

МОНГОЛ УЛСЫН
ҮНДЭСНИЙ СТАТИСТИКИЙН ХОРОО

АЖИЛЛАХ ХҮЧНИЙ СУДАЛГААНЫ ҮНДСЭН ТАЙЛАН 2016

Улаанбаатар хот
2017 он

Хаяг: Засгийн газрын III байр,
Улаанбаатар- 20а, Монгол Улс

Утас: 322424, 326414, 265543

Факс: (976 -11) - 324518

Цахим хаяг: information@nso.mn

Веб хаяг: <http://www.nso.mn>
<http://www.1212.mn>

АГУУЛГА

БҮЛЭГ I. СУДАЛГААНЫ ЗОРИЛГО, ХАМРАХ ХҮРЭЭ, АРГА ЗҮЙ, ЗОХИОН		1
БАЙГУУЛАЛТ		1
1.1	Нийтлэг зүйл	2
1.2	Судалгааны зорилго	3
1.3	Судалгааны хамрах хүрээ	3
1.4	Судалгааны түүвэрлэлт	3
1.5	Судалгааны зохион байгуулалт.....	5
1.5.1	Судалгааны асуулгын хуудас.....	5
1.5.2	Мэдээлэл цуглуулалт	6
1.5.3	Мэдээлэл боловсруулалт	6
1.5.4	Мэдээлэл тархаалт	7
1.6	Ойлголт, тодорхойлолт.....	8
БҮЛЭГ II. ХҮН АМ ЗҮЙН БОЛОН ӨРХИЙН ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮД		15
2.1	Нийтлэг зүйл	16
2.2	Өрх, хүн ам.....	16
2.3	Хүн амын нас, хүйсийн бүтэц	20
2.4	Хүн ам зүйн ачаалал	20
2.5	Гэрлэлтийн байдал	21
2.6	Боловсролын түвшин, бичиг үсгийн мэдлэг	21
БҮЛЭГ III. ХҮН АМЫН ЭДИЙН ЗАСГИЙН ИДЭВХ		25
3.1	Нийтлэг зүйл.....	26
3.2	Хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал	27
3.3	Ажиллах хүчний оролцооны түвшин	28
3.3.1	Насны бүлэг дэх оролцооны түвшин	29
3.3.2	Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, боловсролын түвшнээр	31
3.3.3	Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, гэрлэлтийн байдлаар	32
3.4	Эдийн засгийн идэвхгүй хүн ам	32
БҮЛЭГ IV. ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ.....		35
4.1	Тухайн үеийн ажиллагчид.....	36
4.2	Ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар	39
4.3	Ажиллагчид, ажил мэргэжлийн ангиллаар.....	43
4.4	Ажиллагчид, хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлаар	45
4.5	Ажиллагчид, байгууллагын хариуцлагын хэлбэрээр	45
4.6	Давхар хөдөлмөр эрхлэлт	47
БҮЛЭГ V. АЖИЛГҮЙДЭЛ		49
5.1	Нийтлэг зүйл	50
5.2	Ажилгүй иргэд	50
5.3	Ажилгүйдлийн үргэлжлэх хугацаа	52
5.4	Ажилгүй иргэдийн боловсролын түвшин	52
5.5	Ажилгүйдлийн түвшин.....	53
5.6	Ажилгүй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэхгүй байгаа шалтгаан	55

БҮЛЭГ VI. ЗАЛУУЧУУДЫН ЭДИЙН ЗАСГИЙН ИДЭВХ	57
6.1 Нийтлэг зүйл	58
6.2 Залуучуудын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал	58
6.3 Залуучуудын ажилгүйдэл	62
БҮЛЭГ VII. АЛБАН БУС САЛБАР ДАХЬ ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ	70
7.1 Нийтлэг зүйл	70
7.2 ХАА болон ХАА-н бус салбар дахь хөдөлмөр эрхлэлт	72
7.3 Албан бус салбарт ажиллагчид	73
7.4 Албан бус салбарт ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар	75
7.5 Албан бус салбарт ажиллагчид, ажил мэргэжлийн ангиллаар	77
БҮЛЭГ VIII. АЖЛЫН ЦАГ БОЛОН ЦАГ ХУГАЦААНААС ХАМААРСАН БҮРЭН БУС ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ	82
8.1 Нийтлэг зүйл	70
8.2 ХАА болон ХАА-н бус салбар дахь хөдөлмөр эрхлэлт	72
8.3 Албан бус салбарт ажиллагчид	73
8.4 Албан бус салбарт ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар	75
8.5 Албан бус салбарт ажиллагчид, ажил мэргэжлийн ангиллаар	77
БҮЛЭГ IX. АЖИЛЛАХ ХҮЧНИЙ УЛИРЛЫН ХЭЛБЭЛЗЭЛ	92
9.1 Нийтлэг зүйл	92
9.2 Хүн амын эдийн засгийн идэвхийн байдал	92
9.3 Ажиллагчид	93
9.4 Ажилгүй иргэд	96
БҮЛЭГ X. АЖИЛЛАХ ХҮЧНИЙ СҮҮЛИЙН 10 ЖИЛИЙН ҮНДСЭН ҮР ДҮНГИЙН ХАРЬЦУУЛАЛТ	100
10.1 Хүн амын эдийн засгийн идэвхийн байдал	100
10.1.1 АХОТ-ний динамик харьцуулалт, хүйс, насны бүлэг, бус нутгаар	100
10.1.2 АХОТ, боловсролын түвшин болон гэрлэлтийн байдлаар	103
10.2 Ажиллагчид	104
10.3 Ажилгүй иргэд	106
БҮЛЭГ XI. ТҮҮВРИЙН АЛДАА	111
11.1 Нийтлэг зүйл	112
11.2 Түүвэрлэлт	112
11.3 Түүврийн алдаа	115

Хүснэгт, зургийн жагсаалт

Хүснэгт 1.1	Ажиллах хүчний судалгааны түүвэр, түүврийн анхан шатны нэгж (ТАШН), өрхийн тоо, судалгааны бүлэг тус бүрээр	4
Хүснэгт 2.1	Өрх, хүн ам, өрхөөс гадуур байгаа хүн ам, бүсээр	16
Хүснэгт 2.2	6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур байгаа гишүүдтэй өрхийн тоо, байршлаар, бүсээр	17
Хүснэгт 2.3	Өрхийн бүтэц, ам бүл, байршил, бүсээр, хувиар	18
Хүснэгт 2.4	Нийт өрхөд эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхийн эзлэх хувь, ам бүлийн тоо, байршлаар	18
Хүснэгт 2.5	Ажил эрхэлдэг иргэнтэй өрхийн тоо, өрхийн ам бүл, өрхөд ажиллаж байгаа хүнээр	19
Хүснэгт 2.6	Ажилгүй иргэнтэй өрхийн тоо, өрхийн ам бүл, өрхөд ажилгүй байгаа хүнээр	19
Хүснэгт 2.7	Хүн ам зүйн ачаалал, байршил, бүсээр	21
Хүснэгт 2.8	18, түүнээс дээш насны хүн амын гэрлэлтийн байдал, байршлаар, бүсээр	20
Хүснэгт 2.9	15, түүнээс дээш насны хүн амын бичиг үсэг тайлагдалтын түвшин, байршил, бүс, хүйсээр	22
Хүснэгт 2.10	15, түүнээс дээш насны хүн амын бичиг үсэг тайлагдалтын түвшин, насны бүлэг, байршил, хүйсээр	22
Хүснэгт 2.11	15, түүнээс дээш насны хүн ам, боловсролын түвшин, байршил, хүйсээр, дүнд эзлэх хувиар	23
Хүснэгт 3.1	15, түүнээс дээш насны хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал, байршил, хүйсээр	27
Хүснэгт 3.2	15, түүнээс дээш насны хүн амын ажиллах хүчний оролцооны түвшин, насны бүлэг, байршил, хүйсээр	29
Хүснэгт 3.3	15, түүнээс дээш насны эдийн засгийн идэвхгүй хүн ам, идэвхгүй байгаа шалтгаан, хүйс, байршлаар, дүнд эзлэх хувиар	33
Хүснэгт 4.1	Ажиллагчид, байршил, бүс, хүйсээр	36
Хүснэгт 4.2	Ажиллагчид, аймаг, нийслэл, хүйсээр	37
Хүснэгт 4.3	18, түүнээс дээш насны ажиллагчдын гэрлэлтийн байдал, хүйс, байршлаар	38
Хүснэгт 4.4	Ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын ангилал, хүйсээр	40
Хүснэгт 4.5	Ажиллагчид, аж ахуйн нэгж, байгууллагын хариуцлагын хэлбэр, байршлаар	46
Хүснэгт 4.6	Давхар хөдөлмөр эрхэлсэн хүн ам, ажил мэргэжлийн ангилал, хүйсээр	47
Хүснэгт 5.1	Ажилгүй иргэд, ажилгүйдлийн түвшин, байршил, бүс, хүйсээр	50
Хүснэгт 5.2	15, түүнээс дээш насны хүн амд ногдох ажилгүй иргэд, бүсээр	51
Хүснэгт 5.3	Ажилгүй иргэд боловсролын түвшнээр, хүйсээр, дүнд эзлэх хувиар	52
Хүснэгт 6.1	Хүн амын насны бүтэц, 2005-2016	58

Хүснэгт 6.2	Залуучуудын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал, байршил, хүйсээр.....	59
Хүснэгт 6.3	Залуу ажиллагчид, байршил, бүс, хүйсээр	60
Хүснэгт 6.4	Залуу ажиллагчид, аймаг, нийслэлээр, хүйсээр	61
Хүснэгт 6.5	Залуу ажиллагчид, боловсролын түвшин, хүйсээр	62
Хүснэгт 6.6	Залуу ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын ангилал, хүйсээр	65
Хүснэгт 6.7	15-24 насны ажилгүй иргэд, нийт ажилгүй иргэдэд эзлэх хувь, ажилгүйдлийн түвшин, насны бүлэг, хүйсээр	66
Хүснэгт 6.8	15-24 насны ажилгүй иргэд, нийт ажилгүй иргэдэд эзлэх хувь, ажилгүйдлийн түвшин, насны бүлэг, байршлаар	67
Хүснэгт 7.1	15, түүнээс дээш насны ажиллагчид, ХАА болон ХАА-н бус салбараар, хүйс, байршил, бүсээр	72
Хүснэгт 7.2	Албан бус салбарт ажиллагчид, хүйс, байршил, бүсээр	73
Хүснэгт 7.3	Албан бус салбарт ажиллагчид, аймаг, нийслэл, бүс, хүйсээр	73
Хүснэгт 7.4	Албан бус салбарт ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар, хүйсээр	76
Хүснэгт 7.5	Албан бус салбарт ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбараар	77
Хүснэгт 7.6	Албан бус салбарт ажиллагчид, ажил мэргэжлийн ангиллаар, хүйсээр	78
Хүснэгт 8.1	Долоо хоногт зарцуулдаг байнгын ажлын цаг нь богино болон урт байдаг ажиллагчид, хувиар, 2016	85
Хүснэгт 8.2	Цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлт, хүйсээр	86
Хүснэгт 8.3	Цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлт, эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбараар, хувиар	88
Хүснэгт 8.4	Цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлт, ажил мэргэжлийн ангиллаар, дүнд эзлэх хувиар	90
Хүснэгт 9.1	15, түүнээс дээш насны хүн амын эдийн засгийн идэвх	92
Хүснэгт 9.2	15, түүнээс дээш насны хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн үзүүлэлтүүд, улирлаар	94
Хүснэгт 9.3	15, түүнээс дээш насны ажилгүй иргэд, ажилгүйдлийн түвшин, хүйс, байршлаар, улирлаар	96
Хүснэгт 10.1	15, түүнээс дээш насны хүн амын эдийн засгийн идэвх.....	100
Хүснэгт 10.2	Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, боловсролын түвшнээр	103
Хүснэгт 10.3	Эмэгтэйчүүдийн ажиллах хүчний оролцооны түвшин, гэрлэлтийн байдлаар	104
Хүснэгт 10.4	15, түүнээс дээш насны ажиллагчид, хөдөлмөр эрхлэлтийн үзүүлэлтээр	105
Хүснэгт 10.5	Залуучуудын болон нийт ажилгүйдлийн түвшин	106

Зураг 2.1	Хүн амын насны бүтэц, АХС-ны сүүлийн 3 жилийн дүнгээр	20
Зураг 2.2	15, түүнээс дээш насны хүн ам, боловсролын түвшнээр, хувиар	24
Зураг 3.1	Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, байршил, хүйсээр	28
Зураг 3.2	Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, насны бүлэг, хүйсээр	30
Зураг 3.3	Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, насны бүлэг, байршлаар	30
Зураг 3.4	Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, боловсролын түвшинээр	31
Зураг 3.5	Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, хүйс, гэрлэлтийн байдлаар ..	32
Зураг 3.6	15, түүнээс дээш насны эдийн засгийн идэвхгүй хүн ам, шалтгаанаар, хувиар	33
Зураг 4.1	Ажиллагчид, байршил, хүйсээр	37
Зураг 4.2	Ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын ангиллаар, дүнд эзлэх хувиар	38
Зураг 4.3	Ажиллагчдын боловсролын түвшин, хүйсээр	39
Зураг 4.4	Ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны ангилал, хүйсээр	41
Зураг 4.5	Ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын ангиллаар, дүнд эзлэх хувиар	42
Зураг 4.6	ХАА-н бус салбарт цалин хөлстэй ажиллаж байгаа эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь, салбараар	43
Зураг 4.7	Ажиллагчид, ажил мэргэжлийн ангилал, дүнд эзлэх хувиар	44
Зураг 4.8	Ажиллагчид, ажил мэргэжлийн ангилал, хүйсээр	44
Зураг 4.9	Ажиллагчдын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал, хувиар.....	45
Зураг 4.10	Ажиллагчдын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал, хүйсээр	45
Зураг 4.11	Ажиллагчид, байгууллагын хариуцлагын хэлбэр, бүсээр, дүнд эзлэх хувиар	46
Зураг 5.1	Ажилгүй иргэдийн насны бүтэц, хүйсээр, хувиар	51
Зураг 5.2	Ажилгүй иргэд, ажил хийх боломжтой байсан хугацаагаар, хувиар	52
Зураг 5.3	Ажилгүйдлийн түвшин, насны бүлэг, хүйсээр	53
Зураг 5.4	Ажилгүйдлийн түвшин, аймаг, нийслэлээр	54
Зураг 5.5	Ажилгүйдлийн түвшин, боловсролын түвшин, хүйсээр	54
Зураг 5.6	Ажилгүйдлийн түвшин, гэрлэлтийн байдлаар	54
Зураг 5.7	Ажилгүй иргэд, хөдөлмөр эрхлээгүй шалтгаанаар, хувиар	55
Зураг 5.8	Ажил хайгаад олдохгүй байгаа ажилгүй иргэд, эзэмшсэн ажил мэргэжлээр, хувиар	56
Зураг 5.9	Мэргэжилд тохирох ажил олдохгүй байгаа ажилгүй иргэд, эзэмшсэн ажил мэргэжлээр, хувиар	56
Зураг 6.1	Залуу ажиллагчид, аймаг, хүйсээр	60
Зураг 6.2	Залуу ажиллагчид, аймгаар, улсын дундажтай харьцуулсан байдал	61
Зураг 6.3	Залуу ажиллагчид, боловсролын түвшин, хүйсээр	62
Зураг 6.4	Залуу ажиллагчдын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал, хувиар	63
Зураг 6.5	Залуу ажиллагчдын боловсролыг түвшин	63
Зураг 6.6	Залуу ажиллагчид, ажил мэргэжлийн ангилал, дүнд эзлэх хувиар ..	64
Зураг 6.7	Залуу ажиллагчид, ажил мэргэжлийн ангилал, дүнд эзлэх хувиар ..	64
Зураг 6.8	15-24 насны ажилгүй иргэд, хөдөлмөр эрхлээгүй шалтгаанаар, хувиар	67

Зураг 7.1	Албан бус салбарт ажиллагчид, байршил, бүсээр, хувиар	74
Зураг 7.2	Албан бус салбарт ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар, хувиар	77
Зураг 7.3	Албан бус секторт ажиллагчдын сэтгэл ханамжийн байдал	79
Зураг 8.1	Ажиллагчдын бүх/үндсэн болон давхар/ ажилдаа зарцуулдаг долоо хоногийн байнгын ажлын цагийн дундаж, хүйсээр	84
Зураг 8.2	Ажиллагчид, бүх ажилдаа зарцуулдаг долоо хоногийн байнгын ажлын цагаар, хувиар	84
Зураг 8.3	Цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлтийн тархалт, насны бүлгээр.....	87
Зураг 8.4	Цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлтийн тархалт, боловсролын түвшнээр, дүнд эзлэх хувиар	87
Зураг 8.5	Цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлтийн тархалт, хөдөлмөр эрхлэлтийн статусаар.....	88
Зураг 8.6	Цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлтийн тархалт, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар, дүнд эзлэх хувиар.....	89
Зураг 9.1	Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, хүйсээр	93
Зураг 9.2	Ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбараар, улирлаар	94
Зураг 9.3	15, түүнээс дээш насны хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин, байршлаар, улирлаар	95
Зураг 9.4	Ажилгүйдлийн түвшин, хүйсээр, улирлаар	96
Зураг 9.5	Ажилгүй иргэд, шалтгаанаар, улирлаар, хувиар	97
Зураг 10.1	Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, хүйсээр.....	101
Зураг 10.2	Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, байршлаар.....	101
Зураг 10.3	15-24 насны залуучуудын ажиллах хүчний оролцооны түвшин	102
Зураг 10.4	Ахимаг настны (55-аас дээш) ажиллах хүчний оролцооны түвшин	102
Зураг 10.5	Ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбараар, хувиар	106
Зураг 10.6	Үндэсний болон залуучуудын ажилгүйдлийн түвшний харьцаа, хувиар	107

БҮЛЭГ I

СУДАЛГААНЫ ЗОРИЛГО, ХАМРАХ
ХҮРЭЭ, АРГА ЗҮЙ, ЗОХИОН
БАЙГУУЛАЛТ

1.1 НИЙТЛЭГ ЗҮЙЛ

Монгол Улсад АХС-г 2002-2003 онд анх удаа олон улсын нийтлэг жишиг аргачлалын дагуу улирлаар явуулсан нь хөдөлмөрийн зах зээл дэх улирлын хэлбэлзлийг тусгасан хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн үндэсний хэмжээний суурь судалгаа болсон билээ. Харин олон улсын нийтлэг аргачлалын дагуу АХС-г улирлаар тогтмол явуулж байх нь зүйтэй гэж үзэн 2004 онд Монгол Улсын "Статистикийн тухай" хуульд нэмэлт заалт оруулсны дагуу 2006 оноос эхлэн АХС-г улирлаар явуулж, үр дүнг нэгтгэн статистикийн улирал, жилийн бюллетень, танилцуулгад оруулахаас гадна жил бүрийн судалгааны тайланг бичиж, хэвлүүлэн тархааж байна.

Ажиллах хүчний судалгаа нь олон улсад мөрдөж буй нийтлэг ойлголт, тодорхойлолт, арга зүйн дагуу хүн амын эдийн засгийн идэвхийг сүүлийн 7 хоногийн буюу тухайн үеийн, сүүлийн 12 сарын буюу байнгын идэвхийн аргачлалаар тооцох замаар хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлыг тодорхойлон, хөдөлмөр эрхлэлт, ажиллах хүчний шалгуур үзүүлэлтүүдийг үндэсний хэмжээнд, бүс нутаг, хот, хөдөө, аймаг, нийслэл, дүүрэг, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар, ажил мэргэжлийн ангилал, хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлаар улирлын нөлөөллийг тусган тооцож гаргадгаараа чухал ач холбогдолтой юм.

Энэхүү тайландаа 15, түүнээс дээш насны хүн амын тухайн үеийн эдийн засгийн идэвхийг тусгасан бөгөөд дараах 11 бүлгээс бүрдэнэ. Үүнд:

- 1-р бүлэгт судалгааны зорилго, хамрах хүрээ, арга зүй, зохион байгуулалтын талаар;
- 2-р бүлэгт хүн ам зүйн болон өрхийн үзүүлэлтийн талаар;
- 3-р бүлэгт 15, түүнээс дээш насны хүн амын эдийн засгийн байдлын талаар;
- 4-р бүлэгт 15, түүнээс дээш насны хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн талаар;
- 5-р бүлэгт ажилгүй иргэдийн талаар;
- 6-р бүлэгт 15-24 насны залуучуудын эдийн засгийн идэвхийн талаар;
- 7-р бүлэгт албан бус салбар дахь хөдөлмөр эрхлэлтийн талаар;
- 8-р бүлэгт ажлын цаг болон цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлтийн талаар;
- 9-р бүлэгт ажиллах хүчний улирлын хэлбэлзлийн талаар;
- 10-р бүлэгт сүүлийн 10 жилд явуулсан судалгааны үндсэн үр дүнгийн харьцуулалтын талаар;
- 11-р бүлэгт түүврийн алдааны талаар тус тус дурдсан болно.

1.2 СУДАЛГААНЫ ЗОРИЛГО

Монгол Улсын “Статистикийн тухай” хуулийн заалтыг хэрэгжүүлэх, хөдөлмөрийн статистикийн суурь мэдээллийг баяжуулж, хөдөлмөр эрхлэлтийн хэв шинжийг бүрэн хамруулсан дүн шинжилгээ хийх, хөдөлмөр эрхлэлтийг нэмэгдүүлэх, ажилгүйдэл, ядуурлыг бууруулахад чиглэгдсэн Засгийн газрын бодлого, хөтөлбөр боловсруулах, тэдгээрийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаанд хяналт, шинжилгээ хийх, үнэлэлт дүгнэлт өгөх, хөдөлмөрийн зах зээлийг зөв төлөвшүүлэн, хөгжүүлэхэд бодлого боловсруулагчид, шийдвэр гаргагчид, бизнес эрхлэгчид, судлаачид, төр захиргааны ажилтан хэн бүхэнд гарын авлага, тогтмол мэдээллийн эх сурвалжийг бий болгоход судалгааны зорилго оршино.

1.3 СУДАЛГААНЫ ХАМРАХ ХҮРЭЭ

Ажиллах хүчний судалгаагаар хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн талаарх бодит тоон мэдээллийг улсын хэмжээнд болон бүс нутаг, аймаг, нийслэл, дүүргийн түвшинд тооцож тодорхойлно. Иймд судалгааг байршлын хувьд Монгол Улсыг бүхэлд нь хамруулан өргөн цар хүрээнд явуулж, улсын хэмжээнд 5 бүс нутгийн /Төв, Баруун, Зүүн, Хангай, Улаанбаатар/ нийт 12816 өрхийг хамрууллаа. Энэ нь хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн үзүүлэлтийг бодитой тооцоход хангалттай төлөөлөл болно гэж үзсэн. Эдгээр өрхийн дөрөвний нэгийг тухайн улирлын судалгаанд хамруулсан бөгөөд судалгааны мэдээллийг сар бүр цуглуулан, үр дүнг улирлаар нэгтгэж, боловсруулалт хийсэн.

Судалгаа нь өрхөд суурилан явагдаж байгаа тул цэргийн хуаран, дотуур байр, засан хүмүүжүүлэх газар, сүм хийд болон нийтийн байранд түр амьдрагчид, байнгын орон гэргүй хүн амыг хамруулаагүй болно. Мөн тухайн өрхөд 6 сараас дээш хугацаагаар эзгүй байгаа /хугацаат цэргийн албан хаагч, оюутан сурагчид, гадаадад ажиллаж амьдарч байгаа болон цагдан хоригдож байгаа/ иргэдийг оруулаагүй болно.

1.4 СУДАЛГААНЫ ТҮҮВЭРЛЭЛТ

Монгол Улсын засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжид үндэслэн судалгааны түүврийн үндсэн нэгжийг тогтоосон. Бүлэг тус бүрд ногдох түүврийн хэмжээг *Хүснэгт 1.1-д* харуулав.

Хүснэгт 1.1. Ажиллах хүчний судалгааны түүвэр, түүврийн анхан шатны нэгж /ТАШН/, өрхийн тоо, судалгааны бүлэг тус бүрээр

Бүлгийн дугаар	Аймгийн нэр	Нийт хүн ам*	Түүврийн нэгж	Судалгаанд хамрагдсан нийт өрх	Улиралд хамрагдсан өрх	Сард хамрагдсан өрх
1	Архангай	92 009	40	480	120	40
2	Баян-Өлгий	100 123	36	432	108	36
3	Баянхонгор	83 649	40	480	120	40
4	Булган	60 749	36	432	108	36
5	Говь-Алтай	55 917	36	432	108	36
6	Дорноговь	64 604	36	432	108	36
7	Дорнод	75 860	36	432	108	36
8	Дундговь	45 037	40	480	120	40
9	Завхан	70 124	40	480	120	40
10	Өвөрхангай	112 505	40	480	120	40
11	Өмнөговь	61 568	36	432	108	36
12	Сүхбаатар	58 880	36	432	108	36
13	Сэлэнгэ	104 813	36	432	108	36
14	Төв	90 428	40	480	120	40
15	Увс	80 086	36	432	108	36
16	Ховд	83 278	36	432	108	36
17	Хөвсгөл	127 669	36	432	108	36
18	Хэнтий	72 184	36	432	108	36
19	Дархан-Уул	100 223	36	432	108	36
20	Орхон	99 131	36	432	108	36
21	Говьсүмбэр	16 278	20	240	60	20
Аймгийн дүн		1 655 115	764	9 168	2 292	764
22	Хан-Уул	150 020	40	480	120	40
23	Багануур, Багахангай	32 558	24	288	72	24
24	Баянзүрх	319 472	44	528	132	44
25	Налайх	36 025	24	288	72	24
26	Баянгол	209 554	44	528	132	44
27	Сүхбаатар	138 250	40	480	120	40
28	Чингэлтэй	159 342	44	528	132	44
29	Сонгинохайрхан	301 949	44	528	132	44
Улаанбаатарын дүн		1 347 170	304	3 648	912	304
УЛСЫН ДҮН		3 002 285	1 068	12 816	3 204	1 068

Тайлбар: * - Түүврийн эх олонлогийн хэмжээ буюу 2015 оны хүн амын урьдчилсан дүнгээр түүвэр хийсэн.

Судалгаанд 21 аймаг тус бүрийг нэг бүлэг, Улаанбаатар хотын 9 дүүргийг 8 бүлэгт хамгийн цөөн өрхтэй 2 дүүргийг нэг бүлэгт хамруулсан/ хувааж нийт 29 бүлэг болгон хамруулсан. Судалгааны ТАШН нь Улаанбаатар хотын хувьд дүүргийн хорооны хэсэг, харин аймгийн хувьд багууд болно. Энэ түүвэр судалгаанд Улаанбаатар хотоос түүврийн анхан шатны 304, аймгаас 764, нийт 1068 нэгжийг, тухайн нэгж тус бүрээс 12 өрхийг сонгон хамруулснаар судалгааны үр дүнг аймаг, нийслэл, дүүргийн түвшинд тооцох боломжтой болж байна.

1.5 СУДАЛГААНЫ ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ

1.5.1 СУДАЛГААНЫ АСУУЛГЫН ХУУДАС

Судалгааны асуулга нь 8 бүлэг 142 асуултаас бүрдэж байна. Судалгааны зорилго, зорилтууд, хамрах хүрээг харгалзан, эдийн засгийн тухайн үеийн болон байнгын идэвхийн тодорхойлолт, тооцох аргачлалын дагуу судалгааны асуулгад дараах мэдээллийг багтаасан болно. Үүнд:

1. Өрхийн гишүүдийн байдал (өрхийн тэргүүлэгчтэй ямар хамааралтай болох, хүйс, төрсөн он, сар, өдөр, хөгжлийн бэрхшээлтэй эсэх, хөгжлийн бэрхшээлтэй болсон шалтгаан, гэрлэлтийн байдал, шилжих хөдөлгөөнд оролцсон эсэх);
2. Боловсрол ба сургалт (сургуульд суралцсан, суралцаж байгаа эсэх, сургуулиас завсардсан шалтгаан, боловсролын түвшин, бичиг үсгийн мэдлэг, мэргэжил олгох болон ур чадвар олгох сургалтад хамрагдсан эсэх);
3. Сүүлийн 7 хоног буюу тухайн үеийн идэвх (эдийн засгийн болон эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа, түүнд зарцуулсан цаг, эдийн засгийн идэвхтэй, идэвхгүй байдал, үндсэн болон давхар хөдөлмөр эрхлэлт, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар, байгууллагын төрөл, хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал, ажил мэргэжлийн ангилал, үндсэн ажлынхаа цалин хөлсийг ямар хугацааны давтамжтай авдаг, авч буй цалин, хөлс, орлого);
4. Нэмэлт ажил хийх боломж (нэмэлт ажил хийх боломжтой эсэх, нэмэлт ажил хийх боломжгүй байсан шалтгаан, нэмэлт ажил хайсан хэлбэр);
5. Ажилгүй иргэн (ажил хийхэд бэлэн байсан эсэх, хэрэв ажил хийхэд бэлэн биш байсан бол эдийн засгийн идэвхгүй байсан шалтгаан, ажил хайсан хугацаа, ямар төрлийн/ажил мэргэжлийн ажил хийх хүсэлтэй байгаа, авахыг хүсэж буй цалингийн хэмжээ (өдрийн, сарын), хөдөлмөр эрхлэлтийн байгууллагад бүртгэлтэй эсэх, сүүлийн 30 хоногт ажил хайсан эсэх, ажил хайсан хэлбэр, ажил хайгаагүй шалтгаан, ажилгүй байсан хугацаа);
6. Эдийн засгийн байнгын идэвх (сүүлийн 12 сарын буюу эдийн засгийн байнгын идэвх, сүүлийн 12 сарын хугацааны үндсэн болон давхар хөдөлмөр эрхлэлт, түүнээс авсан дундаж цалин хөлс, орлого, хөдөлмөр эрхлэлтийн статус, ажил мэргэжил, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар, байгууллагын төрөл, ажилгүй байсан хугацаа, ажил хайсан хэлбэр) ;
7. Өмнөх үеийн хөдөлмөр эрхлэлт (өмнөх үеийн хөдөлмөр эрхлэлт, ажил мэргэжил, хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар, байгууллагын төрөл, хамгийн сүүлийн ажлыг гүйцэтгэсэн хугацаа, хамгийн сүүлийн ажлаа хийхээ больсон шалтгаан, ажилгүй байх хугацаан дахь амьжиргааны эх үүсвэр);
8. Цалин хөлсгүй ажил, үйлчилгээ (өрхийн гишүүд цалин хөлсгүй ажил, үйлчилгээнд оролцсон эсэх, түүнд зарцуулсан цаг);

Судалгааны анхдагч мэдээллийн бааз нь дээрх мэдээллүүдийг агуулсан байдаг ба хэрэглэгч та "www.1212.mn Үндэсний Статистикийн Хорооны мэдээллийн сайт"-ын тооллого, судалгаа каталогоос судалгаа явагдсан бүх оны анхдагч мэдээллийн баазыг үнэ төлбөргүйгээр татан авч, хэрэглэх боломжтой юм.

1.5.2 МЭДЭЭЛЭЛ ЦУГЛУУЛАЛТ

Судалгааны мэдээлэл цуглуулалтын ажлыг нийслэл, аймгийн статистикийн газар, хэлтсийн ажиллах хүчний судалгаа хариуцсан багийн ажилтнууд хийж гүйцэтгэдэг ба судлаач нь тухайн сард сонгогдсон өрхөд очиж 15, түүнээс дээш насны гишүүн бүртэй нэг бүрчлэн уулзаж, ярилцлага хийх замаар мэдээллээ цуглуулсан.

Судалгааны мэдээллийг судлаач таблетаар цуглуулан, зааврын дагуу шалгаж, кодлон интернет орчинд ҮСХ-ны төв серверт байршуулдаг. Судлаачийн төв серверт байршуулсан мэдээллийг тухайн аймаг, нийслэлийн судалгааны багийн ахлагч серверт хандан орж шалган, ахлагчийн таблетаас эцэслэн дамжуулах замаар ҮСХ-нд мэдээлэл нэгтгэгддэг.

Судлаач сонгогдсон өрхөө судалгаанд бүрэн хамруулахын тулд судалгаа авах үеэр өрхийн гишүүд эзгүй байх тохиолдолд тухайн өрхөд эргэж 2-3 удаа очиж, судалгааны хамралтыг нэмэгдүүлдэг. Судалгаанд өрхийг бүрэн хамруулах, мэдээллийн чанарыг сайжруулах зорилгоор судалгааны багийн ахлагч, аймаг, нийслэлийн статистикийн газар хэлтсээс хяналт тавьж, гарсан ололт, дутагдлыг тухай бүр нь танилцуулж, шаардлагатай арга хэмжээг авч ажилласан.

1.5.3 МЭДЭЭЛЭЛ БОЛОВСРУУЛАЛТ

ҮСХ-ны Хүн ам, нийгмийн статистикийн газрын Ажиллах хүчний судалгааны алба уг судалгааг хариуцан ажилладаг бөгөөд, судалгааны асуулга боловсруулах болон мэдээллийн орох программыг бэлтгэх, мэдээллийн бүрдэлтийг шалган хүлээн авах, хянах, боловсруулах, нэгдсэн үр дүнг гарган авах, тайлагнах гэх мэт судалгааны бүхий л үе шатны ажлуудыг хийж гүйцэтгэдэг.

АХС-ны мэдээллийг оруулах, шалгах, засварлахдаа тооллого, судалгааны мэдээлэл боловсруулдаг CSPro багц программыг, бэлэн болсон мэдээллийн үр дүнг нэгтгэж боловсруулах, холбогдох хүснэгтүүдийг тооцож гаргах ажлыг SPSS программыг тус тус ашиглан, улмаар статистикийн дүн шинжилгээ хийж, судалгааны боловсруулалтын үр дүнг хянан, илэрсэн алдааг засварласны үндсэн дээр судалгааны үр дүнг боловсруулсан.

1.5.4 МЭДЭЭЛЭЛ ТАРХААЛТ

Ажиллах хүчний судалгааг тогтмол явуулж, мэдээллийг сар бүр бүх аймаг, дүүргийн сонгогдсон нэгжийн өрхүүдээс цуглуулж, улирлын үр дүнг статистикийн бюллетень, танилцуулгад /1 дүгээр улирлынх -4 сарын, 2 дугаар улирлынх -7 сарын, 3 дугаар улирлынх -10 сарын, 4 дүгээр улирлынх дараа жилийн 1 сарын/ тусган, жилийн нэгдсэн үр дүнг статистикийн жилийн эмхэтгэлд тусган хэрэглэгчдэд тархаж байна.

Мөн цахим хэлбэр буюу Үндэсний статистикийн мэдээллийн нэгдсэн сан болох www.1212.mn сайтаар дамжуулан хэрэглэгчдэд дараах мэдээллүүдийг үнэ, төлбөргүйгээр тархаж байна.

1. Хөдөлмөрийн статистикийн 1992 оноос хойших хугацааны 16 үзүүлэлтийг улирал, жилээр, үндэсний болон бүс нутаг, аймаг, дүүргийн хэмжээнд хүн ам зүйн холбогдох бусад үзүүлэлтээр мэдээллийг монгол, англи хэлээр оруулж, хүснэгт, график, газар зүйн байршлаар мэдээллийг харж, татаж авч болохуйцаар;
2. Монгол Улсын Нийгэм, эдийн засгийн байдлын сар бүрийн танилцуулгыг монгол, англи хэлээр;
3. Судалгааны улирлын товч танилцуулга болон тухай бүр хийсэн сэдэвчилсэн судалгааны тайлангуудыг уг сайтын судалгаа хэсэгт;
4. Судалгааны хувь хүний нууцлалыг бүрэн хангасан анхдагч мэдээллийн бааз болон баазын үзүүлэлтийн тайлбар толь, мэдээлэл цуглуулсан асуулга, жилийн үр дүнгийн тайлан болон бусад судалгааны тайлбар танилцуулгыг судалгаа явагдсан бүхий л хугацаагаар, монгол, англи хэлээр үнэ, төлбөргүйгээр татаж авахаар www.1212.mn сайтад байршуулаад байна.

The screenshot shows the website interface for the National Statistical Information System. At the top, there is a header with the logo and the text "СТАТИСТИКИЙН МЭДЭЭЛЛИЙН НЭГДСЭН САН". Below the header, there are navigation links for "НҮҮР ХУУДАС", "ВИДЭНТЭЙ ХОЛБОГДОХ", "ВЕБИНН БҮТЭЦ", and a language selector for English. A search bar with a "ХАЙХ" button is also present.

The main content area is divided into two columns. The left column, titled "ФАЙЛЫН САН", lists various document types such as "Тооллого", "Судалгаа", "7 хоногийн үнийн мэдээ", "15 хоногийн гадаад худалдааны мэдээ", "Сарын танилцуулга", "Жилийн эмхэтгэл", "Статистикийн ангилал, код", "Сарын мэдээний презентаци", and "Амьжиргааны доод түвшин". The right column, titled "СТАТИСТИКИЙН МЭДЭЭЛЛИЙН НЭГДСЭН САН", features a grid of 24 icons representing different statistical categories: ЗАСАГ ЗАХИРГАА, СОНГУУЛЬ, ХҮН АМ, ХӨДӨЛМӨР, ҮНДЭСНИЙ, ХЭРЭГЛЭЭНИЙ ҮНЭ, ҮЙЛДВЭРЛЭГЧИЙН, МӨНГӨ, САНХҮҮ, УЛСЫН НЭГДСЭН, ХАВАНГА, БАРИЛГА, МАЛ АЖ АХУЙ, ГАЗАР ТАРИАЛАН, АЖ ҮЙЛДВЭР, ТЭЭВЭР, ХАРИЛЦАА ХОЛБОО, ГАДААД ХУДАЛДАА, ТӨЛБӨРИЙН, ХУДАЛДАА, ЗОЧИД, ОРОН СУУЦ, АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛ, ЯДУУРАЛ, ӨРХИЙН, БОЛОВСРОЛ, СОЁЛ, ШИНЖЛЭХ, СҮМ ХИЙД, ЭРҮҮЛ МЭНД, НИЙГМИЙН, ГЭМТ ХЭРЭГ, ШҮҮХ, ХҮРЭЭЛЭН БАЙГАА, БҮТЭЭМЖ.

Red boxes and numbers highlight specific features: a red box with the number "3" is around the "7 хоногийн үнийн мэдээ" link; a red box with the number "2" is around the "Сарын танилцуулга" link; and a red box with the number "4" is around the "Тооллого, судалгааны каталоги" link.

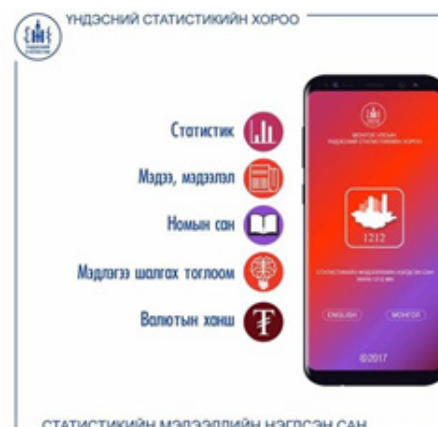

Мөн судалгааны жилийн үр дүнгээр тусгайлсан тайлан бичиж, хэвлүүлэн тархаадаг бөгөөд IOS болон Android үйлдлийн системтэй гар утсанд зориулагдсан 1212.mn аппликейшнаар, аймаг, нийслэлийн ЗДТГ-т байрлах Статистикийн мэдээллийн электрон самбараар дээрх 4 төрлийн мэдээллүүдийг /мэдээллийн бааз, асуулгаас бусад/ болон Үндэсний Статистикийн Хорооноос гарч буй бүхий л хэвлэмэл бүтээгдэхүүнийг үнэ төлбөргүйгээр тархааж байна.

СТАТИСТИКИЙН МЭДЭЭЛЛИЙН ЭЛЕКТРОН САМБАР

WWW.1212.MN

1.6 ОЙЛГОЛТ, ТОДОРХОЙЛОЛТ

Судалгааны асуулгын хуудсанд тусгагдсан зарим үзүүлэлтүүдийн ойлголт, тодорхойлолтыг 2009 оны 6 дугаар сард батлагдсан “Хөдөлмөр эрхлэлт, ажиллах хүчний статистикийн үзүүлэлтийг тооцох аргачлал”, Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага болон ОУХБ-аас санал болгосон олон улсын нийтлэг стандарт бүхий ойлголт, тодорхойлолттой нийцүүлэн тусгасан. Ингэснээр энэ судалгааны үр дүнг ҮСХ-ноос явуулсан болон явуулж байгаа бусад судалгаа, олон улсын зарим судалгааны үр дүнтэй зэрэгцүүлэн дүн шинжилгээ хийх боломжийг олгож байна.

ӨРХ

Нэг орон байранд хамт амьдардаг, нэгдмэл төсөвтэй, хүнс, амьдралын наад захын хэрэгцээгээ хамтран хангадаг хэсэг бүлэг хүмүүсийг “өрх” гэнэ. Өрхийн гишүүд нь хоорондоо гэр бүл, ураг төрөл болон хамаатан садны холбоотой хүмүүс, зарим гишүүд нь огт хамааралгүй байж болно. Өрх нь гэр бүл гэдэг ойлголтоос ялгаатай. Нэг өрхөд нэг болон хэд хэдэн гэр бүл амьдардаг байж болно.

Өрхийн тэргүүлэгч

Өрхийн тэргүүлэгч гэдэг нь бусад гишүүд нь өрхийн тэргүүн хэмээн хүлээн зөвшөөрсөн өрхийн гишүүн бөгөөд насанд хүрсэн хүн байна. Хэрвээ тухайн сууцанд нэгээс олон өрх амьдран сууж байвал төдий тооны өрхийн тэргүүн байна.

Хөдөлмөр

Оюуны болон биеийн хүчний ажлыг хамруулсан өргөн хүрээтэй ойлголт бөгөөд ажил эрхлэх чадамжийг ойлгоно.

Ажил эрхлэлт

Ажилтан болон ажил олгогчийн хооронд үүссэн эрх зүйн харилцаа буюу гэрээний үндсэн дээр хийгдэж буй үйл ажиллагааг ойлгоно.

Хөдөлмөрийн статистик

Хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт, нийлүүлэлтийн хэмжээ, бүтэц, тэдгээрт гарч буй өөрчлөлтийг тодорхойлох, дүн шинжилгээ хийхэд ашигладаг тоон мэдээллийн багц юм.

Эдийн засгийн үйл ажиллагаа

Зах зээлд болон хувийн хэрэглээнд зориулж үйлдвэрлэсэн бараа, үйлчилгээг хамруулна. Үндэсний тооцооны системийн хүрээнд бараа, үйлчилгээнд худалдах, солилцох, өөрийн аж ахуйд хэрэглэх зорилгоор боловсруулсан түүхий эд материал, зах зээлд нийлүүлж байгаа бүхий л бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ, зах зээлд худалдах, өөртөө хэрэглэх зорилгоор өрхөд үйлдвэрлэж байгаа бараа, үйлчилгээг хамруулна. Энэ нь цалин хөлстэй болон цалин хөлсгүй, албан болон албан бус хэлбэртэй байж болно. Жишээлбэл, өөрийн өрхийн аж ахуйн бизнест цалин хөлсгүй оролцож буй хүнийг эдийн засгийн үйл ажиллагаанд оролцож байна гэж ойлгоно.

Эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа

- Хүүхэд, өндөр настан асрах, гэр цэвэрлэх, хоол унд бэлтгэх зэрэг цалин хөлс, орлого олохгүй үйл ажиллагааг хамруулна. Үүнд:
- Гэр орон цэвэрлэх, хувцас, бусад нэхмэл, сүлжмэл эдлэл оёх, арчлах;
- Хувцас угаах, индүүдэх, гэр байшин, эд хогшил сэргээн засах;
- Хоол унд хийх, аяга таваг угаах;
- Хүүхэд асрах;
- Өвчтэй хүн, өндөр настан асрах;
- Гэрийнхээ хэрэгцээт зүйлийг худалдаж авах, дэлгүүр явах гэх мэт.

Эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам (ажиллах хүч)

Үндэсний тооцооны системийн хүрээнд, тухайн цаг хугацаанд бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх, үйлчилгээ үзүүлэхэд ажиллах хүчээ нийлүүлж байгаа ажиллагч, нийлүүлэхэд бэлэн байгаа ажилгүй иргэдийг хамруулна. Эдийн засгийн

идэвхтэй хүн ам (ажиллах хүч)-ыг эдийн засгийн байнгын идэвхтэй хүн ам, эдийн засгийн тухайн үеийн идэвхтэй хүн ам гэж хоёр ангилна.

Эдийн засгийн байнгын идэвхтэй хүн ам

Урт хугацаагаар буюу сүүлийн арван хоёр сарын хугацаанд үндсэн үйл ажиллагааны шинж байдлаараа ажиллаж байсан болон ажилгүй байсан хөдөлмөрийн насны хүн амыг хамруулна.

Эдийн засгийн тухайн үеийн идэвхтэй хүн ам

Сүүлийн долоо хоногт эрхэлсэн үндсэн үйл ажиллагааны шинж байдлаараа ажиллаж байсан болон ажилгүй байсан нь тодорхойлогдох ажиллагч болон ажилгүй иргэдийг хамруулна.

Эдийн засгийн идэвхгүй хүн ам

Эдийн засгийн идэвхтэй хүн амд хамаарагдахгүй хөдөлмөрийн насны нийт хүн ам болон хөдөлмөрийн насанд хүрээгүй хүн ам, хөдөлмөрийн наснаас дээш насны хүн амыг хамруулна. Эдийн засгийн идэвхгүй хүн амд хөдөлмөрийн нөхцөл, онцлогоос шалтгаалан тэтгэврийн наснаас өмнө тэтгэвэр, тэтгэмж тогтоолгосон хүн ам, хөдөлмөрийн чадвараа зургаан сараас дээш хугацаагаар түр болон бүрэн алдсан иргэн, хөдөлмөрийн насны өдрөөр суралцагч, хүндэтгэх ба хүндэтгэх бус шалтгаанаар хөдөлмөр эрхлээгүй болон хөдөлмөрийн насанд хүрээгүй хүн амыг хамруулна. Эдийн засгийн идэвхгүй хүн амыг эдийн засгийн байнгын идэвхгүй хүн ам, эдийн засгийн тухайн үеийн идэвхгүй хүн ам гэж хоёр ангилна.

Эдийн засгийн байнгын идэвхгүй хүн ам

Урт хугацаагаар буюу сүүлийн арван хоёр сарын хугацаанд эрхэлсэн үндсэн үйл ажиллагаагаараа эдийн засгийн идэвхтэй хүн амд тооцогдохгүй (ажиллагч болон ажилгүй иргэнд хамаарахгүй) хүн амыг, тухайлбал оюутан, сурагч, гэрийн ажилтай болон өндөр насны тэтгэвэр тогтоолгосон хүн амыг хамруулна.

Эдийн засгийн тухайн үеийн идэвхгүй хүн ам

Сүүлийн долоо хоногт сургуульд суралцаж байгаа, гэрийн ажилтай, өндөр насны тэтгэвэр тогтоолгосон болон өндөр настай, хөгжлийн бэрхшээлтэй зэрэг шалтгаанаар тухайн хугацаанд ажиллагч болон ажилгүй иргэдийн алинд ч хамаарахгүй хүн амыг хамруулна.

Ажиллагч

Ажиллагч гэдэг нь цалин хөлс, орлого олох зорилгоор эдийн засгийн үйл ажиллагаанд оролцож, хөдөлмөр эрхлэлтийн аль нэг статуст хамрагдаж буй иргэнийг ойлгоно. Цалин хөлс, орлого олох зорилгоор эдийн засгийн үйл ажиллагаанд сүүлийн долоо хоногт нэгээс дээш цагаар оролцсон бол ажиллагч гэж үзнэ.

Хөдөлмөр эрхлэлтийн статус

Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлж байгаа тухайн хүний ажиллаж байгаа байгууллага, бусад хүмүүстэй харьцах эрх мэдэл, ажил үүрэг, хүлээх хариуцлагаар тодорхойлогдоно.

Цалин хөлстэй ажиллагч

Хөдөлмөрийн болон ажил гүйцэтгэх, хөлсөөр ажиллах гэрээ байгуулан эсхүл аман гэрээ болон хоёр талын тохиролцоогоор ажилладаг, хөдөлмөрийн харилцаа нь Хөдөлмөрийн тухай хууль, Иргэний хууль болон бусад холбогдох хууль тогтоомжоор зохицуулагддаг, ажил олгогчдод ажил, үйлчилгээ үзүүлснийхээ төлөө мөнгөн ба мөнгөн бус хэлбэрээр цалин хөлс авдаг иргэнийг хэлнэ.

Ажил олгогч

Эдийн засгийн үйл ажиллагаатай холбоотой шийдвэрийг бие даан гаргаж, үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээнээс олсон ашиг буюу ашиг олох боломжоос шууд хамаарах бизнестээ урт хугацаагаар нэг буюу түүнээс дээш ажилтныг хөдөлмөрийн болон бусад гэрээ, тохиролцооны үндсэн дээр авч ажиллуулж буй эзэн, байгууллагын удирдлагыг хэлнэ.

Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч

Дангаараа буюу бусадтай хамтран өөрийн багаж, тоног төхөөрөмж, бусад материалыг ашиглан эдийн засгийн үйл ажиллагааг хараат бусаар явуулж, урт хугацаагаар ажилтан авч ажиллуулдаггүй (харин богино хугацаагаар түр авч ажиллуулж болно), бизнесийнхээ үйл ажиллагаанд нөлөөлөх шийдвэрийг бие даан гаргадаг иргэнийг хэлнэ.

Мал аж ахуй эрхлэгч

Жилийн дөрвөн улирлын туршид өөрийн мал аж ахуйг эрхэлж, түүний бүтээгдэхүүн, ашиг шимээр орлого олж, амьжиргааны эх үүсвэрээ хангаж буй иргэнийг хэлнэ.

Өрхийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээнд цалин хөлсгүй оролцогч

Мал аж ахуйгаас бусад өрхийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, аж ахуй эрхлэх үйл ажиллагаанд цалин хөлсгүй оролцон, хувийн хэрэглээгээ хангаж буй тухайн өрхийн гишүүн болон тухайн өрхөд хамт амьдрахгүйгээр аж ахуй эрхлэх үйл ажиллагаанд нь оролцож байгаа иргэнийг хэлнэ.

Ажил хайгч иргэн

Ажилгүй эсхүл ажилтай боловч ажлын нөхцөлөө сайжруулах, нэмэлт орлого олох зорилгоор ажил хайж байгаа иргэнийг хэлнэ.

Ажилгүй иргэн

Тухайн хугацаанд ажилгүй байсан, ажил хийхэд бэлэн, ажил идэвхтэй хайж байгаа хөдөлмөрийн насны, хөдөлмөрийн чадвартай иргэнийг хэлнэ.

- а. “ажилгүй байсан” гэж сүүлийн долоо хоногт Хөдөлмөрийн тухай болон Иргэний хуулийн 359 дүгээр зүйлд заасан хөлсөөр болон ажил гүйцэтгэх гэрээгээр ямар нэг ажил гүйцэтгээгүй, хувиараа ажил, үйлчилгээ эрхэлж орлого олоогүй байхыг;
- б. “ажил хийхэд бэлэн” гэж Хөдөлмөрийн тухай болон Иргэний хуулийн 359 дүгээр зүйлд заасан хөлсөөр ажиллах болон ажил гүйцэтгэх гэрээ байгуулахаас татгалзахгүй байхыг;
- в. “ажил идэвхтэй хайж байгаа” гэж ажилд зуучлах төрийн болон хувийн байгууллагад бүртгүүлж, нэгээс доошгүй удаа ажлын байрны талаар мэдээлэл авсан эсхүл ажлын зар, цахим хуудсаар ажил олгогчид хандах, нийтийн үйлчилгээний газруудын мэдээллийн самбар, хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлд зар тавих зэрэг ажил олох оролдлого идэвхтэй хийснийг тус тус ойлгоно.

Урт хугацаагаар ажилгүй байгаа иргэн

Зургаан сар буюу түүнээс дээш хугацаагаар хөдөлмөр эрхлээгүй, ажилгүй иргэнийг хэлнэ.

Эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар

Тухайн хүний ажиллаж байгаа ажлын байр, үйлдвэрийн газар, байгууллагын үйлдвэрлэдэг үндсэн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний төрлөөр тодорхойлогдоно. Олон Улсын Стандарт ангилал 4-т нийцүүлэн боловсруулсан “Эдийн засгийн бүх төрлийн үйл ажиллагааны салбарын ангилал”-ыг ашиглана.

Ажил мэргэжлийн ангилал

“Ажил” гэж ажил мэргэжлийн ангиллын статистик нэгж болох нэг ажлын байр буюу нэг хүний хийж гүйцэтгэх зорилт даалгавар, үүрэг хариуцлагын нэгдэл.

“Нэгж” буюу нэг хүн гэдэгт ажил олгогч, ажилтан, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч аль аль нь орно. Ажил (ажлын байр) гэдэгт албан тушаалыг хамруулан ойлгоно.

“Мэргэжил” гэж тухайн төрлийн үйл ажиллагааны хүрээнд тодорхой даалгавар, хариуцлагыг биелүүлэх ажилтны чадвар юм.

Ажил мэргэжил

Үндсэн зорилт, даалгавар, үүрэг хариуцлага нь дээд зэргээр адилсах шинж чанар, агуулгатай болсон ажлын багц нь ажил мэргэжил юм.

Үндсэн үйл ажиллагаа

Тухайн хүн хоёр болон түүнээс дээш төрлийн ажлыг хөлсөөр болон хувиараа эрхэлж байгаа бол тухайн хугацаанд хамгийн их цаг зарцуулсан эсхүл хамгийн их орлого олсон ажлыг хэлнэ.

Үндсэн ажил

Тухайн хугацаанд (сүүлийн долоо хоног, сүүлийн 12 сард) нэгээс олон ажил цалинтай болон хувиараа эрхэлж байгаа бол ач холбогдол, цалин хөлсний хэмжээ, ажиллаж байгаа цагаас нь хамааруулан үндсэн ажлыг тодорхойлно. Хэрвээ тухайн хүн зөвхөн нэг л ажил эрхэлдэг бол түүнийг үндсэн ажилд тооцно.

Давхар ажил

Тухайн хугацаанд (сүүлийн долоо хоног, сүүлийн 12 сард) нэгээс олон ажил цалинтай болон хувиараа эрхэлж байгаа бол ач холбогдол, цалин хөлсний хэмжээ, ажиллаж байгаа цагаас нь хамааруулан үндсэн ажлаас бусад ажлыг давхар ажил гэж ойлгоно.

Бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлт

Тухайн хугацааны үндсэн үйл ажиллагаандаа ажлын цагийн тогтоосон доод хязгаараас бага цагаар ажилладаг, эсхүл нэмэлт цагаар ажиллах хүсэлтэй бөгөөд ажиллахад бэлэн байгаа, түүнчлэн тухайн хүний эзэмшсэн мэргэжил ур чадварыг бүрэн ашиглахгүй, бүтээмж доогуур байхыг хэлнэ.

Цалин хөлс

Мөнгөн болон биет хэлбэрээр авч байгаа хөлс, урамшуулал, гарын мөнгө, ашиг орлогын хувь, илүү цаг ажилласны мөнгө, ажил олгогчоос хангаж байгаа хоол хүнс, байрыг цалин хөлсөнд хамааруулна.

Бичиг үсгийн мэдлэг

Аль нэг хэлээр (бичгийн төрөл, хэлбэрээс үл хамааран) өдөр тутмын амьдралын тухай хамгийн энгийн богино өгүүлбэрийг уншиж, ойлгож, бичиж чаддаг, энэ чадвар нь тодорхой хугацаа өнгөрсөн ч хадгалагдаж үлдсэн хүнийг бичиг үсэг мэддэг гэж үзнэ. Харин аль нэг хэлээр (бичгийн төрөл, хэлбэрээс үл хамааран) хамгийн энгийн богино өгүүлбэрийг уншиж, ойлгож, бичиж чаддаггүй, түүнчлэн унших, бичих чадвараа тодорхой хугацааны дараа алдсан хүнийг бичиг үсэг мэддэггүй гэж үзнэ. Мөн уншдаг боловч бичиж чаддаггүй, өөрөөр хэлбэл унших, ойлгох, бичих чадварын аль нэгийг эзэмшээгүй тохиолдолд бичиг үсэг мэддэггүй гэж ойлгоно.

Албан ёсны хөдөлмөр эрхлэлтийн бүртгэлд бүрэн хамрагдаагүй иргэн

Хөдөлмөр эрхлэлтийн статистик болон захиргааны бүртгэл, албан бус хөдөлмөр эрхлэгчдийн орлогын албан татварын талаарх мэдээлэлд хамрагдаагүй иргэнийг хэлнэ.

Нийгмийн хамгаалалд бүрэн хамрагдаагүй хүн ам

“Нийгмийн даатгалын тухай” Монгол Улсын хуулийн холбогдох заалтын дагуу тэтгэвэр, тэтгэмж, эрүүл мэнд, ажилгүйдэл, үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалах өвчний даатгалд хамрагдаагүй хүн ам багтана.

Хөдөө аж ахуйн бус ажил, үйлчилгээ

Газар тариалан, ойн аж ахуй, мал аж ахуй, шавж үржүүлгийн ажил, хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүний анхан шатны боловсруулалт, хадгалалт, үйлдвэрлэлт, тээвэрлэлт, хөдөө аж ахуйн машин, техникийн ашиглалт, засвар үйлчилгээнээс бусад ажил үйлчилгээг хамруулна.

Аж ахуй эрхлэх зохион байгуулалтын хэлбэрт ороогүй

Холбогдох хуулийн дагуу хоршоо, нөхөрлөл, компанийн хэлбэрээр аж ахуй эрхэлдэггүй, өрхийн нэг гишүүн эсвэл түүнээс дээш тооны өрхийн гишүүний эзэмшилд байдаг, тухайн өрх дангаараа эсвэл бусад өрхтэй хамтран эзэмшдэг үйлдвэрлэлийнхээ зарим хэсгийг зах зээлд борлуулдаг (бараа солилцоо хийдэг), аж ахуйн зохион байгуулалтад ороогүй өрхийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээний нэгжийг хэлнэ.

Жинхэнэ ажилласан цаг

Тайлант хугацаанд, урт болон богино хугацааны туршид бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх болон үйлчилгээ үзүүлэх үйл ажиллагааг гүйцэтгэхэд зарцуулсан хугацаа юм. Үндэсний тооцооны системийн хүрээнд бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэхэд зарцуулсан үйл ажиллагааны жинхэнэ ажилласан цагт дараах цагуудыг ойлгоно. Үүнд:

- Шууд цаг: Ажлын үүрэг, даалгаврыг гүйцэтгэхэд зарцуулсан цаг;
- Хамааралтай цаг: Бүтээлч үйл ажиллагааг дэмжих, өргөжүүлэхэд зарцуулах цаг;
- Ашиглаагүй цаг: Ажлын байран дээрээ байгаа боловч техникийн саатлаас тухайлбал, гэрэл тасрах, интернетийн шугам тасрах, машин техник эвдрэх, осол гаргах зэрэг шалтгаанаар ажиллаж чадахгүй байх цаг;
- Амрах цаг: Зан заншил, хэм хэмжээ тогтоосон гэрээний дагуу эсвэл улс үндэстний нөхцөл байдалтай холбоотойгоор мөргөл үйлдэх, түр амс хийх, кофе цай уух, хүч сэлбэх зэрэг богино хугацааны амралтад зориулсан цагийг хамруулан ойлгоно.

Байнгын ажлын цаг

Тухайн үе буюу богино хугацаанд жинхэнэ ажилласан цаг байна. Тухайн үе буюу богино хугацаа гэдэгт 7 хоног, цаашилбал ажиглалтын хугацаа нь их байгаа тохиолдолд сар, улирал, жил байж болно. Эдгээрийг харьцуулахын тулд тухайн үеийн богино хугацаа гэж авч үздэг.

БҮЛЭГ II

ХҮН АМ ЗҮЙН БОЛОН ӨРХИЙН
ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮД

2.1. НИЙТЛЭГ ЗҮЙЛ

Энэ бүлэгт 2016 оны дөрвөн улирлын турш (2016 оны 1 дүгээр сараас оны 12 дугаар сарыг дуустал) нийт 1068 нэгжийн 12816 өрхөөс цуглуулсан АХС-ны мэдээлэл, түүн дээр үндэслэн тооцсон өрх, хүн амын талаарх үндсэн үзүүлэлтийг танилцуулж байна. Түүвэрлэлтийн загварын дагуу анхан шатны нэгж бүрээс 12 өрх, нийт 12816 өрх сонгогдон хамрагдаж, хамралтын түвшин 100.0 хувь байна.

ҮСХ-ноос энэхүү судалгааны тоо мэдээ, үр дүнг улирал тус бүрээр болон бүтэн жилээр нэгтгэн боловсруулдаг.

2.2 ӨРХ, ХҮН АМ

Манай улсын нийт хүн ам 2016 оны байдлаар 3119.9 мянга, нийт өрхийн тоо 869.8 мянга байна. Нийт хүн амын 210.8 мянга буюу 6.7 хувь нь 6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур амьдарч байна. Эдгээр хүмүүс нь нийт өрхийн 15.5 хувь буюу 134.9 мянган өрхийн гишүүд байна.

Хүснэгт 2.1. Өрх, хүн ам, өрхөөс гадуур байгаа хүн ам, бүсээр

Бүс	Өрх		Нийт хүн ам		Үүнээс/тооцоогоор/	
	Тоо	%	Тоо	%	Өрхөд байгаа	Өрхөөс гадуур байгаа
Баруун	104.2	12.0	393.1	12.6	338.1	55.0
Хангай	171.0	19.7	582.9	18.7	529.8	53.1
Төвийн	149.1	17.1	492.5	15.8	443.7	48.8
Зүүн	64.7	7.4	211.0	6.7	185.7	25.3
Улаанбаатар	380.8	43.8	1 440.4	46.2	1 411.8	28.6
Дүн	869.8	100.0	3 119.9	100.0	2 909.1	210.8

Манай улсын нийт өрхийн 66.9 хувь нь хот, суурин газарт, 33.1 хувь нь хөдөө орон нутагт амьдарч байгаа бөгөөд нийт өрхийн 43.8 хувь нь нийслэл Улаанбаатар хотод байна. Харин хүн амын тоог бүс нутгаар авч үзвэл нийт хүн амын 46.2 хувь нь нийслэл хотод, 18.7 хувь нь Хангайн бүсэд, 15.8 хувь нь Төвийн бүсэд, 12.6 хувь нь Баруун бүсэд, 6.7 хувь нь Зүүн бүсэд амьдарч байна (Хүснэгт 2.1).

6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур байгаа гишүүдийн тоог хот, хөдөөгөөр болон бүс нутгаар тооцож Хүснэгт 2.2-т харууллаа.

Хүснэгт 2.2 6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур байгаа гишүүдтэй өрхийн тоо, байршлаар, бүсээр

Байршил/Бүс	Өрхийн тоо	Өрхийн гишүүд	Өрхөөс гадуур амьдарч байгаа хүн	Үүнээс:		
				Суралцаж байгаа	Ажиллаж байгаа	Бусад
Хот	57 282	178 389	84 119	42 795	27 837	13 487
Хөдөө	77 612	250 866	126 718	87 584	26 990	12 144
Баруун	33 797	116 161	54 973	41 994	10 362	2 617
Хангай	34 880	105 487	53 067	29 206	13 556	10 305
Төвийн	31 020	95 110	48 831	31 822	11 269	5 740
Зүүн	14 661	47 374	25 343	15 684	5 383	4 276
Улаанбаатар	20 536	65 123	28 623	11 673	14 257	2 693
Дүн	134 894	429 255	210 837	130 379	54 827	25 631

Тухайн өрхийн гишүүн боловч 6 сараас дээш хугацаагаар эзгүй байгаа нийт гишүүдийн 26.1 хувь нь Баруун бүсэд, 25.2 хувь нь Хангайн бүсэд, 23.1 хувь нь Төвийн бүсэд, 12.0 хувь нь Зүүн бүсэд, 13.6 хувь нь нийслэл хотын өрхөд харьяалалтай байгаа ба тэдгээрийн 130.4 мянга буюу 61.8 хувь нь сургууль, сургалтад суралцаж, 54.8 мянга буюу 26.0 хувь нь хөдөлмөр эрхэлж, 25.6 мянга буюу 12.2 хувь нь бусад шалтгааны улмаас өөрийн өрхөөс гадуур амьдарч байна.

6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур амьдарч буй таван хүн тутмын гурав нь хөдөө орон нутгийн, хоёр нь хот суурин газрын өрхийн гишүүд байна. Өмнөх 1 дүгээр бүлэгт дурдсаны дагуу судалгааны үр дүнд нийтийн байранд амьдрагчид, байнгын орон гэргүй хүмүүс болон 6 сараас дээш хугацаагаар эзгүй байгаа өрхийн гишүүдийг хамруулаагүй болно. Иймээс судалгаанд хамрагдсан өрхийн ам бүлийн тоонд өрхийн түр эзгүй байсан гишүүдийг оруулаагүйгээс шалтгаалж өрхийн ам бүлийн дундаж тоо нь доогуур гарсан байна.

Нийт өрхийн 12.3 хувийг нэг ам бүлтэй, 3.1 хувийг долоо ба түүнээс дээш ам бүлтэй өрх эзэлж байна. 3-4 ам бүлтэй өрх нийт өрхийн 20.2-24.5 хувь буюу нийтдээ 44.7 хувийг эзэлж байна.

Түр эзгүй байгаа гишүүдийг оруулахгүй тооцсон өрхийн ам бүлийн дундаж тоо Баруун бүсэд 3.7 байгаа нь улсын дундаж болон бусад бүс нутгаас өндөр байгаагийн зэрэгцээ энэ бүсийн нийт өрхийн 5.0 хувийг долоо ба түүнээс дээш ам бүлтэй өрх эзэлж байна (Хүснэгт 2.3).

Хүснэгт 2.3 Өрхийн бүтэц, ам бүл, байршил, бүсээр, хувиар

Өрхийн ам бүл	Улсын дүн	Байршил			Бүс			
		Хот	Хөдөө	Баруунт	Хангайн	Төвийн	Зүүн	Улаанбаатар
1	12.3	11.1	14.6	8.9	14.9	15.1	17.3	10.1
2	18.5	17.3	20.8	17.8	19.5	21.9	20.6	16.6
3	20.2	20.7	19.2	20.1	19.4	20.8	19.6	20.4
4	24.5	25.3	22.9	24.8	23.7	22.1	22.2	26.0
5	15.0	15.7	13.8	14.1	14.6	12.7	13.0	16.7
6	6.4	6.5	6.2	9.3	5.8	5.1	4.8	6.7
7	2.0	2.1	1.8	3.5	1.5	1.2	2.1	2.1
8+	1.1	1.3	0.7	1.5	0.6	1.1	0.4	1.4
Дүн	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Түр эзгүй байгаа өрхийн гишүүдийг оруулаагүй өрхийн ам бүлийн дундаж	3.5	3.5	3.3	3.7	3.3	3.2	3.2	3.6

Судалгаагаар нийт өрхийн 21.8 хувь, үүнээс хотын өрхийн 24.3 хувь, хөдөөгийн өрхийн 17.1 хувь нь эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхүүд байна. Эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхийн эзлэх хувийн жинг ам бүлийн тоо болон хот, хөдөөгөөр Хүснэгт 2.4-т харуулав.

Эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхүүд гол төлөв цөөхөн ам бүлтэй байгаагаас өрхийн ам бүлийн тоо нэмэгдэх тусам эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхийн эзлэх хувь хэмжээ багасаж байна. Тухайлбал, нэг ам бүлтэй өрхийн 48.8 хувийг эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрх эзэлж байхад, 2-3 ам бүлтэй өрхийн 21.8-29.8 хувь, 4-6 ам бүлтэй өрхийн 9.4-13.8 хувь, 7 ба түүнээс дээш ам бүлтэй өрхийн 16.9-21.2 хувийг эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрх эзэлж байна. Хот, суурин газарт эмэгтэй өрхийн тэргүүлэгчтэй өрхийн эзлэх хувь хөдөө орон нутгийнхаас харьцангуй өндөр байна.

Хүснэгт 2.4. Нийт өрхөд эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхийн эзлэх хувь, ам бүл, байршлаар

Өрхийн ам бүл	Эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрх		
	Бүгд	Хот	Хөдөө
1	48.8	51.8	44.7
2	29.8	34.9	22.0
3	21.8	24.4	16.7
4	12.1	14.6	7.0
5	9.4	11.8	4.5
6	13.8	18.0	5.6
7	16.9	20.6	9.0
8+	21.2	22.6	16.8
Улсын дундаж	21.8	24.3	17.1

Улсын хэмжээнд нийт өрхийн 79.4 хувь буюу 690.4 мянган өрхийн гишүүдийн хэн нэг нь ямар нэгэн ажил хөдөлмөр эрхэлж байна. Улсын хэмжээнд нийт ажиллагчдын 333.7 мянга буюу 29.1 хувь нь 4 ам бүлтэй өрхийн гишүүн байгаа бөгөөд тэдгээрийг өрхөд ажиллаж буй хүнээр авч үзэхэд ажил эрхэлдэг 2 хүнтэй өрх 53.8 хувь, ажил эрхэлдэг 1 хүнтэй өрх 37.2 хувь, ажил эрхэлдэг 3 хүнтэй өрх 7.7 хувь, өрхийн бүх гишүүд ажилладаг 4 ам бүлтэй өрх 1.3 хувийг эзэлж байна (Хүснэгт 2.5-аас харна уу).

Хүснэгт 2.5. Ажил эрхэлдэг иргэнтэй өрхийн тоо, өрхийн ам бүл, өрхөд ажил эрхэлж байгаа хүнээр

Өрхийн ам бүл	Ажил эрхэлдэг иргэнтэй өрх	Үүнээс				Ажиллагчид
		Ажил эрхэлдэг 1 хүнтэй өрх	Ажил эрхэлдэг 2 хүнтэй өрх	Ажил эрхэлдэг 3 хүнтэй өрх	Ажил эрхэлдэг 4, түүнээс дээш хүнтэй өрх	
1	49 300	100.0	-	-	-	49 300
2	104 686	51.6	48.4	-	-	155 389
3	147 357	41.9	49.9	8.2	-	244 989
4	192 833	37.2	53.8	7.7	1.3	333 747
5	119 366	36.2	52.1	8.8	2.9	213 307
6	51 569	33.8	46.9	14.7	4.6	98 348
7	16 245	33.4	42.3	18.2	6.1	32 575
8+	9 068	26.5	42.8	18.9	11.8	20 188
Дүн	690 424	44.2	47.1	7.2	1.5	1 147 843

Хүснэгт 2.6. Ажилгүй иргэнтэй өрхийн тоо, өрхийн ам бүл, өрхөд ажилгүй байгаа хүнээр

Өрхийн ам бүл	Ажилгүй иргэнтэй өрх	Үүнээс				Ажилгүй иргэд
		Ажилгүй 1 хүнтэй өрх	Ажилгүй 2 хүнтэй өрх	Ажилгүй 3 хүнтэй өрх	Ажилгүй 4, түүнээс дээш хүнтэй өрх	
1	5 434	100.0	-	-	-	5 434
2	13 006	88.7	11.3	-	-	14 474
3	25 317	88.7	10.6	0.7	-	28 358
4	28 879	83.4	15.7	0.9	-	33 945
5	19 268	86.6	12.7	0.7	-	21 990
6	9 244	77.6	18.3	4.1	-	11 688
7	4 348	67.8	25.0	6.3	0.9	6 100
8+	3 633	63.2	22.4	5.6	8.8	5 818
Дүн	109 129	84.9	13.5	1.3	0.3	127 807

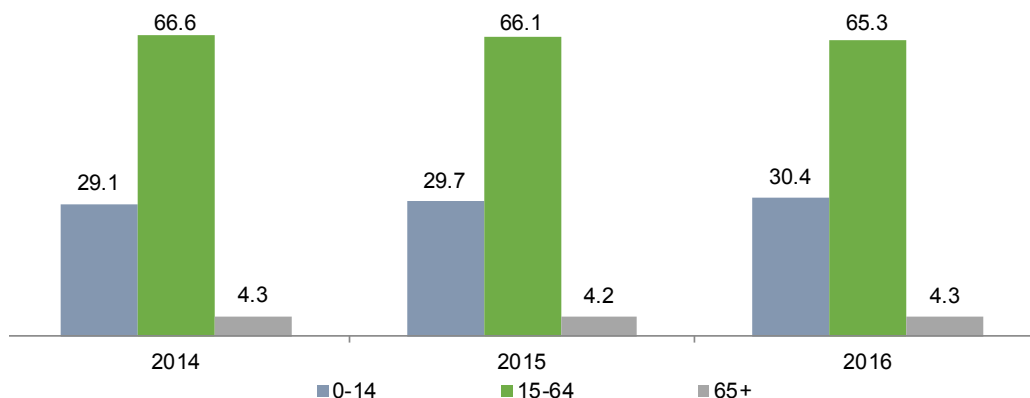
Хүснэгт 2.6-аас харахад улсын хэмжээнд ажилгүй иргэнтэй өрхийн 28.9 мянга буюу 26.5 хувь нь 4 ам бүлтэй байна. Эдгээр өрхийн 83.4 хувьд нь тухайн өрхийн нэг хүн ажилгүй, 15.7 хувьд нь 2 хүн ажилгүй, 0.9 хувьд нь 3 хүн нь ажилгүй байгаа бол өрхийн бүх гишүүд нь ажилгүй өрх байхгүй гэсэн дүр зураг харагдаж байна.

2.3. ХҮН АМЫН НАС, ХҮЙСИЙН БҮТЭЦ

Хүн амын насны бүтцийг сүүлийн 3 жилийн судалгааны дүнгээр Зураг 2.1-д харуулав. Судалгааны дүнгээр нийт хүн амын дотор 0-14 насны хүүхэд 30.4 хувь эзлэх болж, өмнөх оныхоос 0.7 пунктээр, 65 ба түүнээс дээш насны хүн ам 4.3 хувийг эзэлж, өмнөх оныхоос 0.1 пунктээр тус тус өссөн бол 15-64 насны хүн ам 65.3 хувийг эзэлж, өмнөх оныхоос 0.8 пунктээр буурсан байна.

Зураг 2.1. Хүн амын насны бүтэц, АХС-ны сүүлийн 3 жилийн

дүнгээр, хувиар

2.4. ХҮН АМ ЗҮЙН АЧААЛАЛ

Хөдөлмөрийн насны бус хүн амын нийгэмд үзүүлэх ачааллыг хүн ам зүйн ачаалал гэж үздэг. Хүн ам зүйн ачааллыг 15 хүртэлх насны хүүхэд болон 65 ба түүнээс дээш насны хүн амын тооны нийлбэрийг 15-64 насны хүн амын тоонд харьцуулж тодорхойлох бөгөөд судалгааны дүнгээр хөдөлмөрийн насны 100 хүнд хөдөлмөрийн насны бус 53 хүн ногдож байгаа нь өмнөх онтой харьцуулахад хоёр хүнээр нэмэгджээ. Өөрөөр хэлбэл, хөдөлмөрийн насны хүн амын тэжээх хүний тоо нэмэгдсэн гэж үзэж болох юм.

Хүснэгт 2.7. Хүн ам зүйн ачаалал, байршил, бүсээр

Хүн ам зүйн ачаалал	Бүгд	Байршил				Бүс		
		Хот	Хөдөө	Төв	Зүүн	Баруун	Хангай	Улаанбаатар
Хүүхэд(0-14)	47	45	49	54	49	46	44	44
Хөгшид (65+)	7	7	7	6	6	7	6	7
Улсын дундаж	53	52	56	60	55	54	50	51

Хүснэгт 2.7-д хүн ам зүйн ачааллыг байршил, бүс нутгаар харуулсан бөгөөд хөдөлмөрийн насны хүн амд ногдох ачаалал Баруун бүсэд хамгийн их, харин Зүүн бүсэд хамгийн бага байна. Хөдөөгийн хүн амын хүн ам зүйн ачаалал хотынхоос бараг дөрвөн хүнээр илүү байна.

Дээр дурдсанчлан энэхүү тооцоонд сургууль, сургалтад суралцах, ажил хөдөлмөр эрхлэх зорилгоор 6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур амьдарч байгаа хүн амыг хамруулаагүй болно.

2.5. ГЭРЛЭЛТИЙН БАЙДАЛ

Судалгаагаар олон улсын аргачлалын дагуу 15, түүнээс дээш насны хүн амын гэрлэлтийн байдлыг авч үздэг ч манай улсын хуульд нийцүүлэн 18, түүнээс дээш насны хүн амын гэрлэлтийн байдлыг гэрлэсэн /батлуулсан, батлуулаагүй/, огт гэрлээгүй, тусгаарласан, цуцалсан, бэлэвсэн гэсэн 6 бүлгээр авч үзэв.

Хүснэгт 2.8. 18, түүнээс дээш насны хүн амын гэрлэлтийн байдал, байршлаар, хувиар

Гэрлэлтийн байдал	Бүгд			Хот		Хөдөө	
	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Эрэгтэй	Эмэгтэй
Огт гэрлээгүй	20.3	23.5	17.3	24.1	19.2	22.6	13.4
Гэрлэсэн:							
- Батлуулсан	61.4	64.1	59.0	62.1	55.1	67.8	67.6
- Батлуулаагүй	6.0	5.9	6.0	7.2	7.1	3.4	3.5
Тусгаарласан	2.2	1.7	2.6	1.9	3.2	1.3	1.2
Цуцалсан	1.9	1.5	2.3	1.6	2.9	1.2	1.1
Бэлэвсэн	8.2	3.3	12.8	3.1	12.5	3.7	13.2
Дүн, %	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
18, түүнээс дээш насны хүн ам	1 959 543	936 966	1 022 577	612 137	700 545	324 829	322 032
Гэрлэсэн хүн	1 321 015	656 020	664 995	424 759	435 816	231 261	229 179

Монгол Улсын 18, түүнээс дээш насны нийт хүн амын 67.4 хувь нь гэрлэсэн, 20.3 хувь нь огт гэрлээгүй, 8.2 хувь нь бэлэвсэн хүмүүс байна

2.6. БОЛОВСРОЛЫН ТҮВШИН, БИЧИГ ҮСГИЙН МЭДЛЭГ

Судалгаагаар хүн амын эзэмшсэн боловсролын түвшин, сургуульд хамрагдалт, бичиг үсгийн мэдлэгийн талаарх мэдээллийг цуглуулсан.

Судалгаанд хамрагдсан 15, түүнээс дээш насны хүн амын бичиг үсэг тайлагдалтыг тодорхойлохын тулд “энгийн захиа уншиж, бичиж чадах уу” гэж асууж, энгийн бичиг захиаг уншиж, бичиж чадаж байвал бичиг үсэгт тайлагдсанд тооцсон болно. Харин зөвхөн өөрийнхөө нэрийг унших эсвэл тоо уншиж чаддаг боловч

бичиж чаддаггүй бол тэр хүнийг бичиг үсэгт тайлагдсанд тооцоогүй. Насанд хүрэгчдийн бичиг үсэгт тайлагдалтын хувийг 15, түүнээс дээш насны нийт хүн амын дунд бичгийн төрөл, хэлбэрээс үл хамааран, өдөр тутмын амьдралын тухай хамгийн энгийн богино өгүүлбэрийг уншиж, ойлгож, бичиж чаддаг хүний эзлэх хувиар тодорхойлов.

Хүн ам, орон сууцны 2010 оны тооллогоор хүн амын бичиг үсэг тайлагдалтын түвшин 98.3 хувь байсан бол энэ удаагийн судалгаагаар хүн амын бичиг үсэг тайлагдалтын түвшин 0.8 пунктээр дээгүүр буюу 99.1 хувьтай байна.

15, түүнээс дээш насны хүн амын бичиг үсэг тайлагдалтын түвшин хөдөөд 98.5 хувь байхад хотод үүнээс 0.9 пунктээр дээгүүр 99.4 хувьтай байна (Хүснэгт 2.9).

Хүснэгт 2.9. 15, түүнээс дээш насны хүн амын бичиг үсэг тайлагдалтын түвшин, байршил, бүс, хүйсээр

Байршил /бүс	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй
Хот	99.4	99.2	99.5
Хөдөө	98.5	98.5	98.5
Баруун	98.3	98.1	98.5
Хангайн	99.1	99.2	99.0
Төвийн	99.1	99.1	99.1
Зүүн	97.9	97.7	98.0
Улаанбаатар	99.4	99.2	99.6
Улсын дүн	99.1	98.9	99.2

Хүснэгт 2.10-аас харахад улсын хэмжээнд 45-64 насны эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийн бичиг үсэг тайлагдалтын түвшин 99.0-өөс дээш хувьтай байна. Мөн хотын эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийн бичиг үсэг тайлагдалтын түвшин хөдөөгийн эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийнхээс 0.7-1.0 пунктээр өндөр байна.

Хүснэгт 2.10. 15, түүнээс дээш насны хүн амын бичиг үсэг тайлагдалтын түвшин, насны бүлэг, байршил, хүйсээр

Боловсролын түвшин	Улсын дүн			Хот			Хөдөө		
	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй
15-24	99.2	98.9	99.5	99.3	99.0	99.6	98.8	98.6	99.1
25-34	98.9	98.5	99.2	99.3	99.0	99.6	97.9	97.7	98.2
35-44	99.0	98.8	99.2	99.2	98.9	99.4	98.7	98.6	98.9
45-54	99.3	99.3	99.3	99.7	99.7	99.7	98.6	98.8	98.4
55-64	99.3	99.3	99.3	99.5	99.5	99.4	99.0	99.1	98.9
65+	98.5	99.5	97.8	99.1	99.6	98.8	97.3	99.3	95.8
Дүн	99.1	98.9	99.2	99.4	99.2	99.5	98.5	98.5	98.5

Хүн амын боловсролын түвшнийг *Зураг 2.2-т* харууллаа. 15, түүнээс дээш насны бараг таван хүн тутмын гурав нь дээд болон техник мэргэжлийн ямар нэгэн боловсрол эзэмшсэн хүмүүс байхад, хоёр нь бүрэн дундаас доош боловсролтой байна. Боловсролын түвшнийг хүйсээр нь авч үзэхэд бүрэн дундаас доош боловсролтой хүмүүсийн дунд хүйсийн ялгаа бага, ойролцоо байгаа боловч боловсролын түвшин өсөх тусам эмэгтэйчүүдийн боловсролын түвшин эрэгтэйчүүдийнхээс илүү өндөр болж байна.

Зураг 2.2. 15, түүнээс дээш насны хүн ам, боловсролын түвшнээр, хувиар

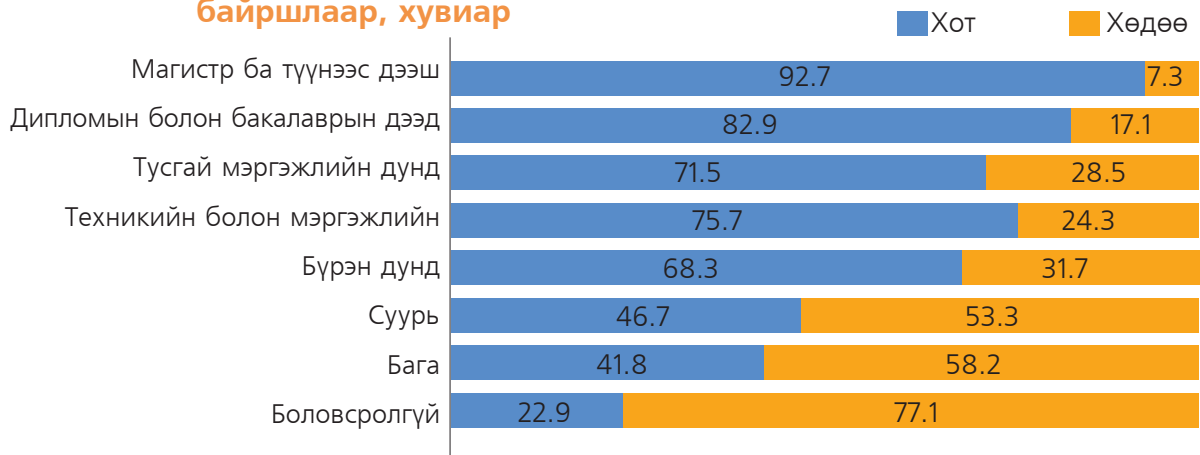
Тусгай мэргэжлийн дунд, дипломын болон бакалаврын дээд боловсролтой эмэгтэйчүүдийн нийт дүнд эзлэх хувь эрэгтэйчүүдийнхээс харьцангуй өндөр (4.1-8.0 пунктээр илүү) байхад, харин техникийн болон мэргэжлийн боловсрол эзэмшсэн эрэгтэйчүүдийнх эмэгтэйчүүдийнхээс харьцангуй өндөр (11.9 пунктээр илүү) байгаа нь *Хүснэгт 2.11-ээс* харагдаж байна.

Хүснэгт 2.11. 15, түүнээс дээш насны хүн ам, боловсролын түвшин, байршил, хүйсээр, дүнд эзлэх хувиар

Боловсролын түвшин	Бүгд			Хот		Хөдөө	
	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Эрэгтэй	Эмэгтэй
Боловсролгүй	8.0	9.2	6.9	3.1	2.4	20.6	16.6
Бага	2.4	2.2	2.6	1.3	1.6	3.7	4.8
Суурь	14.3	15.0	13.7	10.7	9.4	23.2	22.9
Бүрэн дунд	18.7	17.4	19.9	18.4	19.8	15.7	20.2
Техникийн болон мэргэжлийн	23.9	30.0	18.1	34.1	20.7	22.3	12.5
Тусгай мэргэжлийн дунд	6.7	4.6	8.7	4.5	9.6	4.8	6.7
Дипломын болон бакалаврын дээд	24.5	20.3	28.3	26.0	34.1	9.5	15.8
Магистр ба түүнээс дээш	1.5	1.3	1.8	1.9	2.4	0.2	0.5
Дүн, %	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
15, түүнээс дээш насны хүн ам	2 107 016	1 014 817	1 092 199	662 505	745 898	352 313	346 300

Хүйсийн хувьд байршлаар нь хамгийн их хувийг эзэлж байгаа боловсролын түвшинг харахад хотын эрэгтэйчүүдийн 34.1 хувь нь техникийн болон мэргэжлийн боловсролтой байхад хөдөөгийн эрэгтэйчүүдийн 23.2 хувь нь суурь боловсролтой байна. Харин хотын эмэгтэйчүүдийн 34.1 хувь нь дипломын болон бакалаврын дээд боловсролтой байхад хөдөөгийн эмэгтэйчүүдийн 22.9 хувь нь суурь боловсролтой байна.

Зураг 2.3. 15, түүнээс дээш насны хүн амын, боловсролын түвшин, байршлаар, хувиар

Боловсролын түвшнийг байршлаар авч үзэхэд боловсролгүй, бага болон суурь боловсролтой хүн амын тоо хөдөөд хотынхоос их байхад бусад боловсролын түвшний хувьд хотод хөдөөгөөс өндөр байна. Энэ нь хотын хүн амын боловсролын түвшин хөдөөгийн хүн амаас өндөр байгааг харуулж байна.

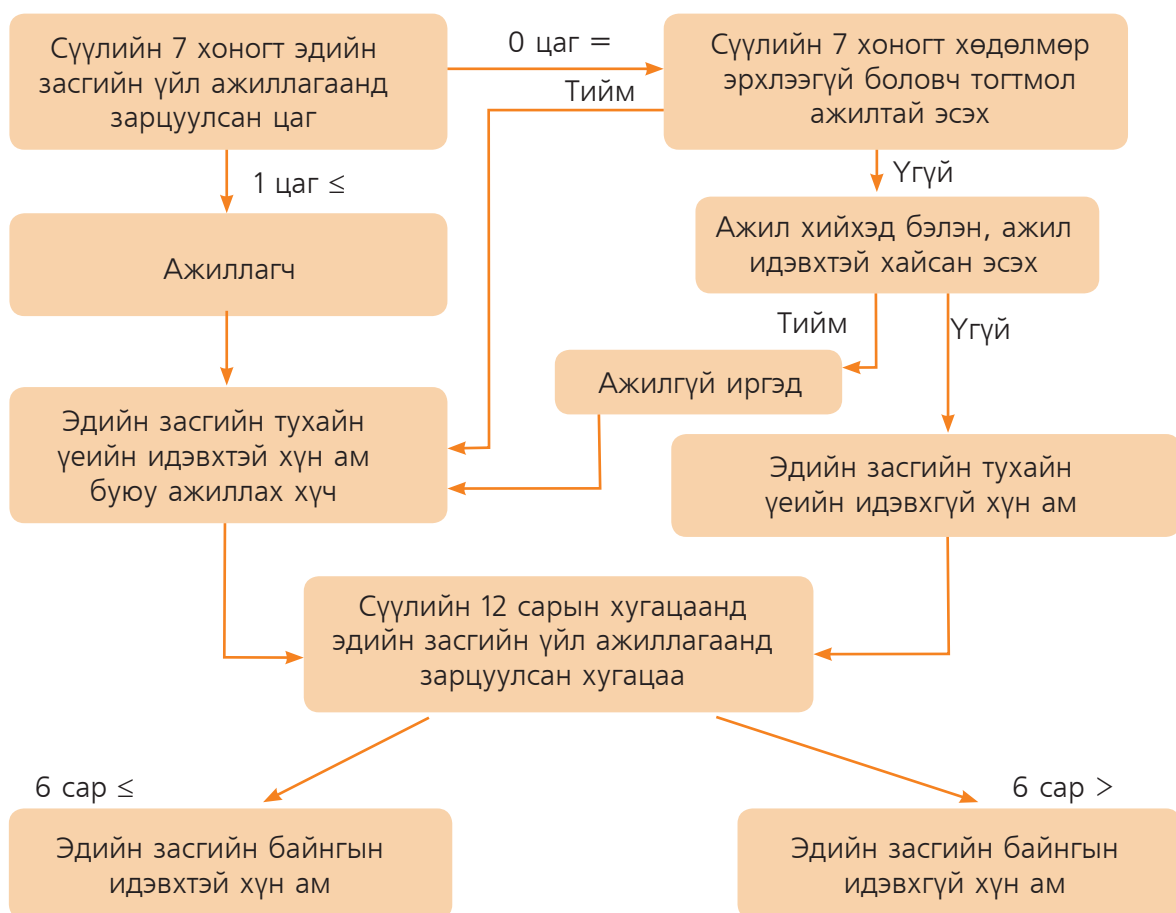
БҮЛЭГ III

ХҮН АМЫН ЭДИЙН
ЗАСГИЙН ИДЭВХ

3.1 НИЙТЛЭГ ЗҮЙЛ

Хөдөлмөрийн статистикт нийт хүн амыг хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлаар нь эдийн засгийн идэвхтэй болон идэвхгүй гэж ангилдаг. Эдийн засгийн тухайн үеийн идэвхтэй хүн ам буюу ажиллах хүчийг сүүлийн 7 хоногт ажил эрхэлж байсан болон ажил эрхлээгүй боловч ажил эрхлэхэд бэлэн, ажил идэвхтэй хайсан, ажилгүй байсан хүн ам бүрдүүлдэг. Эдийн засгийн байнгын идэвхтэй хүн амд урт хугацаагаар буюу сүүлийн арван хоёр сарын хугацаанд үндсэн үйл ажиллагааны шинж байдлаараа ажиллаж байсан болон ажилгүй байсан хөдөлмөрийн насны хүн амыг хамруулна.

ЭДИЙН ЗАСГИЙН ИДЭВХТЭЙ, ИДЭВХГҮЙ ХҮН АМЫГ ТОДОРХОЙЛОХ СХЕМ

Хэдийгээр Монгол Улсад мөрдөгдөж буй хууль тогтоомжоор хөдөлмөр эрхлэх насыг 16-59 нас гэж заасан боловч ажиллах хүчний судалгаанд хүн амын эдийн засгийн идэвхийг 15, түүнээс дээш насаар тооцсон нь олон улсын аргачлалд нийцүүлж, бусад улс орны мэдээлэлтэй харьцуулах боломжийг бүрдүүлж өгч байгаа юм.

3.2 ХҮН АМЫН ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТИЙН БАЙДАЛ

Судалгааны дүнгээр 15, түүнээс дээш насны 2107.0 мянган хүн байгаагийн 1014.8 мянга буюу 48.2 хувь нь эрэгтэй, 1092.2 мянга буюу 51.8 хувь нь эмэгтэйчүүд байна. 15, түүнээс дээш насны нийт хүн амын 1275.6 мянга буюу 60.5 хувь нь эдийн засгийн тухайн үеийн идэвхтэй хүн ам байна.

Хүснэгт 3.1. 15, түүнээс дээш насны хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал, байршил, хүйсээр

Байршил/ Тухайн үеийн байдал	Бүгд		Хүйсээр			
	Тоо	%	Эрэгтэй		Эмэгтэй	
			Тоо	%	Тоо	%
Улсын хэмжээнд						
Тухайн үеийн идэвхтэй хүн ам	1 275 650	60.6	683 265	67.3	592 385	54.2
Ажиллагчид	1 147 843	54.5	603 885	59.5	543 958	49.8
Ажилгүй иргэд	127 807	6.1	79 380	7.8	48 427	4.4
Тухайн үеийн идэвхгүй хүн ам	831 366	39.4	331 552	32.7	499 814	45.8
15, түүнээс дээш насны хүн ам	2 107 016	100.0	1 014 817	100.0	1 092 199	100.0
Хот						
Тухайн үеийн идэвхтэй хүн ам	764 583	54.3	410 553	62.0	354 030	47.5
Ажиллагчид	671 355	47.7	352 478	53.2	318 877	42.8
Ажилгүй иргэд	93 228	6.6	58 075	8.8	35 153	4.7
Тухайн үеийн идэвхгүй хүн ам	643 821	45.7	251 952	38.0	391 869	52.5
15, түүнээс дээш насны хүн ам	1 408 404	100.0	662 505	100.0	745 899	100.0
Хөдөө						
Тухайн үеийн идэвхтэй хүн ам	511 067	73.2	272 712	77.4	238 355	68.8
Ажиллагчид	476 488	68.2	251 407	71.4	225 081	65.0
Ажилгүй иргэд	34 579	5.0	21 305	6.0	13 274	3.8
Тухайн үеийн идэвхгүй хүн ам	187 545	26.8	79 600	22.6	107 945	31.2
15, түүнээс дээш насны хүн ам	698 612	100.0	352 312	100.0	346 300	100.0
Улсын хэмжээнд						
АХОТ*		60.5		67.3		54.2
Хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин		54.5		59.5		49.8
Ажилгүйдлийн түвшин		10.0		11.6		8.2
Хот						
АХОТ*		54.3		62.0		47.5
Хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин		47.7		53.2		42.8
Ажилгүйдлийн түвшин		12.2		14.1		9.9
Хөдөө						
АХОТ*		73.2		77.4		68.8
Хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин		68.2		71.4		65.0
Ажилгүйдлийн түвшин		6.8		7.8		5.6

*АХОТ = Ажиллах хүчний оролцооны түвшин

Эдийн засгийн тухайн үеийн идэвхтэй хүн амын 1147.8 мянга буюу 90.0 хувь нь ажиллагчид, харин 127.8 мянга буюу 10.0 хувь нь ажилгүй иргэд байна. Нийт эдийн засгийн идэвхтэй хүн амын 59.9 хувь нь хот, суурин газарт, 40.1 хувь нь хөдөө орон нутагт амьдарч байна.

3.3 АЖИЛЛАХ ХҮЧНИЙ ОРОЛЦООНЫ ТҮВШИН

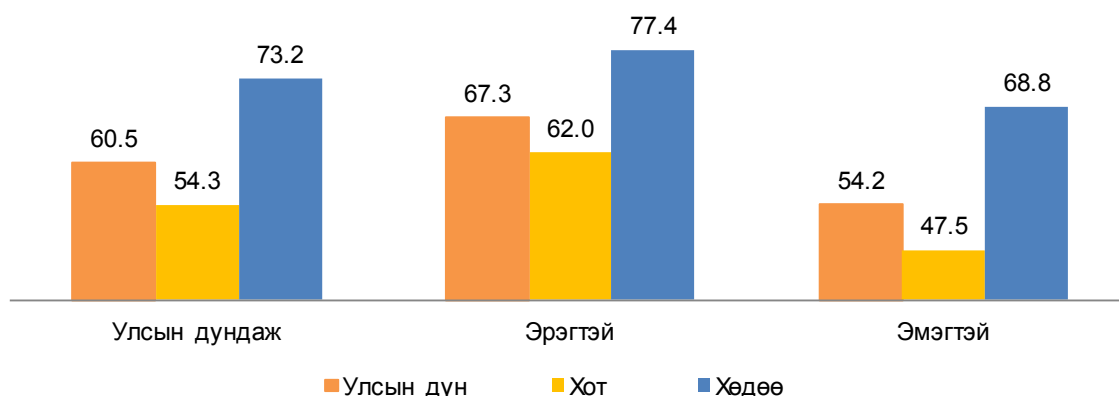
Ажиллагчид болон ажилгүй иргэдийн нийлбэр нь эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам буюу ажиллах хүчийг бүрдүүлдэг бөгөөд эдгээр хүн амыг хөдөлмөрийн насны хүн амд харьцуулж ажиллах хүчний оролцооны түвшин (АХОТ)-г тодорхойлдог. Ажиллах хүчний оролцооны түвшин нь тухайн улсын хөдөлмөрийн насны хүн амын хөдөлмөр эрхлэх эсхүл ажлын байр хайх замаар хөдөлмөрийн зах зээлд идэвхтэй оролцож буй хувь хэмжээг илэрхийлдэг.

Энэ үзүүлэлт нь тухайн улс оронд бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ үйлдвэрлэхэд бэлэн байгаа хүний нөөцийн хэмжээ, бүтээгдэхүүнийг тодорхойлоход нөлөөлдөг хүчин зүйлсийг судлахад болон ажиллах хүчний нийлүүлэлтийн хэтийн тооцоо хийхэд чухал үүрэгтэй. Мөн хөдөлмөр эрхлэлтийн бодлого боловсруулах, сургалтын хэрэгцээг тодорхойлох, нийгмийн хамгааллын тогтолцооны санхүүгийн төлөвлөлт хийхэд чухал мэдээлэл болох хөдөлмөр эрхлэх нийт хугацаа, эдийн засгийн идэвхтэй хүн амд шинээр шилжин орогчид болон түүнээс хасагдах, тэтгэврийн насанд шилжигчдийн хувийг хүйсээр тооцоход ашигладаг.

Ажиллах хүчний түвшин болон оролцооны хэв маяг нь хөдөлмөр эрхлэх боломжууд болон орлогын эрэлт хэрэгцээнээс шалтгаалдаг хэдий ч хүн амын бүлэг хооронд ялгаатай байх талтай. Тухайлбал, эмэгтэйчүүдийн ажиллах хүчний оролцооны түвшин насны бүлэг, гэр бүлийн байдал, боловсролын түвшний хувьд эрэгтэйчүүдийнхээс их ялгаатай байдаг. Түүнчлэн хот, хөдөөгийн хүн амын оролцооны түвшин ч гэсэн их зөрүүтэй байдаг.

Ажиллах хүчний 2016 оны судалгаагаар АХОТ улсын хэмжээнд 60.5 хувь байна. Байршлаар авч үзэхэд хот, суурин газарт 54.3 хувь, хөдөөд үүнээс харьцангуй өндөр 73.2 хувьтай байгаа нь хот, суурин газарт сургуульд хамрагдалтын түвшин хөдөө орон нутгийнхнаас өндөр байгаатай холбоотой юм. Иймээс хотод АХОТ хөдөөгийнхөөс 18.9 пунктээр доогуур (эрэгтэйчүүдийнх 15.4 пунктээр, эмэгтэйчүүдийнх 21.4 пунктээр) байна. Хүйсээр авч үзэхэд эрэгтэйчүүдийн АХОТ ерөнхийдөө өндөр байгаа нь улсын хэмжээний түвшинд нөлөөлжээ.

Зураг 3.1. Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, байршил, хүйсээр

3.3.1 Насны бүлэг дэх оролцооны түвшин

Насны бүлэг дэх АХОТ-г тооцсоноор хүн амын хөдөлмөрийн зах зээл өөрчлөлт, хөдөлгөөн насны бүлгээр хэрхэн өөрчлөгдөж буйг харах боломж бий болдог.

Ажиллах хүчний оролцооны түвшин 15-19 насанд 9.5 хувь байсан бол 20-24 насанд даруй өсөж 52.1 хувьд хүрч, 25-29 насанд 76.1 хувь, 30-44 насны бүлэгт 79.0-82.7 хувь болж өссөн байна. Харин 45-49 насны бүлгээс эхлэн аажмаар буурч, 55-59 насанд 46.0, 60-64 насанд 22.2 хувь болсон байна. Насны бүлэг дэх АХОТ нь 35-44 насанд хамгийн өндөр буюу 82.7 хувьтай байна.

Хүснэгт 3.2. 15, түүнээс дээш насны хүн амын ажиллах хүчний оролцооны түвшин, насны бүлэг, байршил, хүйсээр

Насны бүлэг	Улсын хэмжээнд			Хот			Хөдөө		
	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй
15-19	9.5	12.0	6.9	5.0	6.3	3.7	18.7	22.9	13.7
20-24	52.1	61.7	41.9	44.0	53.5	34.8	72.7	79.9	63.3
25-29	76.1	86.4	66.5	71.0	83.4	60.1	88.8	93.0	84.2
30-34	79.0	88.9	69.7	73.1	85.9	61.9	91.0	94.7	87.1
35-39	82.7	87.9	77.7	77.4	84.6	70.5	92.3	93.7	90.9
40-44	82.7	86.1	79.4	77.0	82.1	72.3	92.0	92.3	91.7
45-49	81.9	83.7	80.4	77.2	79.4	75.2	90.5	90.9	90.2
50-54	72.5	79.3	66.3	67.3	74.5	61.1	83.1	88.5	77.7
55-59	46.0	62.7	32.8	36.5	52.8	24.2	65.1	80.9	51.2
60-64	22.2	27.7	17.8	12.7	17.3	9.3	40.8	46.0	36.0
64-69	15.0	19.0	11.7	7.3	11.1	4.2	32.4	35.5	29.6
70 +	6.8	10.1	4.4	1.7	3.0	0.8	16.2	23.3	11.1
Улсын дундаж	60.5	67.3	54.2	54.3	62.0	47.5	73.2	77.4	68.8

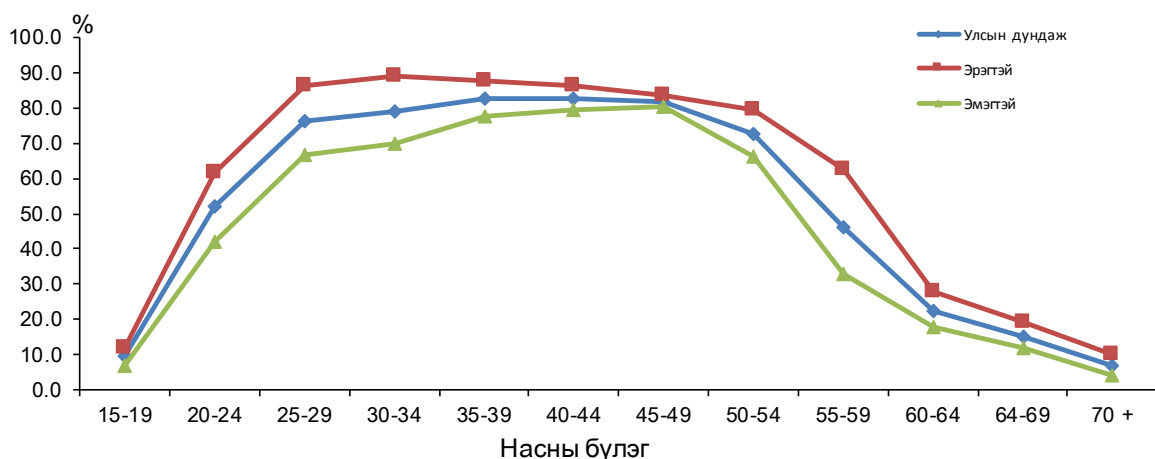
Дэлхийн улс орнуудын АХОТ –г насны бүлэг, хүйсээр нь харьцуулахад У хэлбэрийн харилцан хамаарал гарч ирсэн байдаг бөгөөд манай орны хувьд ч гэсэн адилхан дүр зураг харагдаж байна (Зураг 3.2).

Бүх насны ангиллын хувьд эмэгтэйчүүдийн АХОТ эрэгтэйчүүдийнхээс ерөнхийдөө бага байна. Хөдөлмөрийн идэр нас болох 25-45 насны хооронд эмэгтэйчүүдийн оролцооны түвшин эрэгтэйчүүдийнхээс харьцангуй бага, нэлээд өөр дүр зураг харагдаж байна. Эмэгтэйчүүд амьдралынхаа энэхүү мөчлөгт хүүхэд төрүүлэх, асрах зорилгоор ажиллах хүчний эгнээнээс гардаг бөгөөд хүүхдүүд нь томрох тутам эдийн засгийн идэвхтэй ажиллах хүчний эгнээнд багхан хувь нь эргэн ордог байна.

Судалгаагаар улсын хэмжээнд насны бүлэг дэх АХОТ-ний өсөлт,

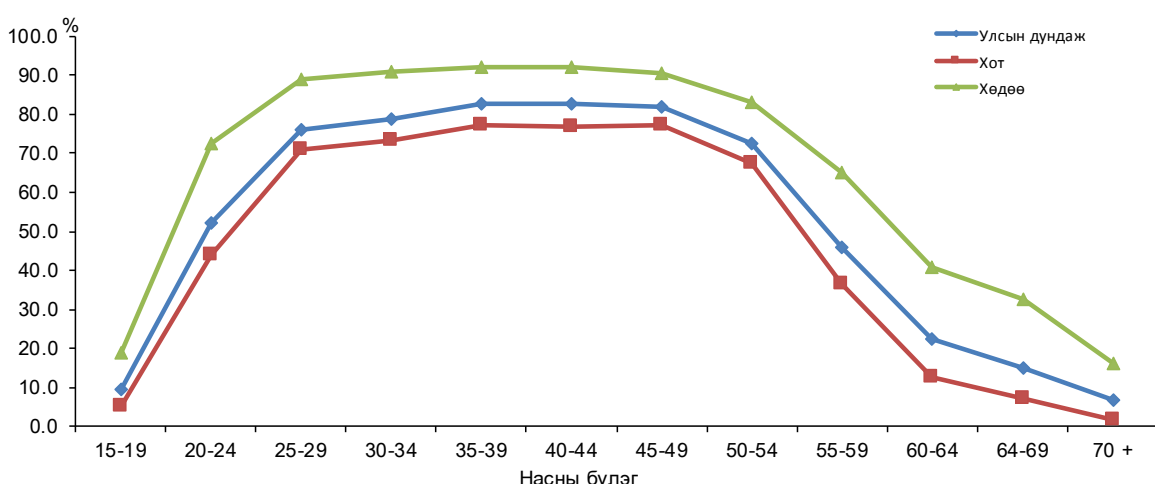
бууралтын хандлага хүйсээр хадгалагдаж 15 наснаас 44 нас хүртэл өссөн бол 45 наснаас аажмаар буурсан байна. АХОТ хотын эмэгтэйчүүдийн хувьд 45-49 насанд хамгийн өндөр буюу 80.4 хувьтай байхад хөдөөгийн эмэгтэйчүүдийн АХОТ 40-44 насны бүлэгт хамгийн өндөр буюу 91.7 хувьтай байна. Энэ нь монголын эмэгтэйчүүд залуу насандаа сурч боловсрох, хүүхэд төрүүлж, өсгөх, харин 40-өөс дээш насандаа ажиллах хүчний эгнээ рүү шилждэгтэй холбоотой байж болох юм (Зураг 3.2, 3.3-ыг үзнэ үү).

Зураг 3.2. Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, насны бүлэг, хүйсээр

Зураг 3.2-оос харахад эрэгтэйчүүдийн АХОТ 20-39, 50-59 насанд эмэгтэйчүүдийнхээс 10.2-29.9 пунктээр илүү (55-59 насанд 29.9) байгаа бол 15-19, 40-49 болон 60-аас дээш насанд харьцангуй ойролцоо буюу 3.3-9.9 пунктын зөрүүтэй (45-49 насанд 3.3) байна.

Зураг 3.3. Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, насны бүлэг, байршлаар

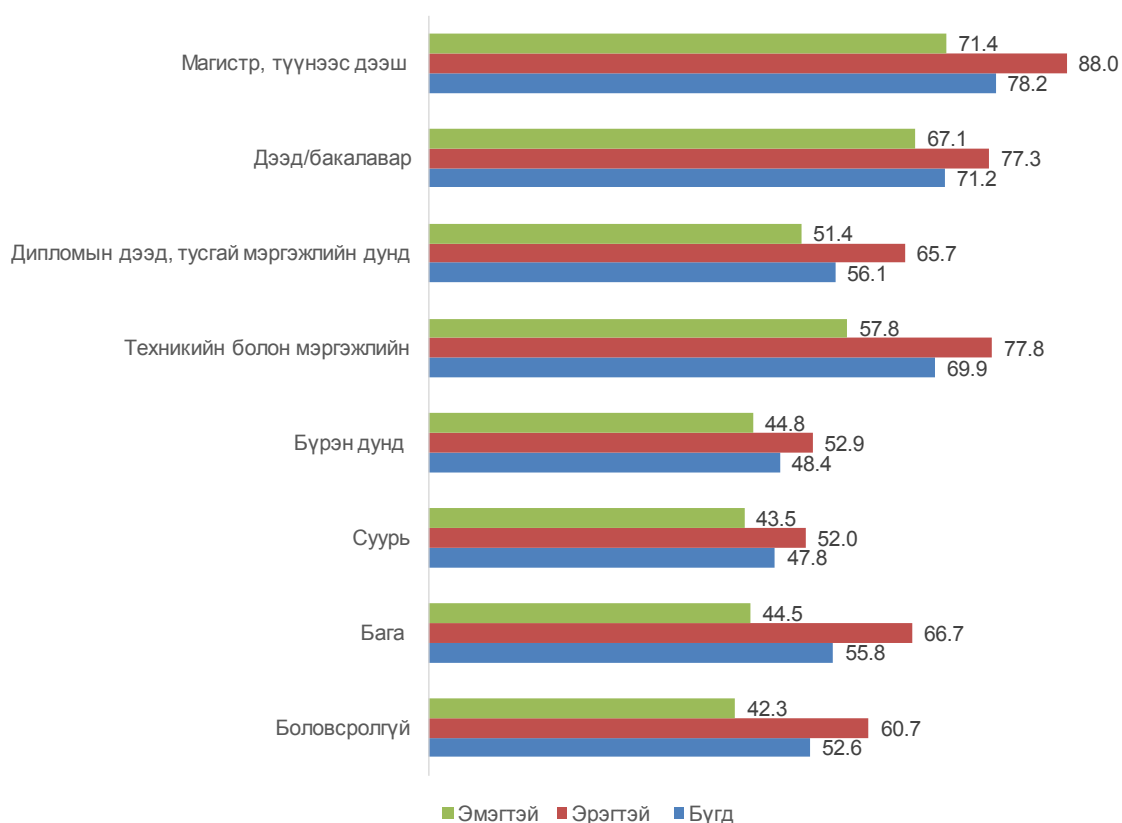
Хөдөө орон нутагт АХОТ өндөр байгаа нь хөдөөгийн эдийн засгийн идэвхгүй хүн амын тоо хот, суурин газрын эдийн засгийн идэвхгүй хүн амын тооноос доогуур, түүний тал хувьд ч хүрэхгүй байгаатай холбоотой.

Түүнчлэн хөдөө орон нутагт АХОТ хотынхоос өндөр байгаа нь өрхийн аж ахуйд суурилсан нүүдлийн мал аж ахуй эрхлэлт давамгайлж, мөн сургууль, боловсролын үйлчилгээний хүртээмж харьцангуй бага байдагтай холбоотой байж болох юм.

3.3.2 Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, боловсролын түвшнээр

Боловсролын түвшнээрх ажиллах хүчний оролцооны түвшнийг авч үзэхэд хүйс харгалзахгүйгээр бакалаврын дээд шатнаас дээш боловсролтой хүмүүсийн ажиллах хүчний оролцооны түвшин 70-аас дээш хувьтай, боловсролын түвшин дээшлэх тутам ажиллах хүчний оролцооны түвшин өсөж байгааг дараах зургаас харж болох юм. Хүйсээр авч үзэхэд, бүх шатанд эрэгтэйчүүдийнх эмэгтэйчүүдийнхээс их байгаа бөгөөд зургаас үзэхэд ажиллах хүчний оролцооны түвшинд тухайн хүний эзэмшсэн боловсролын түвшин нөлөөлдөг болох нь харагдаж байна.

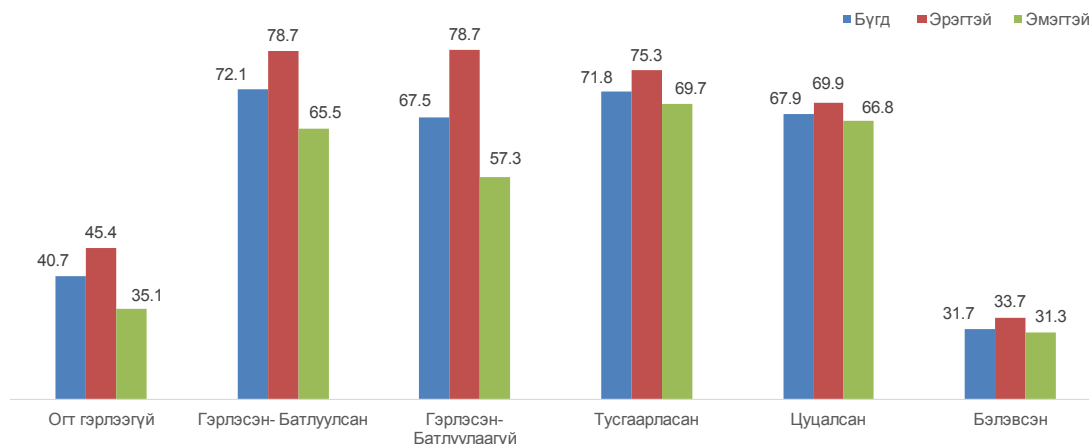
Зураг 3.4. Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, боловсролын түвшнээр

3.3.3 Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, гэрлэлтийн байдлаар

Эдийн засгийн идэвхтэй хүмүүсийн АХОТ нь гэрлэлтийн байдлаас хэрхэн хамааралтай болохыг судалж үзэхэд бэлэвсэн, гэр бүлээ цуцалсан болон гэр бүл тусгаарласан хүмүүсийн АХОТ нь хүйс харгалзахгүйгээр ойролцоо байгаа бол бусад гэрлэлтийн байдалтай байгаа хүмүүсийн АХОТ хүйсээрээ ялгаатай байгаа нь дараах зургаас харагдаж байна.

Зураг 3.5. Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, хүйс, гэрлэлтийн байдлаар

Хүйсээрх АХОТ –г гэрлэлтийн байдлаар авч үзэхэд гэр бүл тусгаарласан болон цуцалсан эмэгтэйчүүдийн АХОТ гэрлэсэн болон огт гэрлээгүй эмэгтэйчүүдийнхээс өндөр байгаа нь ганцаараа гэр бүлээ тэжээх учраас ажиллах, эдийн засгийн идэвхтэй байх шаардлага зүй ёсоор тавигдаж оролцооны түвшин нь өндөр гарч байна гэж үзэж болох юм. Харин бэлэвсэн эмэгтэйчүүдийн оролцооны түвшин бага байгаа нь тэдний настай холбоотой байж болох юм. Ер нь нас ахих тусам оролцооны түвшин бага байдаг хандлага ч нөлөөлсөн байх талтай.

3.4 ЭДИЙН ЗАСГИЙН ИДЭВХГҮЙ ХҮН АМ

Судалгаагаар 15, түүнээс дээш насны нийт 2107.0 мянган хүний 831.4 мянга буюу 39.5 хувь нь эдийн засгийн идэвхгүй хүн амын бүлэгт багтаж байгаагийн 331.6 мянга нь эрэгтэйчүүд, 499.8 мянга нь эмэгтэйчүүд байна. Эдийн засгийн идэвхгүй хүн амын 643.8 мянга буюу 77.4 хувь нь хот, суурин газарт, 187.6 мянга буюу 22.6 хувь нь хөдөө орон нутагт байна. Хөдөө орон нутагт ажиллах хүчний оролцооны түвшин өндөр байгаа нь тухайн үеийн эдийн засгийн идэвхгүй хүн амын тоог бууруулахад нөлөөлжээ. Тухайн үеийн эдийн засгийн идэвхгүй хүн амыг гэрийн ажилтай, сургуульд суралцдаг, тэтгэврийнхэн болон өндөр настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй, ажил хийхийг хүсээгүй, хүүхэд асардаг, өвчтэй байсан, өвчтөн, өндөр настан асарсан, бусад гэсэн шалтгаанаар ангилан харуулав.

Эдийн засгийн идэвхгүй хүн амыг шалтгаанаар нь авч үзэхэд өндөр настан, тэтгэврийнхэн 258.4 мянга, сурахаар явах гэж байгаа болон суралцагчид 255.7 мянга, хүүхэд асарсан 102.3 мянга, гэрийн ажилтай 61.8 мянга, хөгжлийн бэрхшээлтэй 62.5 мянган, өвчтэй 16.4 мянга, хөдөлмөр эрхлэхийг хүсээгүй 11.4 мянга, өвчтөн, өндөр настан асарсан 10.4 мянга, бусад шалтгаантай 52.5 мянган хүн байна. Нийт эрэгтэйчүүдийн 36.5 хувь, эмэгтэйчүүдийн 25.6 хувь нь сургуульд суралцаж байгаа, эрэгтэйчүүдийн 31.3 хувь, эмэгтэйчүүдийн 34.1 хувь нь өндөр настан, тэтгэвэрт гарсан гэж хариулсан нь эдийн засгийн идэвхгүй байгаагийн үндсэн шалтгаан болж байна.

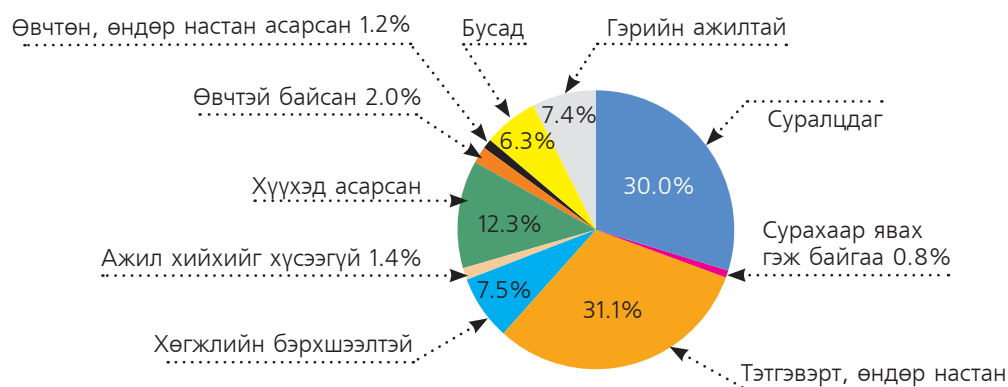

Хүснэгт 3.3. 15, түүнээс дээш насны эдийн засгийн идэвхгүй хүн ам, идэвхгүй байгаа шалтгаан, хүйс, байршлаар, дүнд эзлэх хувиар

Шалтгаан	Улсын хэмжээнд			Хот			Хөдөө		
	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй
Гэрийн ажилтай	7.4	4.5	9.4	7.4	4.3	9.3	7.7	4.9	9.7
Суралцдаг	30.0	36.5	25.6	29.1	35.8	24.8	32.9	38.9	28.5
Сурахаар явах гэж байгаа	0.8	1.3	0.5	0.8	1.4	0.4	0.7	1.0	0.5
Тэтгэвэрт, өндөр настан	31.1	26.6	34.1	29.8	25.8	32.3	35.6	29.0	40.5
Хөгжлийн бэрхшээлтэй	7.5	10.8	5.4	7.4	10.7	5.3	7.8	11.0	5.4
Ажил хийхийг хүсээгүй	1.4	2.7	0.5	1.4	2.8	0.6	1.4	2.6	0.6
Хүүхэд асарсан	12.3	2.2	19.0	14.0	2.4	21.4	6.6	1.2	10.5
Өвчтэй байсан	2.0	2.9	1.4	2.2	3.3	1.6	1.1	1.6	0.7
Өвчтөн, өндөр настан асарсан	1.2	1.1	1.3	1.3	1.2	1.4	0.9	1.0	0.9
Бусад	6.3	11.4	2.8	6.6	12.3	2.9	5.3	8.8	2.7
Дүн, (%)	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
(Тоо)	831 366	331 552	499 814	643 821	251 952	391 869	187 545	79 600	107 945

2015 онд эдийн засгийн идэвхгүй байгаа нийт эмэгтэйчүүдийн 18.6 хувь нь хүүхэд асарч байсан бол энэ үзүүлэлт 2016 онд 19.0 хувь болж 0.4 пунктээр өссөн байна. Харин гэрийн ажилтай байсан эмэгтэйчүүд 9.4 хувь болж өмнөх оны үр дүнгээс 1.4 пунктээр буурсан байна. Байршлаар харахад хүүхдээ асарч буй хотын эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь 2015 оноос 0.7 пунктээр өссөн бол хөдөөгийнх 1.4 пунктээр буурсан байна.

Зураг 3.6. 15, түүнээс дээш насны эдийн засгийн идэвхгүй хүн ам, шалтгаанаар, хувиар

Хүн амын эдийн засгийн идэвхгүй байгаа гол шалтгаан нь суралцдаг болон сургуульд явах гэж байгаа, өндөр настан, тэтгэвэрт гарсантай холбоотой байгаа бөгөөд энэ нь 61.9 хувийг эзэлж байна.

БҮЛЭГ IV

ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ

4.1. ТУХАЙН ҮЕИЙН АЖИЛЛАГЧИД

Ажиллах хүчний судалгаа нь Монгол Улсын хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлын талаар дэлгэрэнгүй мэдээллийг цуглуулах зорилготой билээ. Судалгаанд хамрагдсан өрхийн гишүүдээс сүүлийн 7 хоногт эрхэлсэн эдийн засгийн үйл ажиллагаа болон түүнд зарцуулсан цагийн талаар судалсан. Өвчтэй, амралттай, чөлөөтэй байсан, цаг агаарын бэрхшээл, ажил хаялт, хөдөлмөрийн маргаан болон бусад шалтгааны улмаас ажлын байртай боловч сүүлийн 7 хоногт хөдөлмөр эрхлээгүй хүн амыг энэ асуултад хамруулахын зэрэгцээ сүүлийн 7 хоногт наад зах нь нэг цаг ажилласан, эсвэл сүүлийн долоо хоногт ажлын байртай боловч ямар нэг шалтгаанаар ажлаа түр хийгээгүй хүн амыг тухайн үед хөдөлмөр эрхэлсэн гэж үзсэн.

Судалгааны дүнгээр улсын хэмжээнд нийт 1147.8 мянган хүн хөдөлмөр эрхэлсний 603.8 мянга буюу 52.6 хувь нь эрэгтэйчүүд, 544.0 мянга буюу 47.4 хувь нь эмэгтэйчүүд байна.

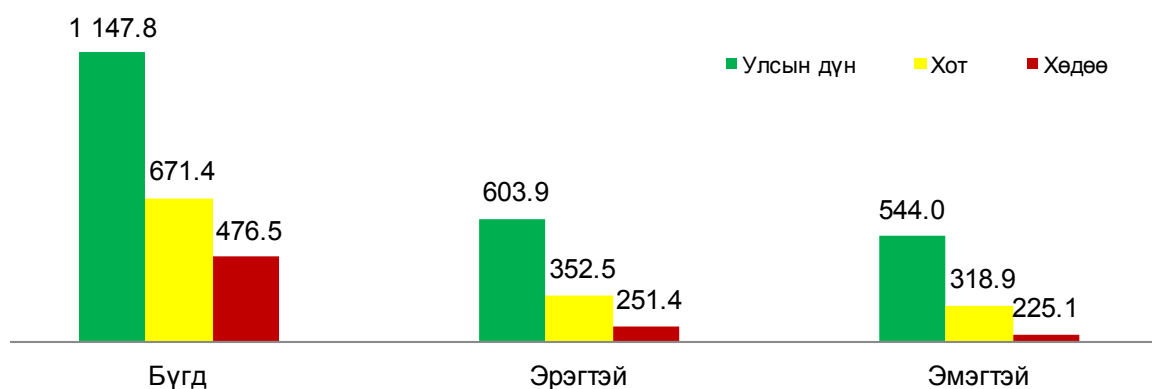
Нийт ажиллагчдын 465.1 мянга буюу 40.5 хувь нь Улаанбаатар хотод, 245.6 мянга буюу 21.4 хувь нь Хангайн бүсэд, 83.0 мянга буюу 7.2 хувь нь Зүүн бүсэд байгаагаас харахад хөдөлмөр эрхэлсэн хүний тоо бүс нутгуудаар ихээхэн ялгаатай байна.

Хүснэгт 4.1. Ажиллагчид, байршил, бүс, хүйсээр

Байршил/Бүс	Бүгд		Хүйсээр			
			Эрэгтэй		Эмэгтэй	
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%
Хот	671 355	58.5	352 478	58.4	318 877	58.6
Хөдөө	476 488	41.5	251 407	41.6	225 081	41.4
Баруун	158 782	13.9	83 750	14.0	75 032	13.8
Хангайн	245 598	21.4	126 939	21.0	118 659	21.8
Төвийн	195 364	17.0	100 404	16.6	94 960	17.5
Зүүн	83 008	7.2	44 380	7.3	38 628	7.1
Улаанбаатар	465 091	40.5	248 412	41.1	216 679	39.8
Дүн, %		100.0		100.0		100.0
Улсын дүн	1 147 843		603 885		543 958	

Тухайн үеийн ажиллагчдын 671.3 мянга буюу 58.5 хувь нь хот, суурин газарт, 476.5 мянга буюу 41.5 хувь нь хөдөө орон нутагт байна.

Зураг 4.1. Ажиллагчид, байршил, хүйсээр, мянган хүнээр

Тухайн үед хөдөлмөр эрхэлсэн нийт хүн амын 40.5 хувь нь нийслэл хотод, харин 30.2 хувь нь дараах 8 аймагт (Хөвсгөл-4.8 хувь, Өвөрхангай-4.3 хувь, Төв-4.2 хувь, Архангай-3.7 хувь, Баян-Өлгий-3.5 хувь, Баянхонгор-3.5 хувь, Сэлэнгэ-3.2, Ховд-3.0 хувь), үлдсэн 29.3 хувь нь бусад аймгуудад байна.

Хүснэгт 4.2. Ажиллагчид, аймаг, нийслэл, хүйсээр

Аймаг, нийслэл	Бүгд		Хүйсээр	
	Тоо	Хувь	Эрэгтэй	Эмэгтэй
Архангай	42 415	3.7	22 241	20 174
Баян-Өлгий	39 873	3.5	22 022	17 851
Баянхонгор	40 009	3.5	20 844	19 165
Булган	25 860	2.3	13 355	12 505
Говь-Алтай	23 736	2.0	12 486	11 250
Дорноговь	28 079	2.4	14 579	13 500
Дорнод	27 562	2.4	15 248	12 314
Дундговь	21 111	1.8	10 522	10 589
Завхан	29 731	2.6	15 263	14 468
Өвөрхангай	49 583	4.3	26 256	23 327
Өмнөговь	24 314	2.1	13 092	11 222
Сүхбаатар	27 013	2.4	14 149	12 864
Сэлэнгэ	36 907	3.2	19 067	17 840
Төв	47 718	4.2	24 233	23 485
Увс	31 382	2.7	16 388	14 994
Ховд	34 060	3.0	17 591	16 469
Хөвсгөл	54 598	4.8	27 896	26 702
Хэнтий	28 433	2.5	14 983	13 450
Дархан-Уул	32 125	2.8	16 429	15 696
Улаанбаатар	465 091	40.5	248 412	216 679
Орхон	33 133	2.9	16 347	16 786
Говьсүмбэр	5 110	0.4	2 482	2 628
Дүн, %		100.0		
Улсын дүн	1 147 843		603 885	543 958

Ажиллагчдыг зарим нэг өрхийн шинж байдлаар судлан үзлээ.

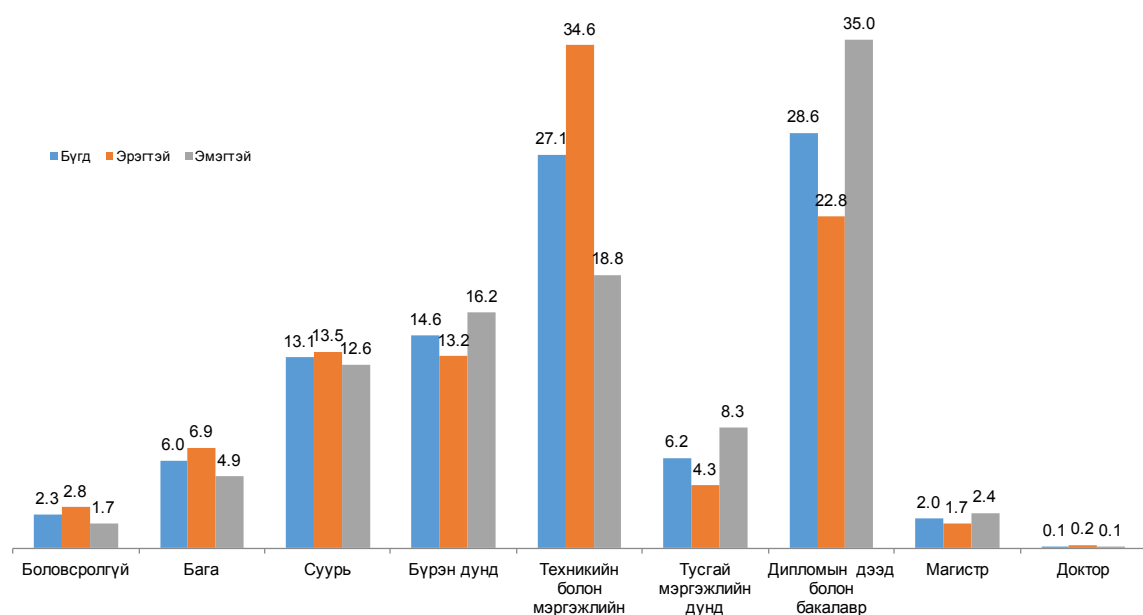
18¹ ба түүнээс дээш насны нийт ажиллагчдын 77.2 хувь нь гэрлэсэн, 14.3 хувь нь огт гэрлээгүй, 4.2 хувь нь бэлэвсэн хүмүүс байна. Энэ хандлага хүйс болон байршлын хувьд ижилхэн байсан ба харин ялгаатай ганц зүйл нь эрэгтэй ажиллагчдын хувьд бэлэвсэн хүмүүсээс тусгаарласан хүмүүс нь 0.2 пунктээр илүү байв.

Хүснэгт 4.3. 18, түүнээс дээш насны ажиллагчдын гэрлэлтийн байдал, хүйс, байршлаар

Гэрлэлтийн байдал	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Хот	Хөдөө
Огт гэрлээгүй	14.3	16.6	11.8	15.1	13.2
Гэрлэсэн:					
- Батлуулсан	71.3	73.0	69.4	68.1	75.8
- Батлуулаагүй	5.9	6.1	5.8	7.6	3.6
Тусгаарласан	2.5	1.7	3.3	3.2	1.4
Цуцалсан	1.8	1.1	2.5	2.3	1.1
Бэлэвсэн	4.2	1.5	7.2	3.7	4.9
Дүн, %	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
18, түүнээс дээш насны ажиллагчид	1 137 254	596 936	540 318	669 353	467 901
18, түүнээс дээш насны хүн ам	1 959 543	936 966	1 022 577	1 312 682	646 861
Гэрлэсэн хүн	1 321 015	656 020	664 995	860 575	460 440

Тухайн үеийн ажиллагчдын 28.6 хувь нь дипломын дээд болон бакалавр, 27.1 хувь нь техникийн болон мэргэжлийн, 14.6 хувь нь бүрэн дунд, 13.1 хувь нь суурь боловсролтой байгаа бол 2.3 хувь нь боловсролгүй ажиллагчид байна. Энэ хандлага эмэгтэй ажиллагчдын хувьд ижилхэн байсан бол харин эрэгтэй ажиллагчдын хувьд ялгаатай нь 34.6 хувь нь техникийн болон мэргэжлийн, 22.8 хувь нь дипломын дээд болон бакалаврын боловсролтой байв.

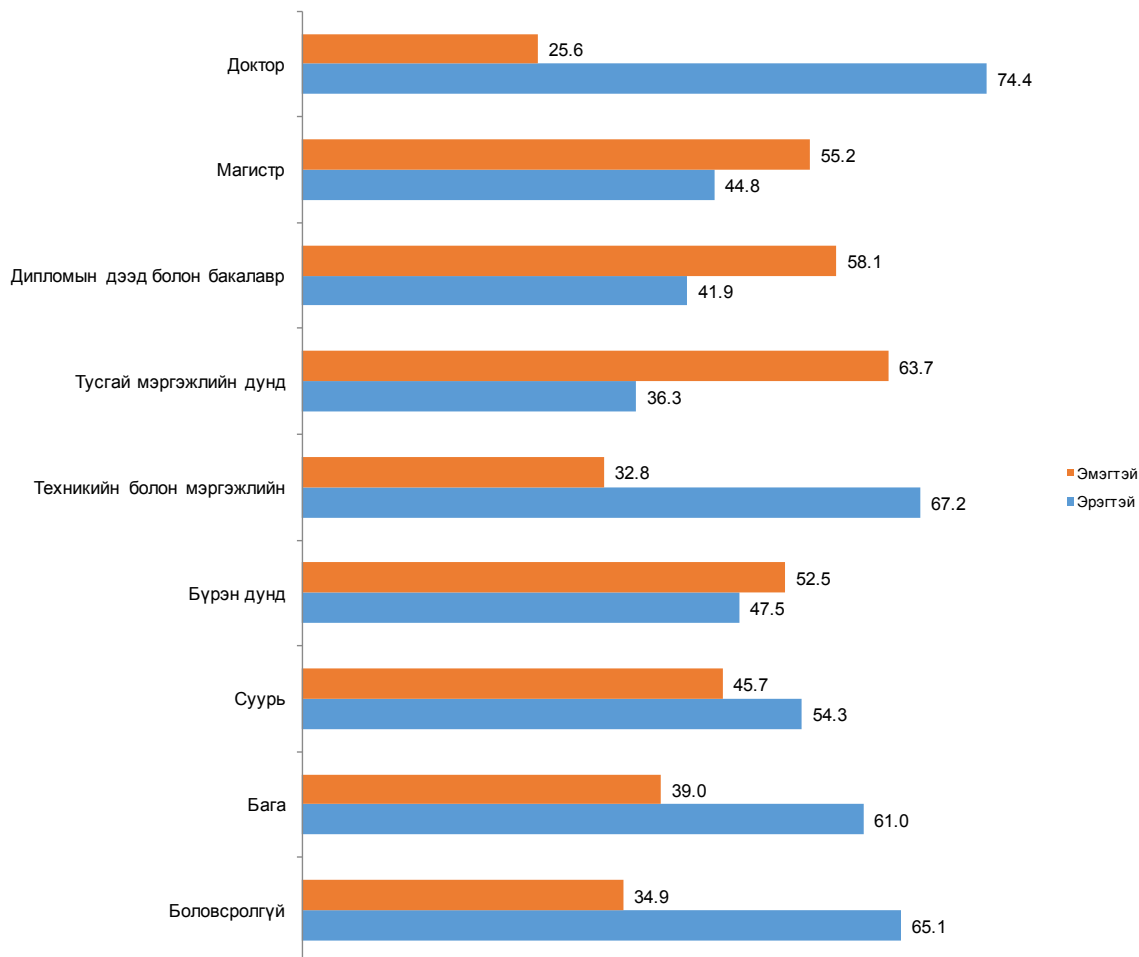
Зураг 4.2. Ажиллагчид, боловсролын түвшин, хүйсээр, дүнд эзлэх хувиар

¹ Манай улсын хувьд хуульд нийцүүлэн 18, түүнээс дээш насны хүн амын гэрлэлтийн байдлыг авч үздэг тухай өмнөх Бүлэг II-т дэлгэрэнгүй дурьдсан.

Ажиллагчдын боловсролын түвшнийг хүйсээр ялган харуулахад, доктор, техникийн болон мэргэжлийн, боловсролгүй, бага болон суурь боловсролтой ажиллагчдын хувьд эрэгтэйчүүдийн эзлэх хувь өндөр байгаа бол тусгай мэргэжлийн дунд, дипломын дээд болон бакалавр, магистр болон бүрэн дунд боловсролтой ажиллагчдын талаас илүү хувь нь эмэгтэйчүүд байна.

Зураг 4.3. Ажиллагчдын боловсролын түвшин, хүйсээр

4.2. АЖИЛЛАГЧИД, ЭДИЙН ЗАСГИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ САЛБАРААР

Тухайн үеийн ажиллагчдын тоог эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын ангиллаар гаргаж Хүснэгт 4.4-т үзүүлэв. Ажиллагчдын хамгийн их буюу 30.4 хувь (348.5 мянга) нь хөдөө аж ахуй, ойн аж ахуй, загас барилт, ан агнуурын салбарт, хамгийн бага буюу 0.1 хувь нь үл хөдлөх хөрөнгийн үйл ажиллагааны салбарт (767 хүн), мөн хүн хөлслөн ажиллуулдаг өрхийн үйл ажиллагааны (1.1 мянга) болон олон улсын байгууллага, суурин төлөөлөгчийн үйл ажиллагаа (1.1 мянга)-ны салбаруудад тус тус хөдөлмөр эрхэлж байна.

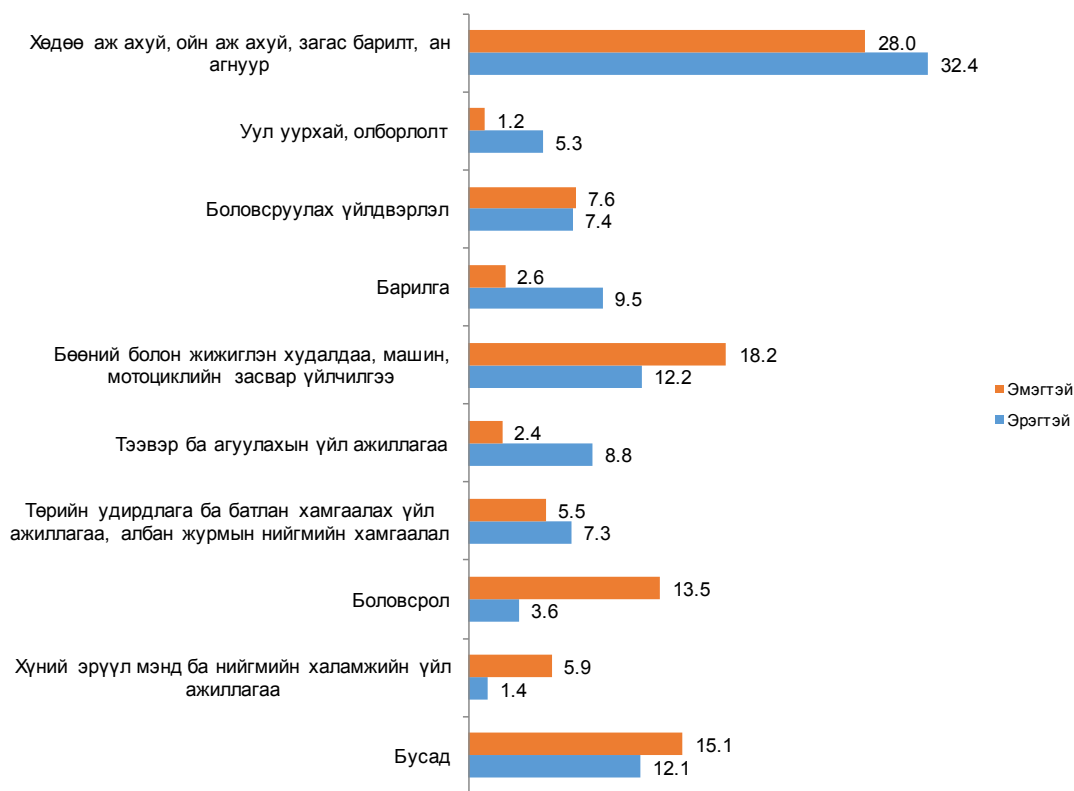
Хүснэгт 4.4. Ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын ангилал, хүйсээр

Эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар	Бүгд		Хүйсээр			
			Эрэгтэй		Эмэгтэй	
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%
Хөдөө аж ахуй, ойн аж ахуй, загас барилт, ан агнуур	348 487	30.4	195 938	32.4	152 549	28.0
Уул уурхай, олборлолт	38 205	3.3	31 877	5.3	6 328	1.2
Боловсруулах үйлдвэрлэл	86 103	7.5	44 963	7.4	41 140	7.6
Цахилгаан, хий, уур, агааржуулалт	16 162	1.4	11 913	2.0	4 249	0.8
Усан хангамж; бохир ус зайлуулах систем, хог, хаягдлын менежмент болон цэвэрлэх үйл ажиллагаа	6 031	0.5	2 836	0.5	3 195	0.6
Барилга	71 482	6.2	57 367	9.5	14 115	2.6
Бөөний болон жижиглэн худалдаа, машин, мотоциклийн засвар үйлчилгээ	172 670	15.0	73 924	12.2	98 746	18.2
Тээвэр ба агуулахын үйл ажиллагаа	65 932	5.7	53 120	8.8	12 812	2.4
Зочид буудал, байр, сууц болон нийтийн хоолны үйлчилгээ	32 142	2.8	7 961	1.3	24 181	4.4
Мэдээлэл, холбоо	18 133	1.6	10 261	1.7	7 872	1.4
Санхүүгийн болон даатгалын үйл ажиллагаа	21 863	1.9	7 786	1.3	14 077	2.6
Үл хөдлөх хөрөнгийн үйл ажиллагаа	767	0.1	400	0.1	367	0.1
Мэргэжлийн шинжлэх ухаан болон техникийн үйл ажиллагаа	12 676	1.1	6 988	1.2	5 688	1.0
Удирдлагын болон дэмжлэг үзүүлэх үйл ажиллагаа	15 039	1.3	9 579	1.6	5 460	1.0
Төрийн удирдлага ба батлан хамгаалах үйл ажиллагаа, албан журмын нийгмийн хамгаалал	74 179	6.5	44 020	7.3	30 159	5.6
Боловсрол	94 989	8.3	21 705	3.6	73 284	13.5
Хүний эрүүл мэнд ба нийгмийн халамжийн үйл ажиллагаа	40 981	3.6	8 682	1.4	32 299	5.9
Урлаг, үзвэр, тоглоом наадам	10 090	0.9	4 995	0.8	5 095	0.9
Үйлчилгээний бусад үйл ажиллагаа	19 753	1.7	8 388	1.4	11 365	2.1
Хүн хөлслөн ажиллуулдаг өрхийн үйл ажиллагаа	1 059	0.1	679	0.1	380	0.1
Олон улсын байгууллага, суурин төлөөлөгчийн үйл ажиллагаа	1 100	0.1	503	0.1	597	0.1
Дүн, %		100.0		100.0		100.0
Улсын дүн	1 147 843		603 885		543 958	

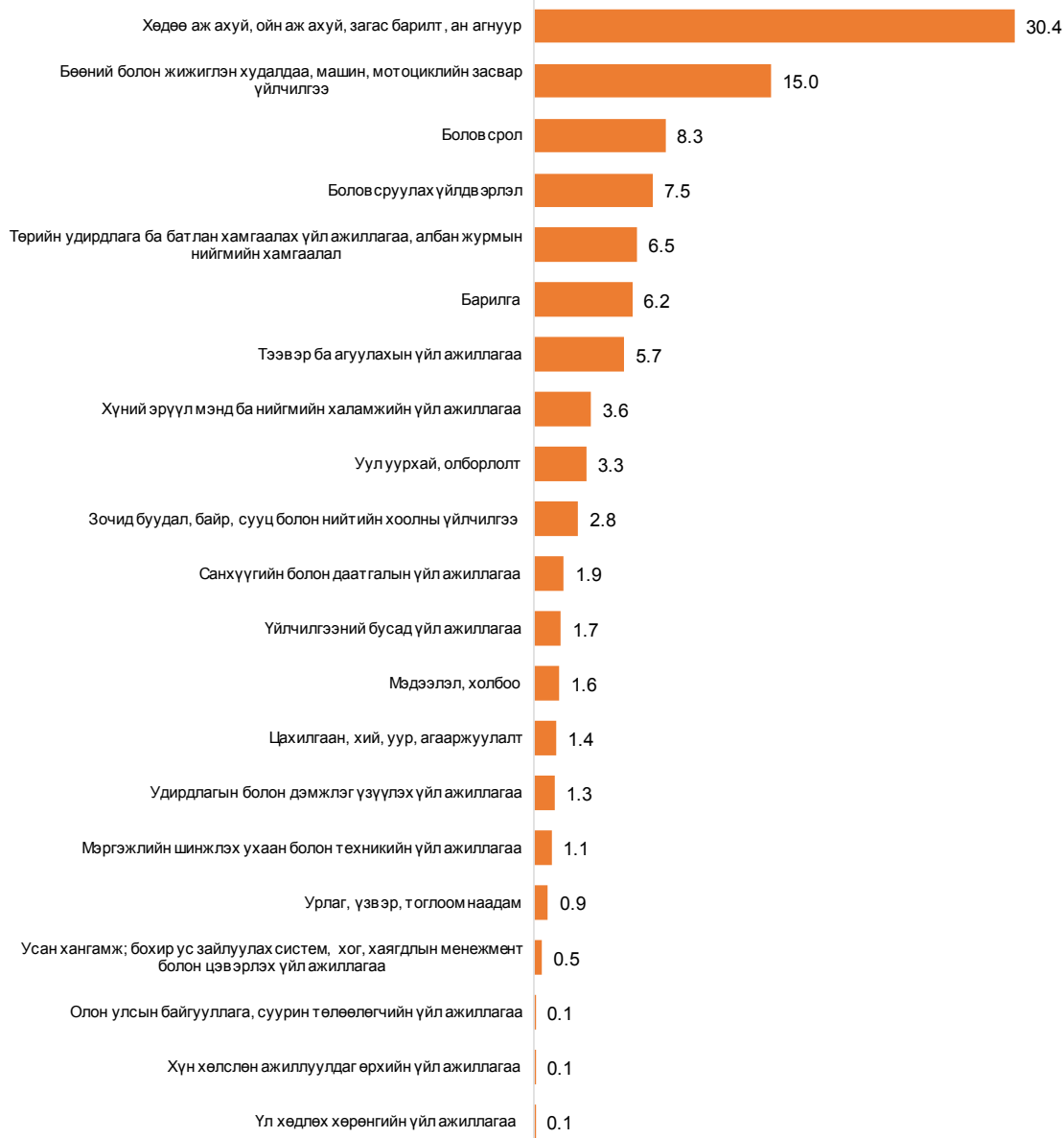
Тухайн үед хөдөлмөр эрхэлсэн хүн амын 172.7 мянга буюу 15.0 хувь нь бөөний болон жижиглэн худалдаа, машин, мотоциклын засвар үйлчилгээний салбарын ажиллагчид байна. Боловсрол / 95.0 мянга буюу 8.3 хувь/, боловсруулах үйлдвэрлэл /86.1 мянга буюу 7.5 хувь/, төрийн удирдлага ба батлан хамгаалах үйл ажиллагаа, албан журмын нийгмийн хамгаалал /74.2 мянга буюу 6.5 хувь/, барилга /71.5 мянга буюу 6.2 хувь/, тээвэр ба агуулахын үйл ажиллагаа /65.9 мянга буюу 5.7 хувь/, хүний эрүүл мэнд ба нийгмийн халамжийн үйл ажиллагаа /41.0 мянга буюу 3.6 хувь/, уул уурхай, олборлолт /38.2 мянга буюу 3.3 хувь/ зэрэг салбарын ажиллагчдын эзлэх хувь өндөр байгаа бол бусад 12 салбарт нийт ажиллагчдын ердөө 13.5 хувь нь ажилласан байна. Бусад салбараасаа илүү өндөр хувийг эзэлж байгаа 9 салбарыг хүйсээр ялган Зураг 4.4-т харууллаа.

Зураг 4.4. Ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын ангилал, хүйсээр, хувиар.

Хүйсээр салбарын ялгааг гарган харуулахад боловсруулах үйлдвэрлэл, хөдөө аж ахуй, ойн аж ахуй, загас барилт, ан агнуур, төрийн удирдлага ба батлан хамгаалах үйл ажиллагаа, албан журмын нийгмийн хамгаалал, барилга, тээвэр ба агуулахын үйл ажиллагаа болон уул уурхай, олборлолтын салбарт ажиллагчдын ихэнх нь (52.2-83.4 хувь) эрэгтэйчүүд байхад бусад 12 салбарт ажиллагчид болон бөөний болон жижиглэн худалдаа, машин, мотоциклын засвар үйлчилгээ, боловсрол болон хүний эрүүл мэнд ба нийгмийн халамжийн үйл ажиллагааны салбарт ажиллагчдын талаас илүү хувь нь (53.3-78.8 хувь) эмэгтэйчүүд байна.

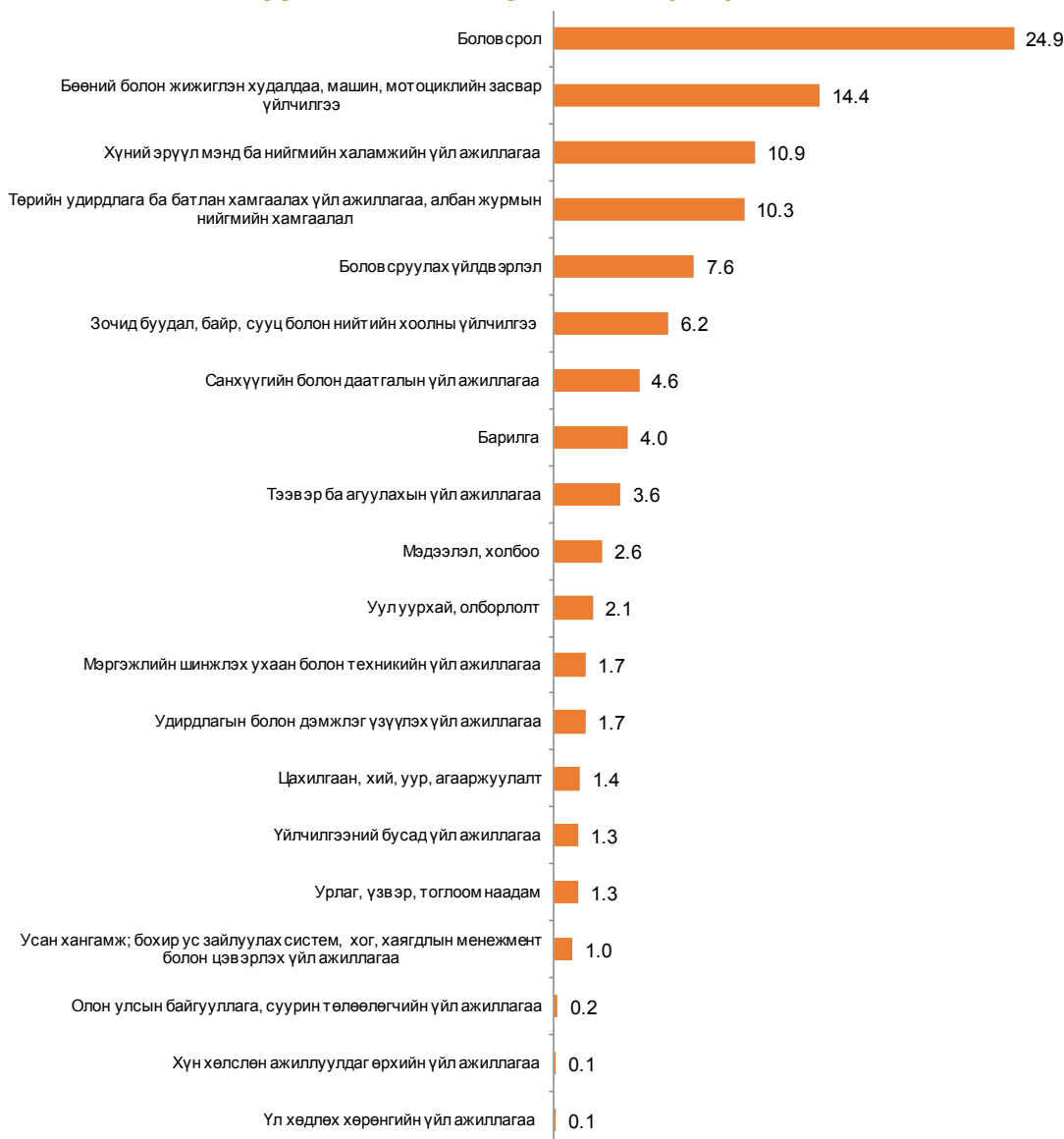
Зураг 4.5. Ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын ангиллаар, дүнд эзлэх хувиар

Судалгаагаар нийт ажиллагчдын 544.0 мянга буюу 47.4 хувийг нь эмэгтэй ажиллагч эзэлж байгаа бөгөөд 292.0 мянган эмэгтэй буюу 53.7 хувь нь хөдөө аж ахуйн бус салбарт цалинтай хөдөлмөр эрхэлж байна.

ХАА-н бус салбарт цалинтай ажиллаж буй эмэгтэй ажиллагчдыг салбараар авч үзэхэд боловсрол /72.5 мянга буюу 24.9 хувь/, бөөний жижиглэн худалдаа, машин мотоциклын засвар үйлчилгээний /42.1 мянга буюу 14.4 хувь/, хүний эрүүл мэнд ба нийгмийн халамжийн үйл ажиллагааны /31.7 мянга буюу 10.9 хувь/, төрийн удирдлага ба батлан хамгаалах үйл ажиллагаа, албан журмын нийгмийн хамгааллын /30.1 мянга буюу 10.3 хувь/ салбаруудад эмэгтэй ажиллагчдын эзлэх хувь өндөр байна (Зураг 4.6).

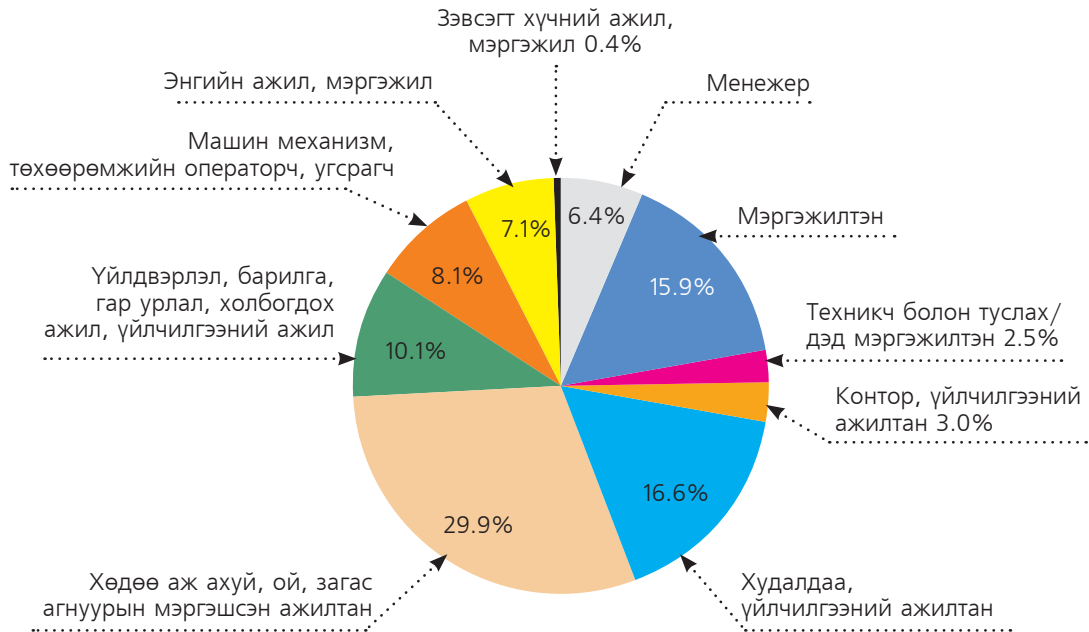
Зураг 4.6. ХАА-н бус салбарт цалин хөлстэй ажиллаж байгаа эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь, салбараар

4.3 АЖИЛЛАГЧИД, АЖИЛ МЭРГЭЖЛИЙН АНГИЛЛААР

Тухайн үед хөдөлмөр эрхэлсэн хүн амын тоог ажил мэргэжлийн ангиллаар гаргаж (Зураг 4.7)-д харуулав. Тухайн үед хөдөлмөр эрхэлсэн хүн амын 342.8 мянга буюу 29.9 хувь нь хөдөө, аж ахуй, ой, загас агнуурын ажил хийж байгаа нь нийт ажиллагчдын дүнд хамгийн их хувийг эзэлж байгаа бөгөөд худалдаа, үйлчилгээний ажилтан 16.6 хувийг, мэргэжилтэн 15.9 хувийг, үйлдвэрлэл, барилга, гар урлал, холбогдох ажил, үйлчилгээний ажилтан 10.1 хувийг, суурин төхөөрөмж, машин механизмын операторч, угсрагч 8.1 хувийг, энгийн ажил, мэргэжил 7.1 хувийг, менежер 6.4 хувийг эзэлж байна.

Зураг 4.7. Ажиллагчид, ажил мэргэжлийн ангилал, дүнд эзлэх хувиар

Суурин төхөөрөмж, машин, механизмын операторч, угсрагчдын 93.6 хувь, зэвсэгт хүчний ажил, мэргэжлээр ажиллаж буй ажиллагчдын 91.0 хувь, үйлдвэрлэл, барилга, гар урлал, холбогдох ажил, үйлчилгээний ажил хийж буй ажиллагчдын 70.8 хувь, менежерийн ажил хийж буй ажиллагчдын 59.2 хувь, энгийн ажил, мэргэжлээр ажиллаж буй ажиллагчдын 57.7 хувь, хөдөө аж ахуй, ой, загас агнуурын ажил хийж буй ажиллагчдын 56.1 хувь нь тус тус эрэгтэйчүүд байна. Харин контор, үйлчилгээний ажиллагчдын 78.1 хувь, худалдаа, үйлчилгээний ажилтны 66.7 хувь, мэргэжилтний 65.7 хувь, техникч болон туслах, дэд мэргэжилтний 51.3 хувийг эмэгтэйчүүд эзэлж байна.

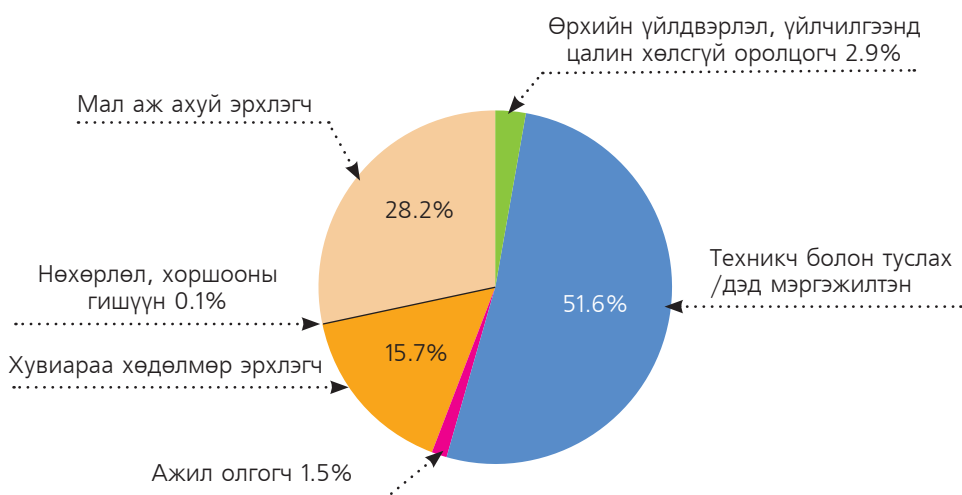
Зураг 4.8. Ажиллагчид, ажил мэргэжлийн ангилал, хүйсээр, хувиар

4.4 АЖИЛЛАГЧИД, ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТИЙН БАЙДЛААР

Ажиллагчдыг хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлаар авч үзэхэд 51.6 хувь нь цалин хөлстэй ажиллагч, 28.2 хувь нь мал аж ахуй эрхлэгч, 15.7 хувь нь хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч гэсэн статуст хамаарч байна. Мөн энэ харьцаа хүйсийн хувьд хадгалагдаж байна.

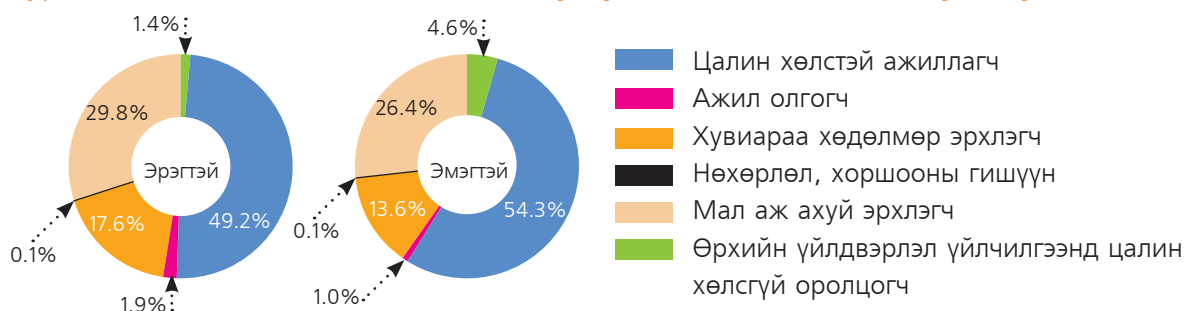
Зураг 4.9. Ажиллагчдын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал, хувиар

Ажил олгогч арван хүний долоо нь, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч таван хүний гурав нь, мал аж ахуй эрхлэгч таван хүний гурав нь эрэгтэйчүүд байхад өрхийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээнд цалин хөлсгүй оролцогч найман хүний зургаа нь эмэгтэйчүүд байна.

Харин нөхөрлөл, хоршооны гишүүдийн хувьд хүйсийн харьцаа тэнцвэртэй харагдаж байна.

Зураг 4.10. Ажиллагчдын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал, хүйсээр

4.5 АЖИЛЛАГЧИД, БАЙГУУЛЛАГЫН ХАРИУЦЛАГЫН ХЭЛБЭРЭЭР

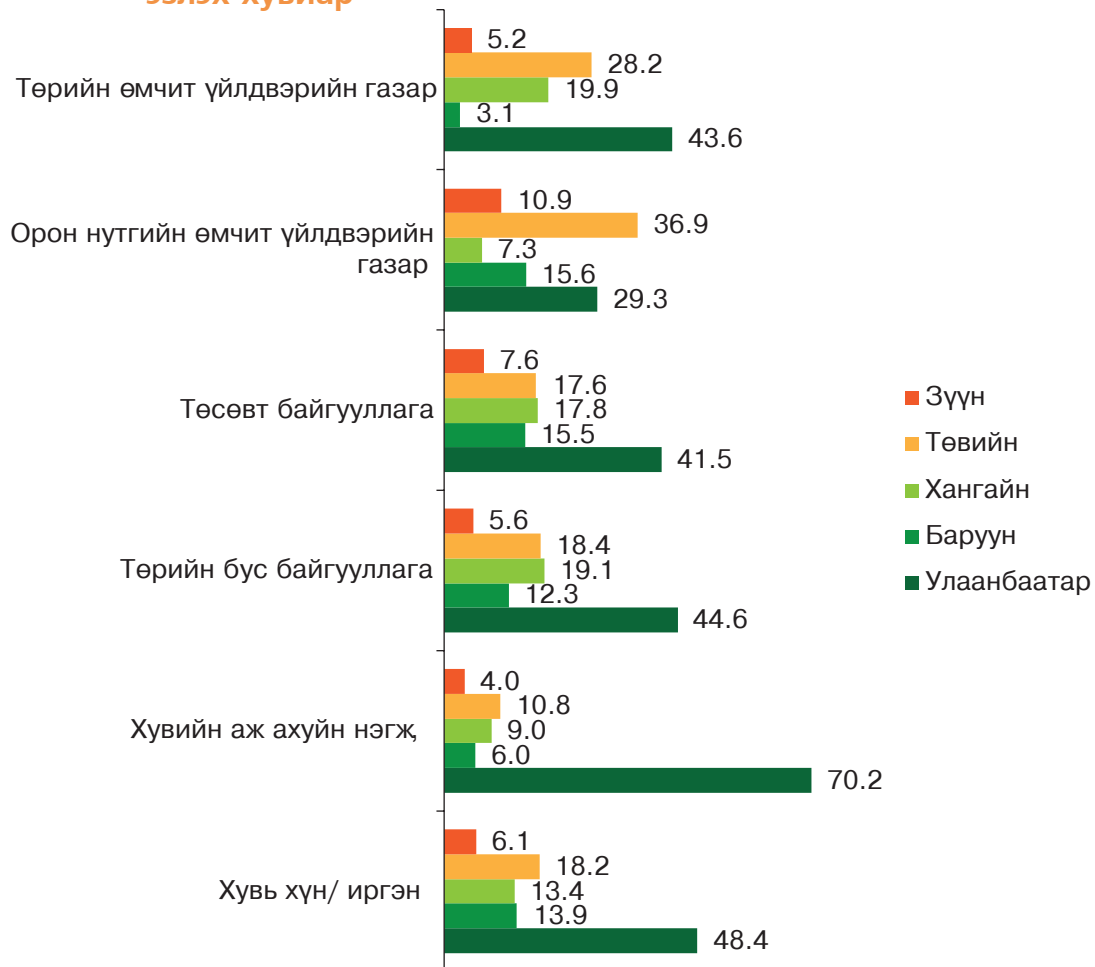
Малчдаас бусад ажиллагчдын хувьд аж ахуйн нэгж, байгууллагын хариуцлагын хэлбэрээр авч үзэхэд 341.0 мянга буюу 41.4 хувь нь хувийн аж ахуйн нэгжид, 212.4 мянга буюу 25.7 хувь нь хувь хүн, иргэн хэлбэрээр, 207.9 мянга буюу 25.2 хувь нь төсөвт байгууллагад, 41.1 мянга буюу 5.0 хувь нь төрийн өмчит үйлдвэрийн газарт, 14.7 мянга буюу 1.8 хувь нь төрийн бус байгууллагад, 7.5 мянга буюу 0.9 хувь нь орон нутгийн өмчит үйлдвэрийн газарт ажиллаж байна.

Хүснэгт 4.5. Ажиллагчид, аж ахуйн нэгж, байгууллагын хариуцлагын хэлбэр, байршлаар

Хариуцлагын хэлбэр	Бүгд		Байршил			
			Хот		Хөдөө	
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%
Төрийн өмчит үйлдвэрийн газар	41 142	5.0	33 839	5.2	7 303	4.1
Орон нутгийн өмчит үйлдвэрийн газар	7 499	0.9	5 256	0.8	2 243	1.3
Төсөвт байгууллага	207 949	25.2	141 849	21.9	66 100	37.5
Төрийн бус байгууллага	14 682	1.8	11 482	1.8	3 200	1.8
Хувийн аж ахуйн нэгж	341 047	41.4	296 175	45.7	44 872	25.4
Хувь хүн/ иргэн	212 350	25.7	159 563	24.6	52 787	29.9
Дүн, %		100.0		100.0		100.0
Тоо*	824 669		648 164		176 505	

*Нийт 1147.8 мянган ажиллагчид байгаагаас 323.2 мянга нь мал аж ахуй эрхлэгчид байна. Үлдсэн 824.6 мянган ажиллагчид дээрх аж ахуйн нэгж, байгууллагад харьяалагдаж байна.

Зураг 4.11. Ажиллагчид, байгууллагын хариуцлагын хэлбэр, бүсээр, дүнд эзлэх хувиар

Хөдөө орон нутгийн ажиллагчдын 37.4 хувь нь төсөвт байгууллагад, хот суурин газрын ажиллагчдын 45.7 хувь нь хувийн аж ахуйн нэгжид ажиллаж байна.

Хувийн аж ахуйн нэгжид ажиллагчдын 70.2 хувь, хувь хүн/ иргэн хэлбэрээр ажиллагчдын 48.4 хувь, төрийн бус байгууллагад ажиллагчдын 44.6 хувь, төрийн өмчит үйлдвэрийн газарт ажиллагчдын 43.6 хувь, төсөвт байгууллагад ажиллагчдын 41.5 хувь нь Улаанбаатар хотод амьдарч байна.

4.6 ДАВХАР ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ

Үндсэн ажлын хажуугаар давхар хөдөлмөр эрхэлж буй хүн амын талаарх мэдээллийг энэхүү судалгаагаар судалсан юм. Давхар хөдөлмөр эрхэлж байгаа болон сүүлийн долоо хоногт давхар хөдөлмөр эрхлээгүй боловч тогтмол хийх давхар ажилтай нийт 11.8 мянган хүн байна. Сүүлийн 7 хоногт давхар хөдөлмөр эрхэлсэн иргэд хөдөлмөр эрхэлж буй нийт хүн амын 1.0 хувийг эзэлж байна. Эрхэлж буй үндсэн ажлын үргэлжлэх хугацаа /цаг/ урт, цаг агаарын хүнд нөхцөл, эдийн засгийн өнөөгийн бүтэц, эдийн засгийн хямрал зэргээс шалтгаалж, давхар хөдөлмөр эрхлэх бололцоо хязгаарлагдмал байж болзошгүй юм.

Давхар хөдөлмөр эрхлэгчдийн гуравны нэг нь буюу 32.7 хувийг хөдөө аж ахуй, ой, загас агнуурын ажилтан, 19.3 хувийг үйлдвэрлэл, барилга, гар урлал, холбогдох ажил, үйлчилгээний ажилтан, 16.4 хувийг худалдаа, үйлчилгээний ажилтан, 9.8 хувийг мэргэжилтэн, 7.5 хувийг суурин төхөөрөмж, машин механизмын операторч, угсрагч, 6.6 хувийг энгийн ажил, мэргэжил, 6.3 хувийг менежер, 1.4 хувийг техникч болон туслах дэд мэргэжилтнээр ажиллаж буй хүмүүс эзэлж байна. Нийт хөдөлмөр эрхлэгчдийн дунд давхар хөдөлмөр эрхэлсэн хүн амын эзлэх хувь 2015 он (1.2 хувь)-той харьцуулахад 0.2 пунктээр буурсан дүнтэй байна.

Хүснэгт 4.6. Давхар хөдөлмөр эрхэлсэн хүн ам, ажил мэргэжлийн ангилал, хүйсээр

Ажил мэргэжлийн ангилал	Бүгд		Эрэгтэй		Эмэгтэй	
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%
Менежер	740	6.3	461	7.0	279	5.4
Мэргэжилтэн	1 160	9.8	349	5.2	811	15.6
Техникч болон туслах/ дэд мэргэжилтэн	166	1.4	-	-	166	3.2
Худалдаа, үйлчилгээний ажилтан	1 940	16.4	686	10.4	1 254	24.1
Хөдөө аж ахуй, ой, загас агнуурын ажилтан	3 857	32.7	2 443	36.9	1 414	27.3
Үйлдвэрлэл, барилга, гар урлал, холбогдох ажил, үйлчилгээний ажилтан	2 284	19.3	1 254	18.9	1 030	19.9
Суурин төхөөрөмж, машин механизмын операторч, угсрагч	885	7.5	833	12.6	52	1.0
Энгийн ажил, мэргэжил	782	6.6	602	9.0	180	3.5
Дүн, %		100.0		100.0		100.0
Улсын дүн	11 814		6 628		5 186	

БҮЛЭГ V

АЖИЛГҮЙДЭЛ

5.1. НИЙТЛЭГ ЗҮЙЛ

2009 оны 6 дугаар сард шинэчлэгдэн батлагдсан “Хөдөлмөр эрхлэлт, ажиллах хүчний статистикийн үзүүлэлтийг тооцох аргачлал” –ын дагуу: “Ажилгүй иргэн” гэж тухайн хугацаанд ажилгүй байсан, ажил хийхэд бэлэн, ажил идэвхтэй хайж байгаа хөдөлмөрийн насны, хөдөлмөрийн чадвартай иргэнийг хэлнэ.

- а. “ажилгүй байсан” гэж сүүлийн долоо хоногт Хөдөлмөрийн тухай болон Иргэний хуулийн 359 дүгээр зүйлд заасан хөлсөөр болон ажил гүйцэтгэх гэрээгээр ямар нэг ажил гүйцэтгээгүй, хувиараа ажил, үйлчилгээ эрхэлж орлого олоогүй байхыг;
- б. “ажил хийхэд бэлэн” гэж Хөдөлмөрийн тухай болон Иргэний хуулийн 359 дүгээр зүйлд заасан хөлсөөр ажиллах болон ажил гүйцэтгэх гэрээ байгуулахаас татгалзахгүй байхыг;
- в. “ажил идэвхтэй хайж байгаа” гэж ажилд зуучлах төрийн болон хувийн байгууллагад бүртгүүлж, нэгээс доошгүй удаа ажлын байрны талаар мэдээлэл авсан эсхүл ажлын зар, цахим хуудсаар ажил олгогчид хандах, нийтийн үйлчилгээний газруудын мэдээллийн самбар, хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлд зар тавих зэрэг ажил олох оролдлого идэвхтэй хийснийг тус тус ойлгоно.

5.2. АЖИЛГҮЙ ИРГЭД

Судалгааны дүнгээр сүүлийн 7 хоногт хөдөлмөр эрхлэх боломжтой, ажил хайсан ажилгүй иргэдийн тоо 127.8 мянга байгаагийн 79.4 буюу 62.1 хувь нь эрэгтэй, 48.4 буюу 37.9 хувь нь эмэгтэй байна.

Хүснэгт 5.1. Ажилгүй иргэд, ажилгүйдлийн түвшин, байршил, бүс, хүйсээр

Байршил, бүс, нутаг	Ажилгүй иргэд						Ажилгүйдлийн түвшин		
	Бүгд		Хүйсээр				Бүгд	Хүйсээр	
			Эрэгтэй		Эмэгтэй			Эрэгтэй	Эмэгтэй
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%			
Хот	93 228	72.9	58 075	73.2	35 153	72.6	12.2	14.1	9.9
Хөдөө	34 579	27.1	21 305	26.8	13 274	27.4	6.8	7.8	5.6
Баруун	21 826	17.1	10 909	13.7	10 917	22.6	12.1	11.5	12.7
Хангай	29 028	22.7	16 901	21.3	12 127	25.0	10.6	11.7	9.3
Төв	19 856	15.5	13 155	16.6	6 701	13.8	9.2	11.6	6.6
Зүүн	10 679	8.4	6 618	8.3	4 061	8.4	11.4	13.0	9.5
Улаанбаатар	46 418	36.3	31 797	40.1	14 621	30.2	9.1	11.3	6.3
Дүн	127 807	100.0	79 380	100.0	48 427	100.0	10.0	11.6	8.2

Нийт ажилгүй иргэдийн 46.4 мянга буюу 36.3 хувь нь Улаанбаатар хотод амьдарч байгаа боловч 15 ба түүнээс дээш насны хүн амд эзлэх хувь нь 4.7 хувь байна. Харин Улаанбаатар хотын хувьд ажилгүй иргэдийн дунд эрэгтэйчүүдийн эзлэх хувь эмэгтэйчүүдийнхээс 37.0 (эрэгтэйчүүд 68.5 хувь, эмэгтэйчүүд 31.5 хувь)

пунктээр өндөр байна. Бүс нутгийн хувьд зөвхөн Баруун бүсэд ажилгүй иргэдийн хүйсийн харьцаа тэнцүү байна. Харин бусад бүс нутагт эрэгтэйчүүдийн эзлэх хувь эмэгтэйчүүдийнхээс 16.4-37.0 пунктээр өндөр байна. Өөрөөр хэлбэл эрэгтэйчүүд ажилгүйдэлд илүү их өртөж байгаа нь харагдаж байна.

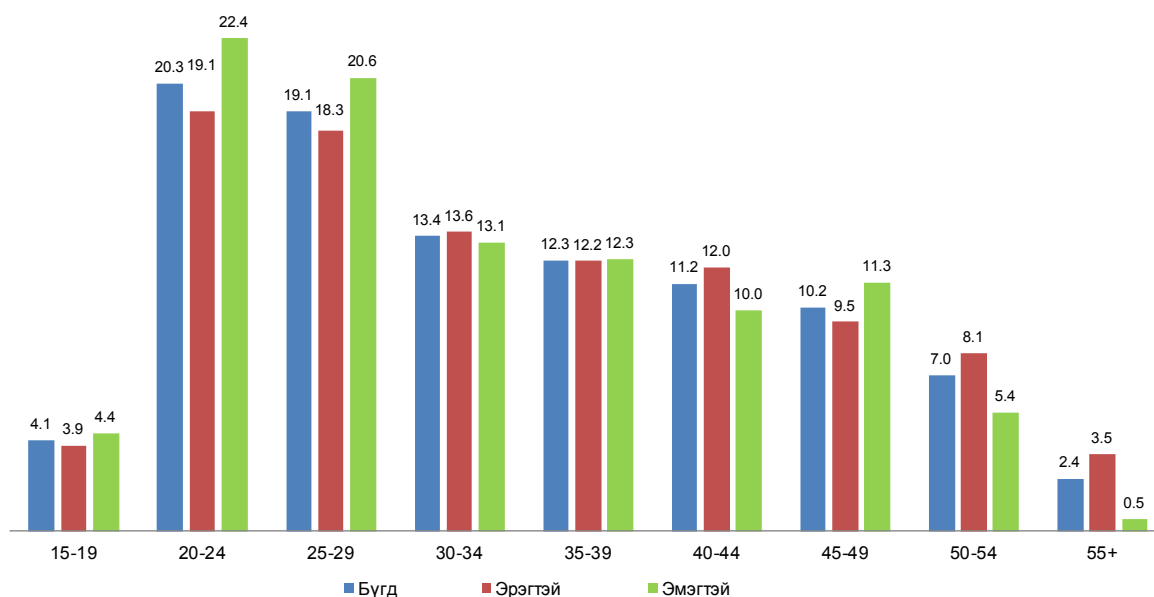
Ажилгүй иргэдийг бүс нутгаар авч үзвэл ажилгүй таван хүний гурав нь Улаанбаатар хотод байна. Харин 15 ба түүнээс дээш насны нийт хүн амд эзлэх ажилгүй иргэдийн хувиар Баруун бүс хамгийн өндөр хувийг эзэлж байна.

Хүснэгт 5.2. 15, түүнээс дээш насны хүн амд ногдох ажилгүй иргэд, бүсээр

Бүс	15, түүнээс дээш насны хүн ам	Ажилгүй иргэдийн тоо	Хувь
Баруун	252 210	21 826	8.7
Хангай	389 093	29 028	7.5
Төв	336 289	19 856	5.9
Зүүн	147 992	10 679	7.2
Улаанбаатар	981 432	46 418	4.7
Бүгд	2 107 016	127 807	6.1

Зураг 5.1-т харуулснаар нийт ажилгүй иргэдийн 56.9 хувийг 15-34 насны залуус, 33.7 хувийг 35-49 насныхан эзэлж байгаа бөгөөд, ажилгүй иргэдийн тоо нас ахих тусам буурч, 50-54 насанд 7.0 хувь буюу 9.0 мянга болсон байна. Эндээс харахад залуу хүмүүс, ялангуяа ажиллах хүчний эгнээнд шинээр элсэн орж буй хүмүүс ажилгүйдэлд илүүтэй өртөж байна. Ажилгүй иргэдийг хүйсээр авч үзэхэд 30-34 нас (0.5 пункт), 40-44 нас (2.0 пункт), 50-аас дээш (2.7-3.0 пункт) насны бүлэгт эрэгтэйчүүдийн эзлэх хувь тухайн насны эмэгтэйчүүдийнхээс илүү байна. Хүйсийн хувьд хамгийн их ялгаатай байгаа нь 20-24 насны бүлэг байгаа ба энэ насанд эмэгтэйчүүдийнх эрэгтэйчүүдийнхээс 3.3 пунктээр илүү байна.

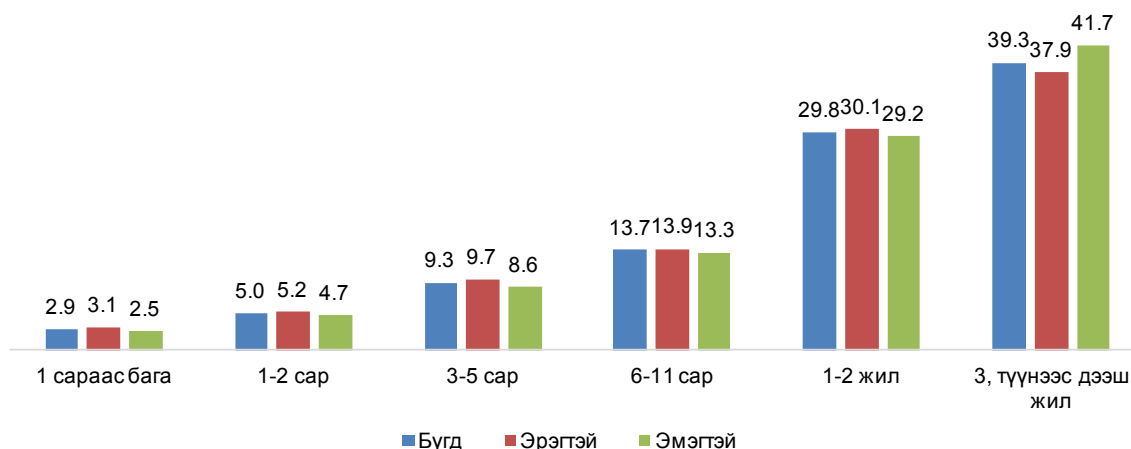
Зураг 5.1. Ажилгүй иргэдийн насны бүтэц, хүйсээр, хувиар

5.3 АЖИЛГҮЙДЛИЙН ҮРГЭЛЖЛЭХ ХУГАЦАА

Ажилгүйдлийн хугацаа нь ажил хайж байсан болон ажиллах боломжтой хүмүүсийг хөдөлмөр эрхлээгүй гэж бүртгэсэн үеийн хугацаагаар илэрхийлэгдэнэ. Энэхүү судалгаагаар ажилгүйдлийн үргэлжлэх хугацааны талаарх мэдээллийг цуглуулсан бөгөөд ажилгүй иргэдийг ажил хийх боломжтой байсан хугацаагаар, хүйсээр харахад 2016 оны байдлаар ажил хийх боломжтой байсан хугацаа өсөх тусам ажилгүй иргэдийн хувь өсөж байгаа бөгөөд нийт ажилгүй иргэдийн 69 хувь нь урт хугацааны буюу 29.8 хувь нь 1-2 жил, 39.3 хувь нь 3 ба түүнээс дээш жил ажил хийх боломжтой, ажилгүй иргэд байсан байна.

Зураг 5.2. Ажилгүй иргэд, ажил хийх боломжтой байсан хугацаагаар, хувиар

5.4 АЖИЛГҮЙ ИРГЭДИЙН БОЛОВСРОЛЫН ТҮВШИН

Судалгааны дүнгээр нийт ажилгүй иргэдийн арван хүн тутмын гурав нь техникийн болон мэргэжлийн, дипломын дээд болон бакалаврын боловсролтой, бараг хоёр нь бүрэн дунд боловсролтой иргэд байна. Гэтэл ажилгүй иргэдийн дунд боловсролгүй болон бага боловсролтой иргэдийн эзлэх хувь нэлээд бага буюу 4.2 хувь байна.

Хүснэгт 5.3. Ажилгүй иргэд, боловсролын түвшнээр, хүйсээр, дүнд эзлэх хувиар

Боловсролын түвшин	Бүгд	Хүйсээр	
		Эрэгтэй	Эмэгтэй
Боловсролгүй	1.9	1.8	2.1
Бага	2.3	2.4	2.0
Суурь	9.2	9.8	8.3
Бүрэн дунд	18.2	17.7	19.1
Техникийн болон мэргэжлийн	31.6	35.3	25.5
Тусгай мэргэжлийн дунд	6.3	5.9	6.8
Дипломын дээд болон бакалавр	30.0	26.9	35.1
Магистр ба түүнээс дээш	0.5	0.2	1.1
Дүн, %	100.0	100.0	100.0
Тоо	127 807	79 380	48 427

Ажилгүй иргэдийн дотор боловсролгүй болон бага боловсролтой хүний эзлэх хувийн жин бага байгаа нь тэд олдсон ажлыг голохгүй хийдэг, мөн боловсролгүй болон бага боловсролтой иргэд бага байгаатай холбоотой байж болох юм.

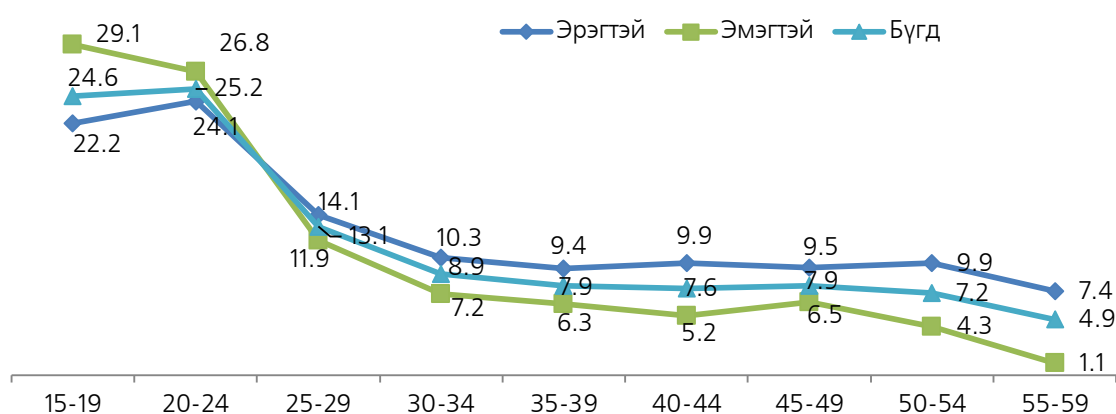
5.5 АЖИЛГҮЙДЛИЙН ТҮВШИН

Ажилгүйдлийн түвшин нь хөдөлмөрийн зах зээлийн хамгийн түгээмэл хэрэглэгддэг үзүүлэлт бөгөөд хөдөлмөрийн зах зээлийн тэнцвэргүй байгааг, ашиглаж чадахгүй байгаа хөдөлмөрийн нийлүүлэлтийн хэмжээг илэрхийлдэг. Судалгааны дүнгээр ажил эрхлээгүй нийт хүн амаар тооцсон ажилгүйдлийн улсын дундаж түвшин 10.0 хувь байгаа бол ажилгүйдлийн түвшнийг хүйсээр ялган үзвэл эрэгтэйчүүдийн ажилгүйдлийн түвшин 11.6 хувь, эмэгтэйчүүдийнх 8.2 хувьтай байна. Хот, суурин газрын хүн амын ажилгүйдлийн түвшин 12.2 хувь буюу улсын дунджаас 2.2 пунктээр дээгүүр, харин хөдөө орон нутагт ажилгүйдлийн түвшин бага буюу 6.8 хувь болж, улсын дунджаас 3.2 пунктээр, хот суурин газрынхаас 5.4 пунктээр тус тус доогуур байна. 2015 оныхтой харьцуулахад эрэгтэйчүүдийн ажилгүйдлийн түвшин 3.4 пунктээр, эмэгтэйчүүдийн ажилгүйдлийн түвшин 1.5 пунктээр өссөн байна.

Ажилгүйдлийн түвшин Баруун бүсэд 12.1 хувь, Хангайн бүсэд 10.6 хувь, Зүүн бүсэд 11.4 хувь, буюу улсын дунджаас 0.6-2.1 пунктээр дээгүүр байгаа бол Төвийн бүс болон Улаанбаатар хотод улсын дунджаас 0.8-0.9 пунктээр доогуур байна.

Ажилгүйдлийн түвшнийг насны бүлгээр авч үзвэл 15-19 (24.3 хувь), 20-24 (25.2 хувь), 25-29 (13.1 хувь) насны залуучуудын ажилгүйдлийн түвшин улсын дунджаас 3.1-15.2 пунктээр дээгүүр байна. Ажил эрхлээгүй 15-29 насны залуучуудын ажилгүйдлийн түвшин бусад насны бүлгийн ажилгүй иргэдийн түвшингээс өндөр байгаа нь дараах зургаас (Зураг 5.3) харагдаж байна.

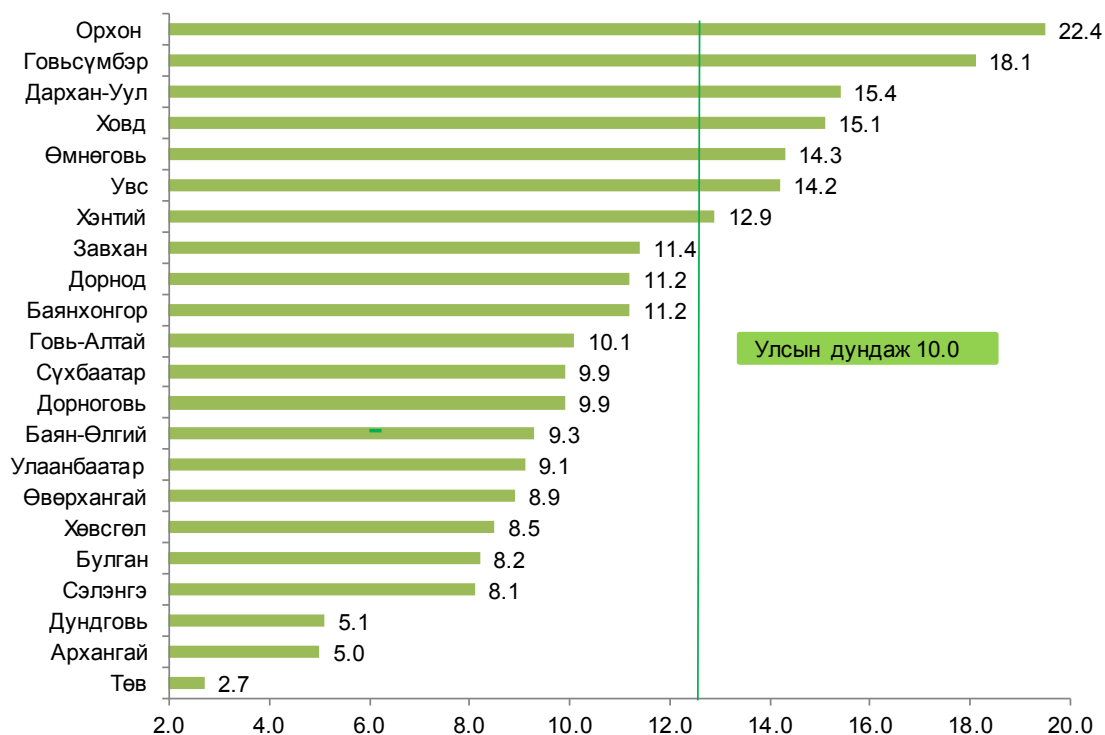
Зураг 5.3. Ажилгүйдлийн түвшин, насны бүлэг, хүйсээр

Ажилгүйдлийн түвшнийг насны бүлэг, хүйсээр нь авч үзэхэд 15-24 насны бүлэгт эмэгтэйчүүдийн ажилгүйдлийн түвшин эрэгтэйчүүдийнхээс өндөр байгаа бол бусад насны бүлэгт эрэгтэйчүүдийнх эмэгтэйчүүдийнхээс доогуур байна.

Ажилгүйдлийн түвшин Орхон, Говьсүмбэр, Дархан-Уул, Ховд, Өмнөговь, Увс, Хэнтий, Завхан, Дорнод, Баянхонгор, Говь-Алтай аймагт улсын дунджаас 0.1-12.4 пунктээр дээгүүр, харин бусад аймаг болон Улаанбаатар хотод 0.1-7.3 пунктээр доогуур байна.

Зураг 5.4. Ажилгүйдлийн түвшин, аймаг, нийслэлээр

Боловсролгүй болон магистр ба түүнээс дээш мэргэжилтэй эмэгтэйчүүдийн ажилгүйдлийн түвшин тухайн боловсролын түвшинтэй эрэгтэйчүүдийнхээс 2.3-2.6 пунктээр өндөр байхад бусад боловсролын түвшинтэй эрэгтэйчүүдийн ажилгүйдлийн түвшин тухайн боловсролын түвшинтэй эмэгтэйчүүдийнхээс 1.0-8.6 пунктээр өндөр байна.

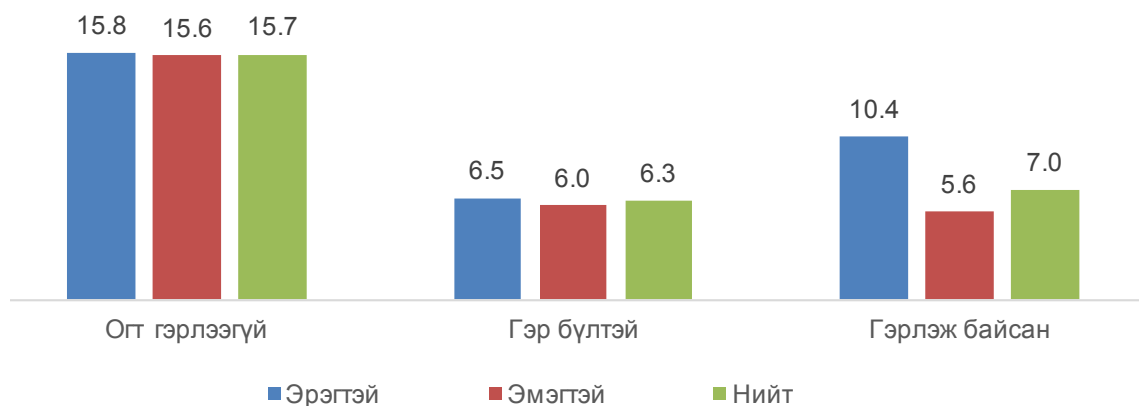
Зураг 5.5. Ажилгүйдлийн түвшин, боловсролын түвшин, хүйсээр

Ажилгүйдлийн түвшнийг гэрлэлтийн байдлаар авч үзвэл огт гэрлээгүй хүмүүсийн ажилгүйдлийн түвшин өндөр байна. Хүйсээр авч үзвэл гэр бүлтэй болон гэрлэж байсан эрэгтэйчүүдийн ажилгүйдлийн түвшин нь тухайн бүлгийн эмэгтэйчүүдийн ажилгүйдлийн түвшингээс бараг 1.5-3 дахин өндөр байна. Энэ нь гэр бүлтэй эмэгтэйчүүдийн хувьд төрөх, үр хүүхдээ өсгөх, гэрлэж байсан ганц бие

эмэгтэйчүүдийн хувьд өрх толгойлсон тохиолдолд үр хүүхдээ тэжээх ачаалал үүрч эхэлдэгтэй холбоотой байх талтай.

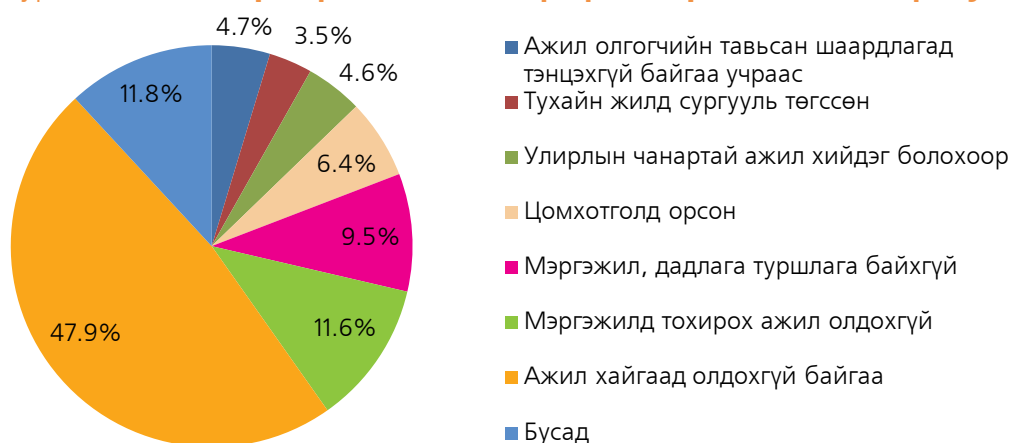
Зураг 5.6. Ажилгүйдлийн түвшин, гэрлэлтийн байдлаар

5.6 АЖИЛГҮЙ ИРГЭДИЙН ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭХГҮЙ БАЙГАА ШАЛТГААН

Ажилгүй иргэдийг ажилгүй байгаа шалтгаанаар нь авч үзвэл 61.3 мянга буюу 47.9 хувь нь ажил хайгаад олдохгүй байгаа, 14.8 мянга буюу 11.6 хувь нь мэргэжилд тохирох ажил олдохгүй, 12.2 мянга буюу 9.5 хувь нь мэргэжил, дадлага, туршлага байхгүй, 8.1 мянга буюу 6.4 хувь нь цомхотголд орсон, 6.0 мянга буюу 4.7 хувь нь ажил олгогчийн тавьсан шаардлагад тэнцэхгүй байгаа, 5.8 мянга буюу 4.6 хувь нь улирлын чанартай ажил хийдэг болохоор, 4.4 мянга буюу 3.5 хувь нь тухайн жилд сургууль төгссөн учраас хөдөлмөр эрхлээгүй гэсэн хариулт өгчээ (Зураг 5.7).

Зураг 5.7. Ажилгүй иргэд, хөдөлмөр эрхлээгүй шалтгаанаар, хувиар

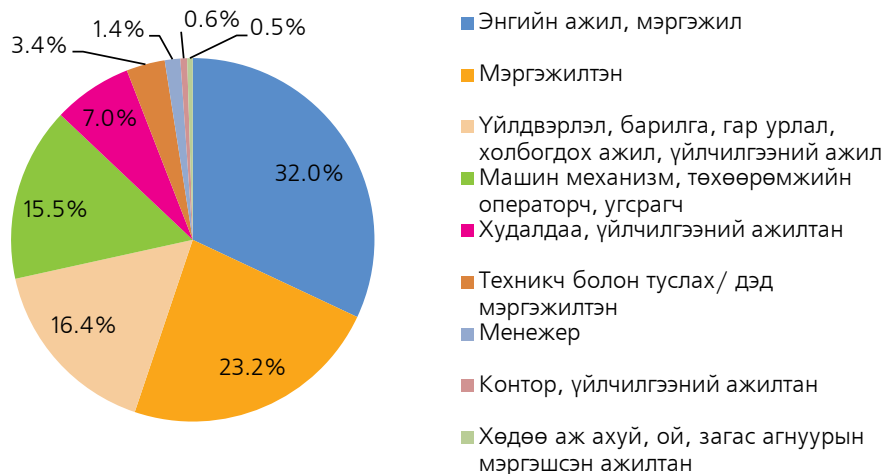

Дээрх зурагт хөдөлмөр эрхлээгүй 8 төрлийн шалтгааныг оруулсан хэдий ч судалгаагаар ажилгүй иргэдээс ажилгүй байгаа 25 төрлийн шалтгааныг тодруулж асуусан юм. Бусад шалтгаанаар ажилгүй байгаа иргэдийн эзлэх хувь бага байна. Ажилгүй иргэдийн ихэнх нь буюу бараг хоёр хүний нэг нь ажил хайгаад олдохгүй байгаа гэж хариулсан байна. Мөн арван хүн тутмын нэг нь мэргэжил, дадлага туршлага байхгүй гэж хариулсан нь хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт, нийлүүлэлтийг

хангасан эрэлт, хэрэгцээтэй мэргэжилтэн бэлтгэх нь чухал байгааг харуулж байна.

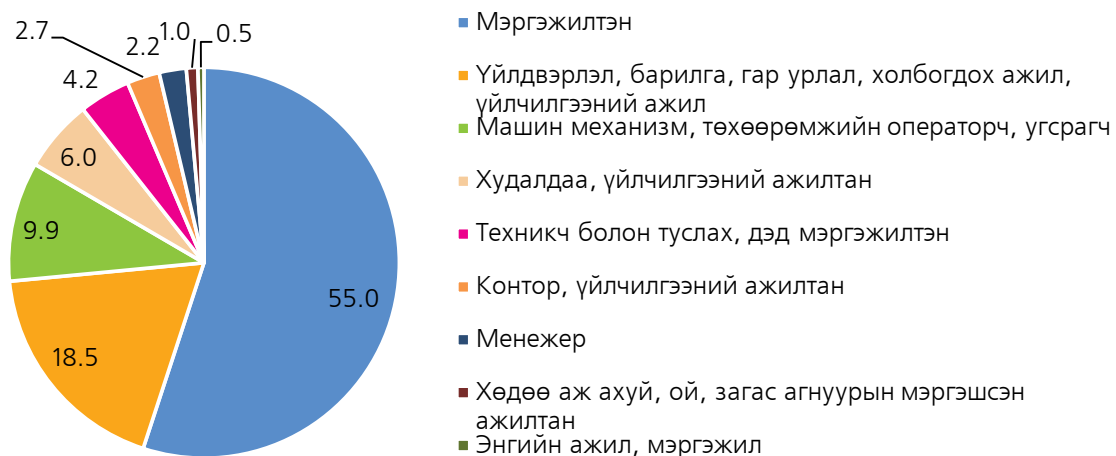
Ажил хайгаад олдохгүй байгаа ажилгүй иргэдийг эзэмшсэн ажил мэргэжлээр авч үзвэл дийлэнх нь буюу 32.0 хувь нь энгийн ажил мэргэжилтэй, 23.2 хувь нь мэргэжилтэн, 16.4 үйлдвэрлэл, барилга, гар урлал, холбогдох ажил үйлчилгээний ажил, 15.5 хувь нь машин механизм, төхөөрөмжийн операторч, угсрагч, 7.0 хувь нь худалдаа, үйлчилгээний ажилтан, үлдсэн нь бусад мэргэжилтэй хүмүүс байна.

Зураг 5.8. Ажил хайгаад олдохгүй байгаа ажилгүй иргэд, эзэмшсэн ажил мэргэжлээр, хувиар

Мэргэжилд тохирох ажил олдохгүй байгаа ажилгүй иргэдийг эзэмшсэн ажил мэргэжлээр нь авч үзвэл хоёр хүн тутмын нэг нь буюу 55.0 хувь нь мэргэжилтэн, 18.5 хувь нь үйлдвэрлэл, барилга, гар урлал, холбогдох ажил, үйлчилгээний ажил, 9.9 хувь нь машин механизм, төхөөрөмжийн операторч, угсрагч, 6.0 хувь нь худалдаа, үйлчилгээний ажилтан, 4.2 хувь нь техникч болон туслах, дэд мэргэжилтэнтэй байна (Зураг 5.9).

Зураг 5.9. Мэргэжилд тохирох ажил олдохгүй байгаа ажилгүй иргэд, эзэмшсэн ажил мэргэжлээр, хувиар

БҮЛЭГ VI

ЗАЛУУЧУУДЫН ЭДИЙН
ЗАСГИЙН ИДЭВХ

6.1 НИЙТЛЭГ ЗҮЙЛ

Манай улсын хувьд 2006 оноос эхлэн хүн амын насны бүтэц ихээхэн өөрчлөгдөж ирснийг (Хүснэгт 6.1)-ээс харж болно. Энэ нь “хүн ам зүйн цонх”-ны таатай үе эхэлснийг илтгэж байгаа ба цаашлаад улс орны эдийн засгийн хөгжлийг түргэтгэх, хүн амын орлого, амьжиргааг дээшлүүлэх, хүн амын өсөлтийг дэмжих зэргээр энэ үеийг оновчтой ашиглах нь чухал юм.

Хүснэгт 6.1. Хүн амын насны бүтэц, 2005-2016

Насны бүлэг	2005	2006	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
0-14	32.6	28.5	27.6	27.3	26.6	27.0	27.4	28.1	29.6	30.0
15-59	61.9	65.3	66.5	66.9	67.7	67.2	66.8	65.7	64.5	63.8
60+	5.5	6.2	5.9	5.8	5.7	5.8	5.8	6.2	5.9	6.1
Бүгд	2 551.1	2 583.3	2 716.3	2 761.0	2 811.7	2 867.7	2 930.3	2 995.9	3 057.8	3 119.9

Эх үүсвэр: Үндэсний Статистикийн Хороо, Хүн ам орон сууцны тооллого

“Хүн ам зүйн цонх”-ны үе гэдэг нь тухайн улсын хүн амын дундаж наслалт нэмэгдэж, төрөлт буурснаар хүн амын өсөлт удааширч, насны хэв маягийн хувьд нийгэм-эдийн засагт ач холбогдол бүхий хөдөлмөрийн насны хүн ам хамгийн их байх үеийг хэлдэг байна. Манай улсын хувьд нийт хүн амын дийлэнх хувийг 15-59 насныхан эзэлж байгаа ба харин 2012 оноос эхлэн нийт хүн амд эзлэх хувь хэмжээ буурч байгаа нь дээрх хүснэгтээс харагдаж байна. Энэ үеийг зохистой ашиглаж чадвал хөдөлмөрийн бүтээмжийг дээшлүүлж, эдийн засгийн өсөлтийн хурдыг түргэтгэн нэг хүнд ногдох Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн (ДНБ) нэмэгдэн иргэн бүр хадгаламж, хуримтлалтай болох нөхцөл бүрддэг байна. Гэвч тодорхой хугацааны дараа “хүн ам зүйн цонх”-ны үеийн энэхүү боломж хаагдсанаар насны хэв маягийн дараагийн үе болох хүн ам насжих үйл явц эхэлдэг билээ.

Иймээс нийт хүн амын дундах хөдөлмөрийн насны хүн амын эзлэх хувь өндөр байгаа энэ үед 15-24 насны залуучуудын хөдөлмөр эрхлэлтийн өнөөгийн байдлын талаарх мэдээллийг судалгааны үр дүнгээр нэгтгэн энэ бүлэгт үзүүлэв. Учир нь дэлхийн түвшинд болон бүс нутгийн түвшинд харьцуулагдах боломжтой гэдэг утгаараа Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага (НҮБ)-ын ашигладаг залуучуудын насны тодорхойлолтыг ашигласан ба тодорхойлолтын дагуу залуучууд гэдэгт 15-24 насны хүн амыг сонгосон. Мөн ОУХБ-аас “залуучууд” гэдэг нэр томъёонд 15-24 насны хүмүүсийг, “насанд хүрэгсэд” гэдэгт 25 ба түүнээс дээш насны хүмүүсийг хамруулдаг.

6.2 ЗАЛУУЧУУДЫН ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТИЙН БАЙДАЛ

Судалгааны дүнгээр 15-аас 24 насны 422.2 мянган хүн байгаагийн 218.1 мянга буюу 51.7 хувь нь эрэгтэй, 204.1 мянга буюу 48.3 хувь нь эмэгтэйчүүд байна. Эдгээр залуучуудын 124.6 мянга буюу 29.5 хувь нь эдийн засгийн идэвхтэй, 297.6 мянга буюу 70.5 хувь нь эдийн засгийн идэвхгүй хүн ам байна.

Хүснэгт 6.2. Залуучуудын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал, байршил, хүйсээр

Байршил/ Тухайн үеийн байдал	Бүгд		Хүйсээр			
			Эрэгтэй		Эмэгтэй	
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%
Улсын хэмжээнд						
Тухайн үеийн идэвхтэй залуучууд	124 561	29.5	76 716	35.2	47 845	23.4
Ажиллагчид	93 346	22.1	58 479	26.8	34 867	17.1
Ажилгүй иргэд	31 215	7.4	18 237	8.4	12 978	6.4
Тухайн үеийн идэвхгүй залуучууд	297 637	70.5	141 376	64.8	156 261	76.6
15-аас 24 насны нийт залуучууд	422 198	100.0	218 092	100.0	204 106	100.0
Хот						
Тухайн үеийн идэвхтэй залуучууд	70 377	24.1	42 404	29	27 973	19.2
Ажиллагчид	49 131	16.8	30 049	20	19 082	13.1
Ажилгүй иргэд	21 246	7.3	12 355	8	8 891	6.1
Тухайн үеийн идэвхгүй залуучууд	222 141	75.9	104 226	71	117 915	80.8
15-аас 24 насны нийт залуучууд	292 518	100.0	146 630	100	145 888	100.0
Хөдөө						
Тухайн үеийн идэвхтэй залуучууд	54 184	41.8	34 312	48	19 872	34.1
Ажиллагчид	44 215	34.1	28 430	40	15 785	27.1
Ажилгүй иргэд	9 969	7.7	5 882	8	4 087	7.0
Тухайн үеийн идэвхгүй залуучууд	75 496	58.2	37 150	52	38 346	65.9
15-аас 24 насны нийт залуучууд	129 680	100.0	71 462	100	58 218	100.0
Улсын хэмжээнд						
Залуучуудын АХОТ*		29.5		35.2		23.4
Залуучуудын ХЭТ**		22.1		26.8		17.1
Залуучуудын ажилгүйдлийн түвшин		25.1		23.8		27.1
Хот						
Залуучуудын АХОТ*		24.1		28.9		19.2
Залуучуудын ХЭТ**		16.8		20.5		13.1
Залуучуудын ажилгүйдлийн түвшин		30.2		29.1		31.8
Хөдөө						
Залуучуудын АХОТ*		41.8		48.0		34.1
Залуучуудын ХЭТ**		34.1		39.8		27.1
Залуучуудын ажилгүйдлийн түвшин		18.4		17.1		20.6

*АХОТ = Ажиллах хүчний оролцооны түвшин

**ХЭТ = Хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин

Эдийн засгийн тухайн үеийн идэвхтэй хүн амын 1147.8 мянга буюу 90.0 хувь нь ажиллагчид, харин 127.8 мянга буюу 10.0 хувь нь ажилгүй иргэд байна.

Хүснэгт 6.3. Залуу ажиллагчид, байршил, бүс, хүйсээр

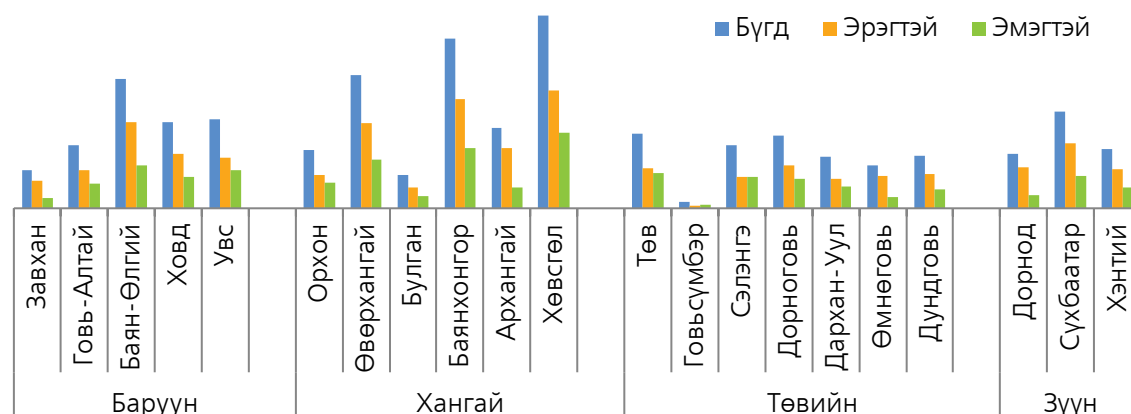
Байршил/ Бүс	Бүгд		Хүйсээр			
	Тоо	%	Эрэгтэй		Эмэгтэй	
			Тоо	%	Тоо	%
Хот	49 146	52.6	30 145	51.5	19 001	54.5
Хөдөө	44 200	47.4	28 335	48.5	15 865	45.5
Баруун	13 554	14.5	8 613	14.7	4 941	14.2
Хангайн	22 399	24.0	14 303	24.5	8 096	23.2
Төвийн	12 212	13.1	7 159	12.2	5 053	14.5
Зүүн	7 074	7.6	4 870	8.3	2 204	6.3
Улаанбаатар	38 107	40.8	23 535	40.3	14 572	41.8
Дүн, %		100.0		100.0		100.0
Улсын дүн	93 346		58 480		34 866	

Нийт хөдөлмөр эрхлэгчдийн 93.3 мянга нь буюу 8.1 хувь нь 15-24 насны залуучууд байна. Үүнээс хүйсийн хувьд 62.6 хувь эрэгтэйчүүд, 37.4 хувь эмэгтэйчүүд байна.

Харин залуу ажиллагчдын 52.6 хувь нь хотод, 47.4 хувь нь хөдөөд ногдож байна. Бүсийн хувьд Улаанбаатар хотыг оруулахгүйгээр Хангай, Баруун болон Төвийн бүсэд залуучуудын хөдөлмөр эрхлэлт өндөр, Зүүн бүсэд харьцангуй бага байна.

Аймгуудын хувьд харьцуулан харахад хялбар байх үүднээс Улаанбаатар хотыг оруулахгүйгээр залуучуудын хөдөлмөр эрхлэлт өндөр болон бага байгаа байдлыг бүсийн ялгаатай байдлаар Зураг 6.1-т харуулав.

Зураг 6.1. Залуу ажиллагчид, аймаг, хүйсээр

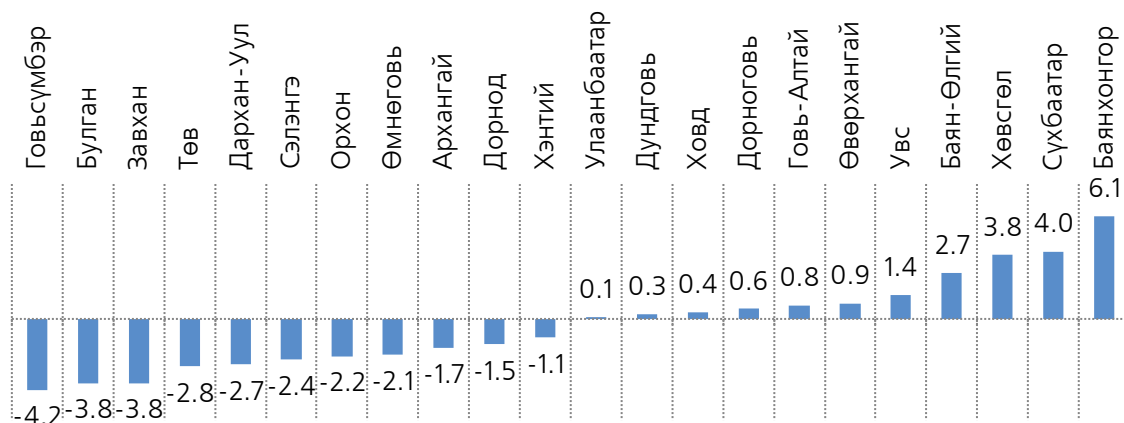
Залуучуудын хөдөлмөр эрхлэлт өндөр байгаа бүсүүдийг аймгуудаар задлан харахад Хангайн бүсээс Хөвсгөл, Баянхонгор, Өвөрхангай аймгуудад, Баруун бүсээс Баян-Өлгий, Увс, Ховд аймгуудад, Төвийн бүсээс Төв, Дорноговь, Сэлэнгэ аймгуудад залуучуудын хөдөлмөр эрхлэлт тухайн бүсийнхээ бусад аймгуудаас өндөр байна (Хүснэгт 6.4).

Хүснэгт 6.4. Залуу ажиллагчид, аймаг, нийслэлээр, хүйсээр

Аймаг, нийслэл	Бүгд		Хүйсээр	
	Тоо	%	Эрэгтэй	Эмэгтэй
Архангай	2 701	2.9	2 012	689
Баян-Өлгий	4 323	4.6	2 881	1 442
Баянхонгор	5 676	6.1	3 669	2 007
Булган	1 105	1.2	703	402
Говь-Алтай	2 110	2.3	1 280	830
Дорноговь	2 437	2.6	1 445	992
Дорнод	1 814	1.9	1 390	424
Дундговь	1 776	1.9	1 139	637
Завхан	1 270	1.4	925	345
Өвөрхангай	4 473	4.8	2 857	1 616
Өмнөговь	1 449	1.6	1 077	372
Сүхбаатар	3 258	3.5	2 183	1 075
Сэлэнгэ	2 115	2.3	1 065	1 050
Төв	2 510	2.7	1 342	1 168
Увс	2 970	3.2	1 693	1 277
Ховд	2 881	3.1	1 834	1 047
Хөвсгөл	6 479	6.9	3 943	2 536
Хэнтий	2 002	2.1	1 297	705
Дархан-Уул	1 725	1.8	1 001	724
Улаанбаатар	38 107	40.8	23 535	14 572
Орхон	1 965	2.1	1 119	846
Говьсүмбэр	200	0.2	90	110
Дүн, %		100.0		
Улсын дүн	93 346		58 480	34 866

2016 оны нийт ажиллагчдын 8.1 хувийг 15-24 насны залуучууд эзэлж байна. Улаанбаатар хот болон Дундговь, Ховд, Дорноговь, Говь-Алтай, Өвөрхангай аймгуудад 0.1-0.9 пунктээр, Увс аймагт 1.4 пунктээр, Баян-Өлгий аймагт 2.7 пунктээр, Хөвсгөл аймагт 3.8 пунктээр, Сүхбаатар аймагт 4.0 пунктээр, Баянхонгор аймагт 6.1 пунктээр улсын дунджаас илүү байна (Зураг 6.2).

Зураг 6.2. Залуу ажиллагчид, аймгаар, улсын дундажтай харьцуулсан байдал

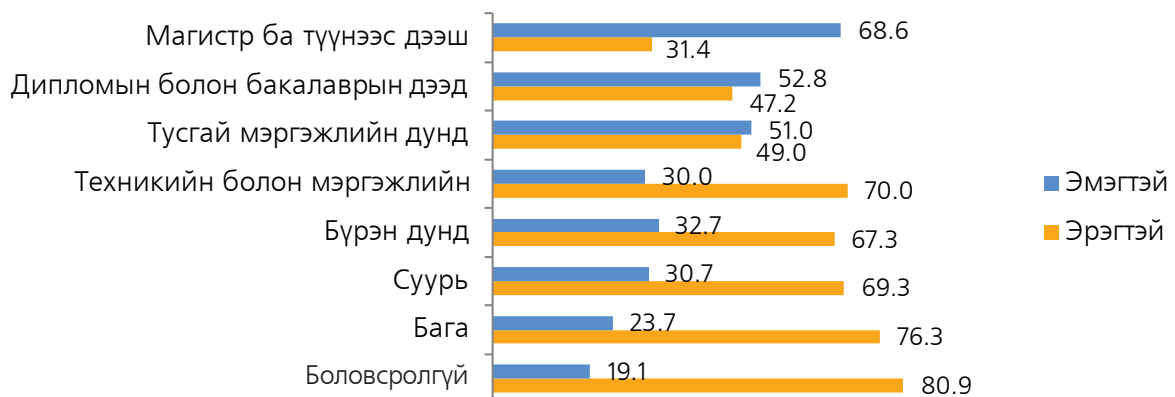
Хүснэгт 6.5. Залуу ажиллагчид, боловсролын түвшин, хүйсээр

Боловсролын түвшин	Бүгд		Хүйсээр			
			Эрэгтэй		Эмэгтэй	
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%
Боловсролгүй	2 972	3.2	2 403	4.1	569	1.6
Бага	4 823	5.2	3 679	6.3	1 144	3.3
Суурь	13 214	14.2	9 153	15.7	4 061	11.6
Бүрэн дунд	18 026	19.3	12 131	20.7	5 895	16.9
Техникийн болон мэргэжлийн	24 235	26.0	16 954	29.0	7 281	20.9
Тусгай мэргэжлийн дунд	3 126	3.3	1 531	2.6	1 595	4.6
Дипломын болон бакалаврын дээд	26 360	28.2	12 444	21.3	13 916	39.9
Магистр ба түүнээс дээш	590	0.6	185	0.3	405	1.2
Дүн, %		100.0		100.0		100.0
Улсын дүн	93 346		58 480		34 866	

Залуу ажиллагчдын хувьд гуравны нэг орчим буюу 28.2 хувь нь дипломын болон бакалаврын дээд, 26.0 хувь нь техникийн болон мэргэжлийн, 19.3 хувь нь бүрэн дунд, 14.2 хувь нь суурь боловсролтой залуучууд байгааг Хүснэгт 6.5-д харуулав. Харин залуу ажиллагчдын 3.2 хувь нь боловсролгүй байна.

Хүйсийн хувьд харахад, эрэгтэй залуу ажиллагчдын хамгийн өндөр хувийг буюу 29.0 хувь нь (гуравны нэг хэсэг нь) техникийн болон мэргэжлийн боловсролтой байгаа бол хамгийн бага нь 0.3 хувь нь магистр ба түүнээс дээш зэрэгтэй, харин 4.1 хувь нь боловсролгүй байна. Эмэгтэй залуу ажиллагчдын хувьд хамгийн өндөр болох 39.9 хувь нь дипломын болон бакалаврын дээд боловсролтой байгаа бол хамгийн бага буюу 1.2 хувь нь магистр ба түүнээс дээш зэрэгтэй, харин 1.6 хувь нь боловсролгүй байна. Эндээс эмэгтэй залуу ажиллагчид илүү боловсрол өндөртэй байгаа нь харагдаж байна. Өөрөөр хэлбэл, тусгай мэргэжлийн дунд ба түүнээс дээш боловсролтой хүмүүсийн талаас илүү хувь нь эмэгтэй ажиллагчид байгаа бол техникийн болон мэргэжлийн боловсролоос доош боловсролын түвшинтэй залуучуудын ихэнх нь эрэгтэй залуу ажиллагчид байгаа нь *Зураг 6.3-аас* харагдаж байна.

Зураг 6.3. Залуу ажиллагчид, боловсролын түвшин, хүйсээр

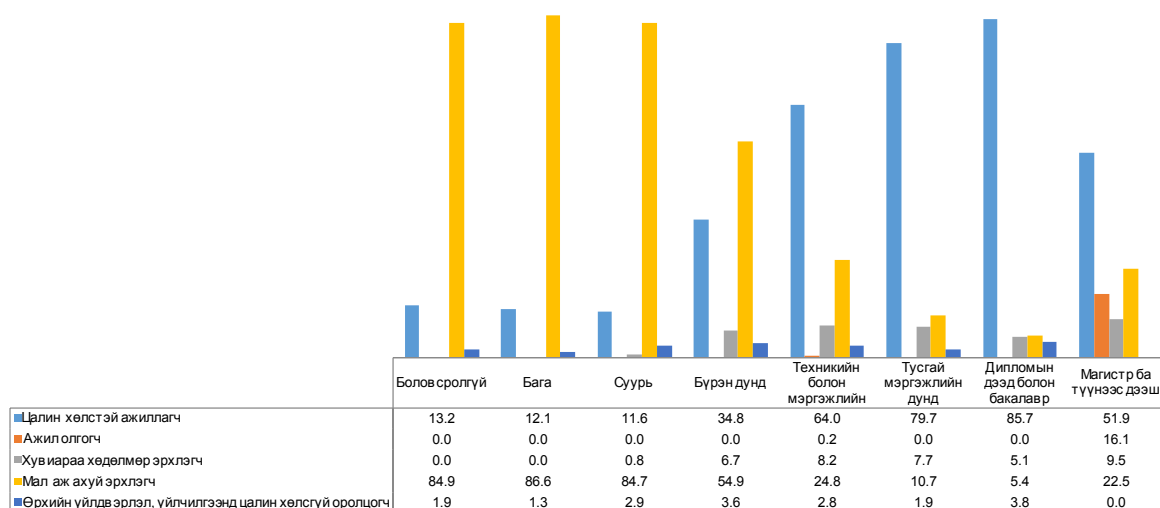
Залуу ажиллагчдын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлыг харахад нийт 5 ангилалд хуваагдан ажиллаж байгааг Зураг 6.4-өөс харж болно. Залуу ажиллагчдын 53.2 хувь нь цалин хөлстэй ажиллагч, 38.3 хувь нь мал аж ахуй эрхлэгч, 5.3 хувь нь хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч гэсэн статуст хамаарч байна.

Зураг 6.4. Залуу ажиллагчдын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал, хувиар

Залуучуудын боловсролын түвшингээр хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлыг харьцуулан харахад зарим нэг сонирхолтой статистик харагдаж байгааг Зураг 6.5-аас харж болно. Магистр ба түүнээс дээш зэрэгтэй залуусын 51.9 хувь нь цалин хөлстэй ажиллагч, 22.5 хувь нь МАА эрхлэгчид байна. Зөвхөн техникийн болон мэргэжлийн боловсролтой болон магистр зэрэгтэй залуучууд л ажил олгогчоор ажиллаж байна. Бага боловсролтой болон боловсролгүй залуучуудын 12.1-13.2 хувь нь цалин хөлстэй хөдөлмөр эрхэлж байна.

Зураг 6.5. Залуу ажиллагчдын боловсролын түвшин

Хөдөлмөр эрхэлсэн залуу ажиллагчдыг ажил мэргэжлийн ангиллаар гаргаж харуулав (Зураг 6.6). Залуу ажиллагчдын 37.3 мянга буюу 39.9 хувь нь хөдөө, аж ахуй, ой, загас агнуурын ажил хийж байгаа нь нийт залуу ажиллагчдын дунд хамгийн их хувийг, худалдаа, үйлчилгээний ажилтан 14.8 хувийг, мэргэжилтэн

13.8 хувийг, үйлдвэрлэл, барилга, гар урлал, холбогдох ажил, үйлчилгээний ажилтан 10.3 хувийг, энгийн ажил, мэргэжил 7.4 хувийг, суурин төхөөрөмж, машин механизмын операторч, угсрагч 5.8 хувийг эзэлж байна.

Зураг 6.6. Залуу ажиллагчид, ажил мэргэжлийн ангилал, дүнд эзлэх хувиар

Харин хүйсийн хувьд ялгаатай байдлыг Зураг 6.7-д харуулав. Зэвсэгт хүчний ажил, мэргэжил, энгийн ажил, суурин төхөөрөмж, машин, механизмын операторч, угсрагч, үйлдвэрлэл, барилга, гар урлал, холбогдох ажил, үйлчилгээний ажил, хөдөө аж ахуй, ой, загас агнуурын ажил, техникч болон туслах/ дэд мэргэжилтэн болон менежерийн ажил хийж буй хүн амын ихэнх нь эрэгтэйчүүд байхад контор, үйлчилгээний ажилтнууд, мэргэжилтэн болон худалдаа, үйлчилгээний ажилтнуудын талаас илүү хувийг эмэгтэйчүүд эзэлж байна.

Зураг 6.7. Залуу ажиллагчид, ажил мэргэжлийн ангилал, дүнд эзлэх хувиар

Харин залуучуудын хөдөлмөр эрхлэлтийг эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын ангиллаар (Хүснэгт 6.6)-д харуулав. Залуу ажиллагчдын хамгийн их буюу 40.1 хувь (37.5 мянга) нь хөдөө аж ахуй, ойн аж ахуй, загас барилт, ан агнуурын салбарт, хамгийн бага буюу 0.2 хувь (0.15 мянга) нь усан хангамж, бохир ус зайлуулах систем, хог, хаягдлын менежмент болон цэвэрлэх үйл ажиллагааны салбарт хөдөлмөр эрхэлж байна. Тухайн үед хөдөлмөр эрхэлсэн залуучуудын 10.6 мянга буюу 11.3 хувь нь бөөний болон жижиглэн худалдаа, машин, мотоциклын засвар үйлчилгээний салбарт, 7.6 мянга буюу 8.2 хувь нь барилгын салбарын ажиллагчид байна. Боловсруулах үйлдвэрлэл /6.5 мянга буюу 7.0 хувь/, боловсрол /4.5 мянга буюу 4.8 хувь/, зочид буудал, байр, сууц болон нийтийн хоолны үйлчилгээ /4.5 мянга буюу 4.8 хувь/, төрийн удирдлага ба батлан хамгаалах үйл ажиллагаа, албан журмын нийгмийн хамгаалал /3.9 мянга буюу 4.1 хувь/ зэрэг салбарын залуу ажиллагчдын хувийн жин бусад салбарынхтай харьцуулахад харьцангуй өндөр байна.

Хүснэгт 6.6. Залуу ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын

ангилал, хүйсээр

Салбар	Бүгд		Хүйсээр			
			Эрэгтэй		Эмэгтэй	
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%
Хөдөө аж ахуй, ойн аж ахуй, загас барилт, ан агнуур	37 460	40.1	25 357	43.4	12 103	34.7
Уул уурхай, олборлолт	2 790	3.0	2 580	4.4	210	0.6
Боловсруулах үйлдвэрлэл	6 508	7.0	4 362	7.5	2 146	6.2
Цахилгаан, хий, уур, агааржуулалт	671	0.7	671	1.1	-	-
Усан хангамж, бохир ус зайлуулах систем, хог, хаягдлын менежмент болон цэвэрлэх үйл ажиллагаа	152	0.2	152	0.3	-	-
Барилга	7 620	8.2	6 264	10.7	1 356	3.9
Бөөний болон жижиглэн худалдаа, машин, мотоциклын засвар үйлчилгээ	10 563	11.3	5 971	10.2	4 592	13.2
Тээвэр ба агуулахын үйл ажиллагаа	3 136	3.3	2 533	4.3	603	1.7
Зочид буудал, байр, сууц болон нийтийн хоолны үйлчилгээ	4 468	4.8	1 822	3.1	2 646	7.6
Мэдээлэл, холбоо	1 780	1.9	932	1.6	848	2.4
Санхүүгийн болон даатгалын үйл ажиллагаа	1 775	1.9	671	1.1	1 104	3.2
Мэргэжлийн шинжлэх ухаан болон техникийн үйл ажиллагаа	800	0.9	555	0.9	245	0.7
Удирдлагын болон дэмжлэг үзүүлэх үйл ажиллагаа	1 643	1.8	1 133	1.9	510	1.5
Төрийн удирдлага ба батлан хамгаалах үйл ажиллагаа, албан журмын нийгмийн хамгаалал	3 872	4.1	2 969	5.1	903	2.5
Боловсрол	4 490	4.8	651	1.1	3 839	11.0
Хүний эрүүл мэнд ба нийгмийн халамжийн үйл ажиллагаа	2 950	3.2	736	1.3	2 214	6.4
Урлаг, үзвэр, тоглоом наадам	1 151	1.2	502	0.9	649	1.9
Үйлчилгээний бусад үйл ажиллагаа	1 517	1.6	619	1.1	898	2.5
Дүн, %		100.0		100.0		100.0
Улсын дүн	93 346		58 480		34 866	

6.3 ЗАЛУУЧУУДЫН АЖИЛГҮЙДЭЛ

Тухайн улс орны хөгжлийн үе шатнаас үл хамааран хөдөлмөрийн насны залуучуудын ажилгүйдэл бодлогын маш чухал асуудалд тооцогддог. ОУХБ-аас залуучуудтай холбоотой 4 тодорхой хэмжигдэхүүнийг тус тусад нь авч үздэг. Үүнд:

- Залуучуудын ажилгүйдлийн түвшин (нийт залуучуудын ажиллах хүчний тоонд залуучуудын ажилгүйдлийн эзлэх хувь)
- Залуучуудын ажилгүйдлийн тоо болон насанд хүрэгчдийн ажилгүйдлийн тоо хоорондын харьцаа
- Нийт ажилгүйдлийн тоонд залуучуудын ажилгүйдлийн тооны эзлэх хувь
- Хүн амын залуу хэсэг дэх залуучуудын ажилгүйдлийн тооны эзлэх хувь хэмжээ зэрэг орсон.

Ажилгүйдэл нь ерөнхийдөө залуу ажиллах хүчинд харьцангуй нөлөөлдөг. Залуу хүмүүсийн ажилгүйдлийн түвшин нь бусад насанд хүрэгчдээс ямагт өндөр байдаг.

Нийт ажилгүй иргэдийн 31.2 мянга буюу 24.4 хувь нь 15-24 насны залуучууд байна. Энэ насны ажилгүй эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь эрэгтэйчүүдийн эзлэх хувиас 3.8 пунктээр өндөр байна.

Хүснэгт 6.7. 15-24 насны ажилгүй иргэд, нийт ажилгүй иргэдэд эзлэх хувь, ажилгүйдлийн түвшин, насны бүлэг, хүйсээр

Насны бүлэг	Ажилгүй иргэд						Ажилгүйдлийн түвшин		
	Бүгд		Хүйсээр				Бүгд	Хүйсээр	
			Эрэгтэй		Эмэгтэй			Эрэгтэй	Эмэгтэй
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%			
15-19	5 237	4.1	3 089	3.9	2 148	4.4	24.6	22.2	29.1
20-24	25 978	20.3	15 148	19.1	10 830	22.4	25.2	24.1	26.8
15-24	31 215	24.4	18 237	23.0	12 978	26.8	25.1	23.8	27.1
Нийт	127 807		79 380		48 427		10.0	11.6	8.2

Судалгааны дүнгээр нийт 15-24 насны залуучуудын ажилгүйдлийн түвшин 25.1 хувь буюу улсын дунджаас 2.5 дахин их байна (улсын дундаж 10.0 хувь). Энэ насны эрэгтэйчүүдийн ажилгүйдлийн түвшин нь 23.8 хувь, эмэгтэйчүүдийнх 27.1 хувь байгаа нь хүйсээр тооцсон ажилгүйдлийн улсын дунджаас тус бүр 2.1-3.3 дахин өндөр байна.

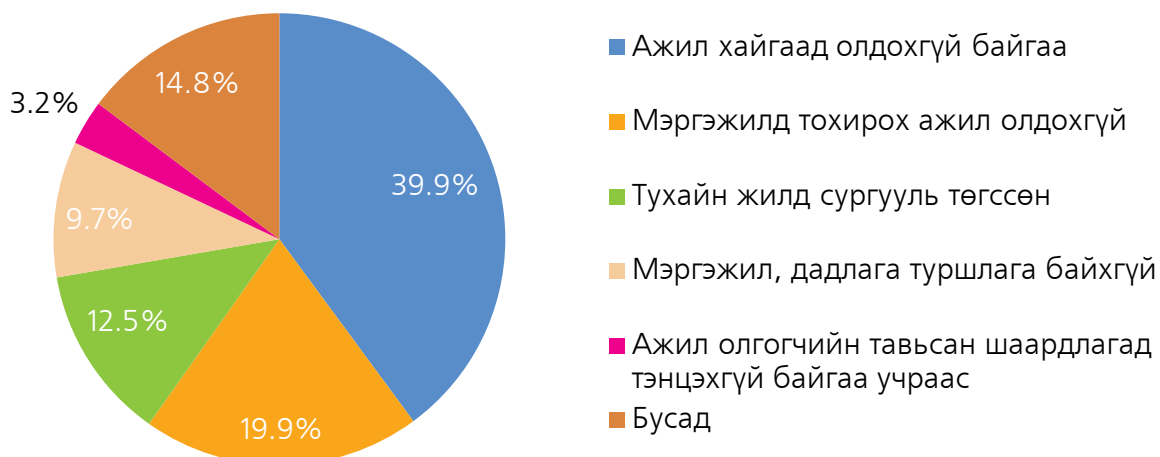
5-24 насны ажилгүй иргэдийг байршлаар авч үзвэл нийт ажилгүй иргэдэд энэ насны ажилгүй иргэдийн эзлэх хувь нь хөдөөд хот суурин газрынхаас 6.7 пунктээр өндөр байна. 15-24 насны ажилгүй иргэдийн ажилгүйдлийн түвшнийг байршлаар авч үзвэл хотынхны ажилгүйдлийн түвшин нь тухайн насны бүлэг дэх улсын дунджаас 18.4 пунктээр, хөдөөд 10.4 пунктээр өндөр байгааг доорх хүснэгтээс харж болно.

Хүснэгт 6.8. 15-24 насны ажилгүй иргэд, нийт ажилгүй иргэдэд эзлэх хувь, ажилгүйдлийн түвшин, насны бүлэг, байршлаар

Насны бүлэг	Ажилгүй иргэд						Ажилгүйдлийн түвшин		
	Бүгд		Байршлаар				Бүгд	Байршлаар	
			Хот		Хөдөө			Хот	Хөдөө
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%			
15-19	5 237	4.1	3 720	4.0	1 517	4.4	24.6	49.7	11.0
20-24	25 978	20.3	17 364	18.6	8 614	24.9	25.2	27.7	21.3
15-24	31 215	24.4	21 084	22.6	10 131	29.3	25.1	30.0	18.6
Нийт	127 807		93 228		34 579		10.0	11.6	8.2

15-24 насны ажилгүй иргэдийг ажилгүй байгаа шалтгаанаар нь авч үзвэл 39.9 хувь нь ажил хайгаад олдохгүй байгаа, 19.9 хувь нь мэргэжилд тохирох ажил олдохгүй байгаа, 12.5 хувь нь тухайн жилд сургууль төгссөн, 9.7 хувь нь мэргэжил, дадлага туршлага байхгүй, 3.2 хувь нь ажил олгогчийн тавьсан шаардлагад тэнцэхгүй байгаа, 14.8 хувь нь бусад шалтгаанаар ажил эрхлээгүй гэсэн хариулт өгчээ.

Зураг 6.8. 15-24 насны ажилгүй иргэд, хөдөлмөр эрхлээгүй шалтгаанаар, хувиар

БҮЛЭГ VII

АЛБАН БУС САЛБАР ДАХЬ
ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ

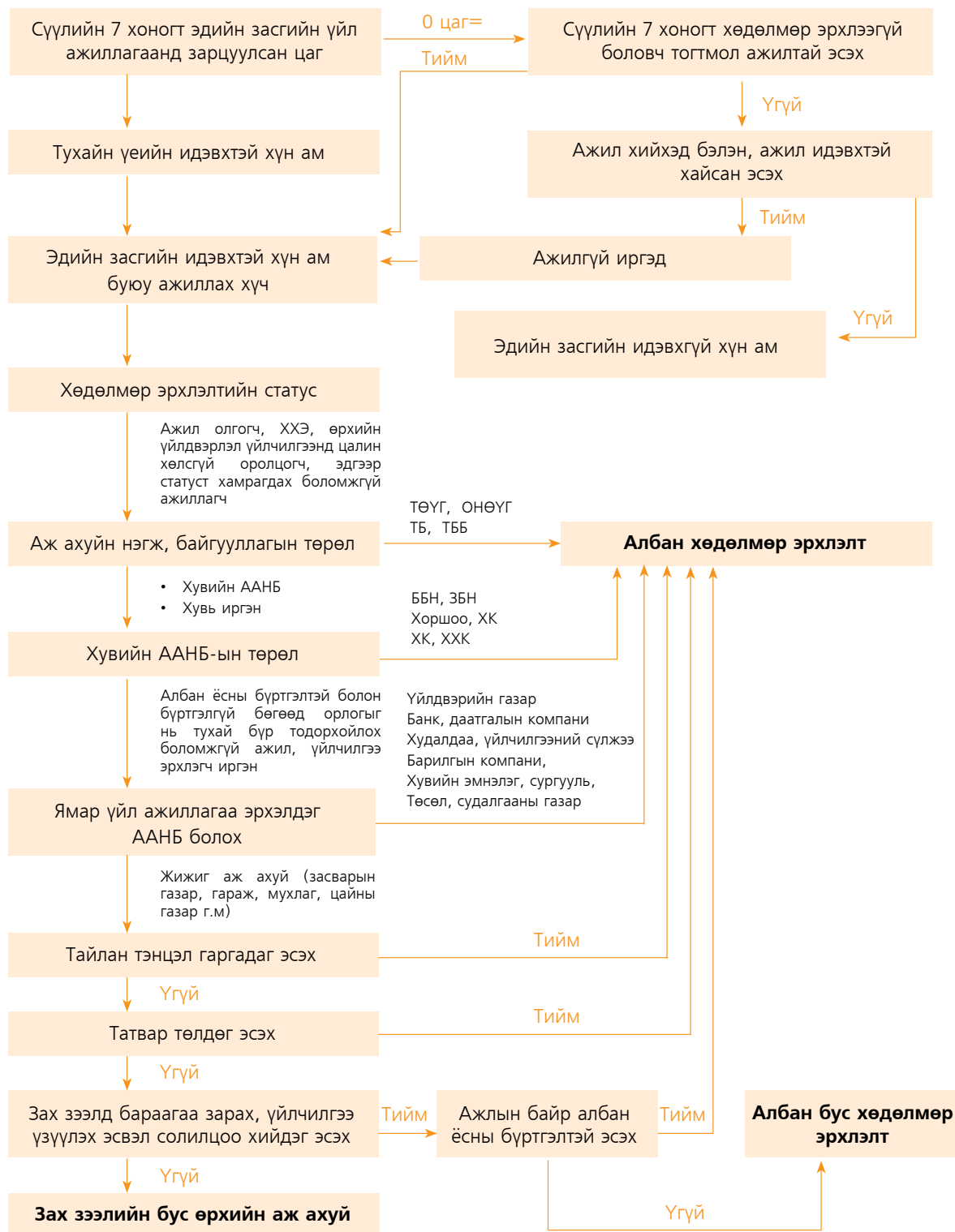
7.1 НИЙТЛЭГ ЗҮЙЛ

Монгол Улсад албан бус салбар дахь хөдөлмөр эрхлэлт нь хүн амын орлогын эх үүсвэр бүрдүүлэлтийн нэлээд хэсгийг хангадаг. Иймд ОУХБ-ын зөвлөмж болгосноор албан бус салбарын талаарх тоо мэдээг статистикийн тогтолцооны нэг хэсэг болгож тогтмол цуглуулж байна. Ингэснээр албан бус салбарын цар хүрээ, хэмжээ, төлөв байдлын талаар байнгын мэдээлэлтэй болж, гарч буй өөрчлөлтөд хяналт тавих боломжтой болно.

Хөдөлмөрийн Статистикчдийн Олон Улсын 15 дугаар Бага Хурлаар батлагдсан “Албан бус салбар дахь хөдөлмөр эрхлэлтийн статистикийн талаарх тогтоол” –д албан бус салбар дахь үйл ажиллагаанд ямар үйл ажиллагааг хамруулах тухай шалгууруудыг тодорхойлсон бөгөөд тухайн улсын албан бус салбарыг бодитойгоор тодорхойлох болон улс орнуудын үндэсний хууль тогтоомжуудын ялгаатай байдлаас шалтгаалан албан бус салбарын тодорхойлолт нь адил байх шаардлагагүй, шалгууруудыг янз бүрийн байдлаар хэрэглэж болно гэж заасан.

Хөдөлмөр эрхлэлт, ажиллах хүчний статистикийн үзүүлэлтийг тооцох аргачлалын дагуу “Албан бус хөдөлмөр эрхлэгч”-д албан ёсны бүртгэл, нийгмийн хамгаалалд бүрэн хамрагдаагүй, аж ахуй эрхлэх зохион байгуулалтын хэлбэрт ороогүй, хөдөө аж ахуйн бус бөгөөд хуулиар хориглоогүй ажил, үйлчилгээ эрхэлж буй иргэдийг хамруулна. Мөн Монгол Улсын Их Хурлын “Төрөөс албан бус хөдөлмөр эрхлэлтийн талаар баримтлах бодлого батлах тухай” 2006 оны 1 дүгээр тогтоолын 1 дүгээр хавсралтын 1.3-т “Албан бус хөдөлмөр эрхлэлт гэдэгт албан ёсны бүртгэл, мэдээлэл, нийгмийн хамгаалалд бүрэн хамрагдаагүй, хөдөө аж ахуйн бус, аж ахуй эрхлэх аливаа нэгэн зохион байгуулалтын хэлбэрт ороогүй, хуулиар хориглоогүй ажил, үйлчилгээг хувь хүн, өрх, хамтлаг эрхлэхийг хамруулна” гэж заасан.

Албан бус хөдөлмөр эрхлэлтийг тодорхойлох схем

Хөгжиж буй орнуудад хөдөө аж ахуйн салбар дахь албан бус салбарын үйл ажиллагааг тодорхойлоход бэрхшээлтэй байдаг тул ОУХБ нь хөдөө аж ахуйн (ХАА) салбарыг албан бус салбарын хүрээнээс гаргаж, зөвхөн ХАА-н бус чиглэлийн үйл ажиллагааг тус салбарт хамруулан тооцохоор тогтсон. Монгол Улсын нийт ажиллагчдын 30.4 хувийг шингээсэн ХАА-н салбар нь эдийн засгийн хамгийн том салбаруудын нэг бөгөөд ХАА-н салбар дахь үйл ажиллагаанд өрхийн жижиг аж ахуйн хэлбэр зонхилдог тул тус салбарыг албан бус салбарт хамруулан тооцдоггүй. Иймээс ОУХБ-ын тодорхойлолтын дагуу ХАА-н бус салбар дахь хөдөлмөр эрхлэлтийг ХАА-н салбар дахь хөдөлмөр эрхлэлтээс зааглаж, улмаар ХАА-н бус салбар дахь хөдөлмөр эрхлэлтийг албан болон албан бус салбар гэж ангилан үздэг.

7.2 ХАА БОЛОН ХАА-Н БУС САЛБАР ДАХЬ ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ

Судалгаагаар нийт ажиллагчдын 30.4 хувь буюу 348.5 мянга нь хөдөө аж ахуйн салбарт ажиллаж байгаа бөгөөд эдгээр хүмүүсийг албан бус салбарын хүрээнд авч үзэхгүй. Гэсэн хэдий ч энэ бүлэгт ХАА-н бус салбарт ажиллагчдын нэгэн адилаар ХАА-н салбарт ажиллагчдын талаарх мэдээллийг оруулж байна.

Хүснэгт 7.1. 15, түүнээс дээш насны ажиллагчид, ХАА болон ХАА-н бус салбараар, хүйс, байршил, бүсээр

Байршил/ Бүс	Улсын хэмжээнд			Салбараар	
	Бүгд	Хүйсээр		ХАА	ХАА-н бус
		Эрэгтэй	Эмэгтэй		
А/ Ажиллагчдын тоо, мян.хүн					
Хот	671 355	352 478	318 877	34 397	636 958
Хөдөө	476 488	251 407	225 081	314 090	162 398
Баруун	158 782	83 750	75 032	76 462	82 320
Хангайн	245 598	126 939	118 659	141 366	104 232
Төвийн	195 364	100 404	94 960	75 328	120 036
Зүүн	83 008	44 380	38 628	40 648	42 360
Улаанбаатар	465 091	248 412	216 679	14 683	450 408
Дүн	1 147 843	603 885	543 958	348 487	799 356
Б/ Хувиар					
Хот	100.0	52.5	47.5	5.1	94.9
Хөдөө	100.0	52.8	47.2	65.9	34.1
Баруун	100.0	52.7	47.3	48.2	51.8
Хангайн	100.0	51.7	48.3	57.6	42.4
Төвийн	100.0	51.4	48.6	38.6	61.4
Зүүн	100.0	53.5	46.5	49.0	51.0
Улаанбаатар	100.0	53.4	46.6	3.2	96.8
Дүн	100.0	52.6	47.4	30.4	69.6

Хүснэгтээс харахад ХАА-н бус салбарт ажиллагчдын тоо 799.4 мянга /69.6 хувь/ байгаагийн арван хүн тутмын найм нь хот, суурин газарт, харин хоёр нь хөдөө орон нутагт ажиллаж байна. ХАА-н бус салбарт ажиллагчдын 56.3 хувь нь Улаанбаатар хотод байгаа нь албан бус хөдөлмөр эрхлэгчид нийслэл хотод дийлэнх байгааг харуулж байна.

7.3 АЛБАН БУС САЛБАРТ АЖИЛЛАГЧИД

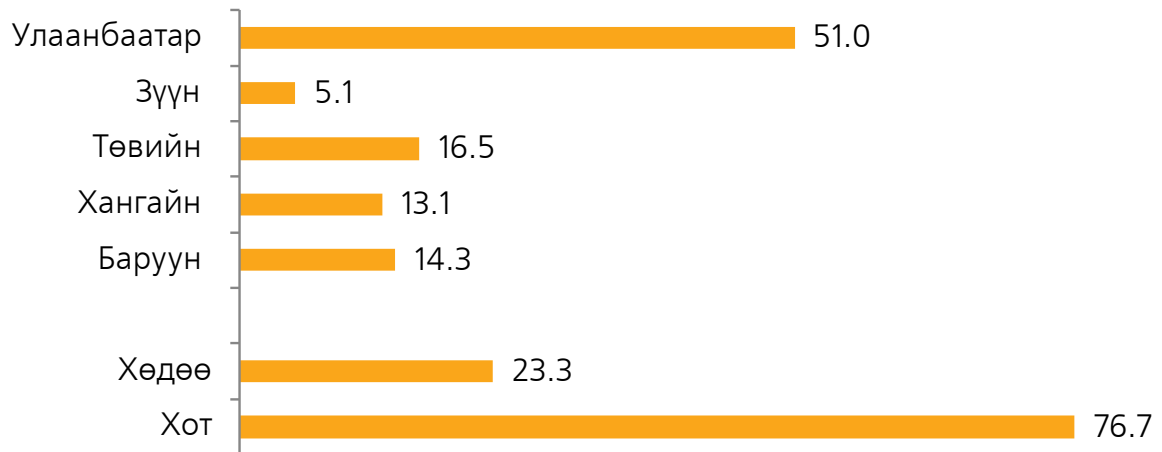
Байнгын орон тооны ажилтангүй, эсвэл 1-4 ажилтантай улсын өмчийн бус, томоохон хувийн хэвшлийн аж ахуйд харьяалагддаггүй хөдөө аж ахуйн бус чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж буй аж ахуйг албан бус салбарт хамруулж болох юм. Судалгааны дүнгээр 2016 онд улсын хэмжээнд албан бус салбарт ажиллагчдын тоо 159.7 мянга байгаагийн 94.5 мянга буюу 59.2 хувь нь эрэгтэй, 65.2 мянга буюу 40.8 хувь нь эмэгтэй байна. Албан бус салбарт орлогыг нь тодорхойлох боломжгүй хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийг хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлаар нь үндсэн болон давхар хөдөлмөр эрхлэгч гэж авч үзэж байгаа ба 97.8 хувь нь үндсэн буюу анхдагч үйл ажиллагаагаараа, 2.2 хувь нь давхар буюу хоёрдогч үйл ажиллагаагаараа хувиараа хөдөлмөр эрхэлсэн байна.

Хүснэгт 7.2. Албан бус салбарт ажиллагчид, хүйс, байршил, бүсээр

Бүгд	Байршил, бүсээр								
	Байршлаар				Бүсээр				
	Хот	Хөдөө	Баруун	Хангайн	Төвийн	Зүүн	УБ		
Бүгд	159 687	122 553	37 134	22 891	20 892	26 359	8 157	81 388	
Бүгд	Анхдагч	156 248	121 216	35 032	21 448	20 446	25 553	7 912	80 889
	Хоёрдогч	3 439	1 337	2 102	1 443	446	806	245	499
Бүгд	94 470	73 483	20 987	13 804	11 447	14 914	4 396	49 909	
Эр	Анхдагч	92 399	72 821	19 578	12 869	11 146	14 258	4 396	49 730
	Хоёрдогч	2 071	662	1 409	935	301	656	-	179
Бүгд	65 217	49 070	16 147	9 087	9 445	11 445	3 761	31 479	
Эм	Анхдагч	63 849	48 395	15 454	8 579	9 300	11 295	3 516	31 159
	Хоёрдогч	1 368	675	693	508	145	150	245	320

Зураг 7.1-ээс харахад албан бус салбарт ажиллагчдын 76.7 хувь нь хот, суурин газарт, 23.3 хувь нь хөдөө орон нутагт амьдарч байна. Харин албан бус салбарт хөдөлмөр эрхлэгчдийг бүсээр авч үзэхэд 51.0 хувь нь Улаанбаатар хотод, 16.5 хувь нь Төвийн бүсэд, 14.3 хувь нь Баруун бүсэд, 13.1 хувь нь Хангайн бүсэд, 5.1 хувь нь Зүүн бүсэд байна.

Зураг 7.1. Албан бус салбарт ажиллагчид, байршил, бүсээр, хувиар

Хүснэгт 7.3. Албан бус салбарт ажиллагчид, аймаг, нийслэл, бүс, хүйсээр

Аймаг, нийслэлээр	Нийт			Үүнээс:	
	Бүгд	Хүйсээр		Үндсэн	Давхар
		Эрэгтэй	Эмэгтэй		
Улсын дүн	159 687	94 470	65 217	156 248	3 439
Баруун бүс	22 891	13 804	9 087	21 448	1 443
Баян-Өлгий	7 252	4 723	2 529	6 550	702
Говь-Алтай	2 097	1 365	732	2 097	-
Завхан	5 059	2 537	2 522	4 830	229
Увс	3 762	2 290	1 472	3 250	512
Ховд	4 721	2 889	1 832	4 721	-
Хангайн бүс	20 892	11 447	9 445	20 446	446
Архангай	2 592	1 718	874	2 537	55
Баянхонгор	3 639	1 534	2 105	3 639	-
Булган	665	440	225	623	42
Орхон	5 551	3 125	2 426	5 484	67
Өвөрхангай	5 824	3 358	2 466	5 542	282
Хөвсгөл	2 621	1 272	1 349	2 621	-
Төвийн бүс	26 359	14 914	11 445	25 553	806
Говьсүмбэр	408	238	170	408	-
Дархан-Уул	4 033	2 237	1 796	3 789	244
Дорноговь	4 050	2 025	2 025	4 004	46
Дундговь	3 399	1 812	1 587	3 304	95
Өмнөговь	1 508	1 085	423	1 458	50
Сэлэнгэ	4 751	3 080	1 671	4 751	-
Төв	8 210	4 437	3 773	7 839	371
Зүүн бүс	8 157	4 396	3 761	7 912	245
Дорнод	3 476	2 032	1 444	3 476	-
Сүхбаатар	2 561	1 267	1 294	2 316	245
Хэнтий	2 120	1 097	1 023	2 120	-
Улаанбаатар	81 388	49 909	31 479	80 889	499

Албан бус салбарт ажиллагчдыг аймгаар нь авч үзвэл Төв аймагт 5.1 хувь, Баян-Өлгий аймагт 4.5 хувь, Өвөрхангай, Орхон, Завхан, Сэлэнгэ, Ховд аймагт 3.0-3.6 хувь, Дорноговь, Дархан-Уул, Увс, Баянхонгор, Дорнод, Дундговь аймагт 2.1-2.5 хувь, Хөвсгөл, Архангай, Сүхбаатар, Хэнтий, Говь-Алтай, Өмнөговь аймагт 1.0-1.6 хувь, Булган аймагт 0.4 хувь, Говьсүмбэр аймагт 0.3 хувь нь ажиллаж байна.

Албан бус салбарт хөдөлмөр эрхлэгчдийг үндсэн болон давхар хөдөлмөр эрхлэлтээр нь аймгаар авч үзэхэд нийт албан бус хөдөлмөр эрхлэгчдийн хамгийн өндөр буюу 5.1 хувийг Төв аймгийн ажиллагчид эзэлж байгааг өмнө дурдсан ба тус аймгийн хувьд нийт үндсэн хөдөлмөр эрхлэгчдийн 5.0 хувийг, нийт давхар хөдөлмөр эрхлэгчдийн 10.8 хувийг эзэлж байна. Харин Говьсүмбэр аймгийн хувьд хамгийн бага буюу нийт 408 хүн албан бус салбарт хөдөлмөр эрхэлж байгаа бөгөөд эдгээр ажиллагчид бүгд үндсэн хөдөлмөр эрхлэлтээрээ албан бус салбарт хөдөлмөр эрхэлдэг байна. Мөн Говь-Алтай, Ховд, Баянхонгор, Хөвсгөл, Сэлэнгэ, Дорнод, Хэнтий аймгуудад албан бус салбарт давхар хөдөлмөр эрхэлдэг хүн байхгүй байна.

7.4 АЛБАН БУС САЛБАРТ АЖИЛЛАГЧИД, ЭДИЙН ЗАСГИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ САЛБАРААР

Албан бус салбарт ажиллагчдын тоог эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар Хүснэгт 7.4-т үзүүлээ.

Албан бус салбарт хөдөлмөр эрхэлсэн нийт иргэдийн таван хүн тутмын хоёр нь бөөний болон жижиглэн худалдаа, машин, мотоциклын засвар үйлчилгээний салбарт ажиллаж байна. Эдгээр ажиллагчдыг хүйсээр авч үзвэл эрэгтэйчүүд тус салбарын нийт ажиллагчдаас 2 дахин бага, эмэгтэйчүүд нь 1.9 дахин бага буюу хүйсийн харьцаа бараг тэнцвэртэй байна. Мөн тээвэр ба агуулахын үйл ажиллагааны салбарт ажиллагчид нэлээд өндөр хувийг эзэлж байна. Өөрөөр хэлбэл албан бус салбарт хөдөлмөр эрхлэгчдийн 33.2 мянга буюу 20.8 хувь нь энэ салбарт ажиллаж байна.

Хүснэгт 7.4. Албан бус салбарт ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар, хүйсээр

Эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар	Бүгд		Хүйсээр			
			Эрэгтэй		Эмэгтэй	
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%
Уул уурхай, олборлолт	2 111	1.3	2 111	2.2	-	-
Боловсруулах үйлдвэрлэл	29 571	18.5	15 745	16.7	13 826	21.2
Цахилгаан, хий, уур, агааржуулалт	37	0.0	37	0.0	-	-
Усан хангамж, бохир ус зайлуулах систем, хог, хаягдлын менежмент болон цэвэрлэх үйл ажиллагаа	628	0.4	416	0.4	212	0.3
Барилга	5 944	3.7	4 355	4.6	1 589	2.5
Бөөний болон жижиглэн худалдаа, машин мотоциклын засвар үйлчилгээ	67 272	42.1	32 100	34.0	35 172	53.9
Тээвэр ба агуулахын үйл ажиллагаа	33 204	20.8	31 692	33.6	1 512	2.3
Зочид буудал, байр сууц болон нийтийн хоолны үйлчилгээ	4 940	3.1	1 089	1.2	3 851	5.9
Мэдээлэл, холбоо	683	0.4	418	0.4	265	0.4
Санхүүгийн болон даатгалын үйл ажиллагаа	352	0.2	209	0.2	143	0.2
Мэргэжлийн шинжлэх ухаан болон техникийн үйл ажиллагаа	1 035	0.7	750	0.8	285	0.4
Удирдлагын болон дэмжлэг үзүүлэх үйл ажиллагаа	1 040	0.7	751	0.8	289	0.5
Төрийн удирдлага ба батлан хамгаалах үйл ажиллагаа, албан журмын нийгмийн хамгаалал	58	0.0	-	-	58	0.1
Боловсрол	403	0.3	68	0.1	335	0.5
Хүний эрүүл мэнд ба нийгмийн халамжийн үйл ажиллагаа	269	0.2	-	-	269	0.4
Урлаг, үзвэр, тоглоом наадам	1 732	1.1	1 050	1.1	682	1.1
Үйлчилгээний бусад үйл ажиллагаа	10 211	6.4	3 556	3.8	6 655	10.2
Хүн хөлслөн ажиллуулдаг өрхийн үйл ажиллагаа	197	0.1	123	0.1	74	0.1
Дүн, %		100.0		100.0		100.0
Улсын дүн	159 687		94 470		65 217	

Албан бус салбарт ажиллагчдыг эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар, хүйсээр харьцуулан харахад, эрэгтэйчүүдийн хамгийн өндөр буюу 34.0 хувь нь бөөний болон жижиглэн худалдаа, машин мотоциклын засвар үйлчилгээний салбарт ажиллаж байсан бол эмэгтэйчүүдийн хувьд мөн хамгийн өндөр 53.9 хувь нь тус салбарт ажиллаж байна. Мөн албан бус салбарт ажиллаж байгаа эмэгтэйчүүдийн хувьд уул уурхай, олборлолт болон цахилгаан, хий, уур, агааржуулалтын салбарт ажиллагчид байхгүй байхад, эрэгтэйчүүдийн хувьд төрийн удирдлага ба батлан хамгаалах үйл ажиллагаа, албан журмын нийгмийн хамгаалал болон хүний эрүүл мэнд ба нийгмийн халамжийн үйл ажиллагаа гэсэн салбарт ажиллагчид байхгүй байна.

Зураг 7.2. Албан бус салбарт ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар, хувиар

Бусад гэсэн ангиллыг задлан харуулбал:

- Урлаг, үзвэр, тоглоом наадам **-1.1%**
- Удирдлагын болон дэмжлэг үзүүлэх үйл ажиллагаа **-0.7%**
- Мэргэжлийн шинжлэх ухаан болон техникийн үйл ажиллагаа **- 0.7%**
- Мэдээлэл, холбоо **-0.4%**
- Усан хангамж, бохир ус зайлуулах систем, хог, хаягдлын менежмент болон цэвэрлэх үйл ажиллагаа **-0.4%**
- Боловсрол **-0.3%**
- Санхүүгийн болон даатгалын үйл ажиллагаа **-0.2%**
- Хүний эрүүл мэнд ба нийгмийн халамжийн үйл ажиллагаа **-0.2%**
- Хүн хөлслөн ажиллуулдаг өрхийн үйл ажиллагаа **-0.1%**
- Төрийн удирдлага ба батлан хамгаалах үйл ажиллагаа, албан журмын нийгмийн хамгаалал **-0.0%**
- Цахилгаан, хий, уур, агааржуулалт **-0.0%**

Албан бус салбар дахь хөдөлмөр эрхлэлтийг үндсэн салбараар авч үзэхэд худалдааны салбарт 42.1 хувь, үйлчилгээний салбарт 33.9 хувь, үйлдвэрлэлийн салбарт 24.0 хувь нь ажиллаж байна.

Хүснэгт 7.5. Албан бус салбарт ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбараар

Салбар	Бүс					Бүгд
	Баруун	Хангайн	Төвийн	Зүүн	Улаанбаатар	
Үйлдвэрлэл	5 756	6 714	8 767	2 404	14 650	38 291
Худалдаа	9 806	7 861	9 485	2 604	37 516	67 272
Үйлчилгээ	7 329	6 317	8 107	3 149	29 222	54 124
Бүгд	22 891	20 892	26 359	8 157	81 388	159 687

7.5 АЛБАН БУС САЛБАРТ АЖИЛЛАГЧИД, АЖИЛ МЭРГЭЖЛИЙН АНГИЛЛААР

Албан бус салбарт ажиллагчдын тоог ажил мэргэжлийн ангиллаар Хүснэгт 7.6-д харууллаа. Албан бус салбарт хөдөлмөр эрхэлсэн нийт хүн амын ихэнх буюу 68.6 мянга /43.0 хувь/-н хүн худалдаа, үйлчилгээний ажил эрхэлсэн бөгөөд энэ мэргэжлээр эмэгтэйчүүдийн ихэнх буюу 43.8 мянга /67.1 хувь/, эрэгтэйчүүдийн 24.8 мянга /26.3 хувь/ нь ажилласан байна.

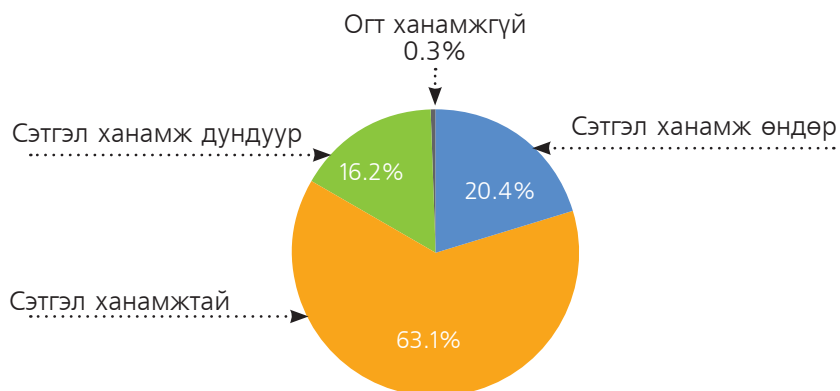
Хүснэгт 7.6. Албан бус салбар дахь ажиллагчид, ажил мэргэжлийн ангиллаар, хүйсээр

Ажил мэргэжлийн ангилал	Бүгд		Хүйсээр			
			Эрэгтэй		Эмэгтэй	
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%
Менежер	2 810	1.8	1 775	1.9	1 035	1.6
Мэргэжилтэн	2 638	1.7	1 523	1.6	1 115	1.7
Техникч болон туслах, дэд мэргэжилтэн	1 039	0.6	663	0.7	376	0.6
Контор, үйлчилгээний ажилтан	1 165	0.7	350	0.4	815	1.3
Худалдаа, үйлчилгээний ажилтан	68 604	43.0	24 839	26.3	43 765	67.1
Хөдөө аж ахуй, ой, загас агнуурын мэргэшсэн ажилтан	821	0.5	821	0.9	-	-
Үйлдвэрлэл, барилга, гар урлал, холбогдох ажил, үйлчилгээний ажил	40 823	25.5	25 797	27.3	15 026	23.0
Машин механизм, төхөөрөмжийн операторч, угсрагч	35 416	22.2	33 462	35.4	1 954	3.0
Энгийн ажил, мэргэжил	6 371	4.0	5 240	5.5	1 131	1.7
Дүн %		100.0		100.0		100.0
Улсын дүн	159 687		94 470		65 217	

Албан бус салбарт хөдөлмөр эрхлэгчдийн 25.5 хувийг үйлдвэрлэл, барилга, гар урлал, холбогдох ажил, үйлчилгээний ажилтан эзэлж байгаагийн дийлэнх буюу 63.2 хувь нь эрэгтэйчүүд байна. Суурин төхөөрөмж, машин механизмын операторч, угсрагчаар 35.4 мянган хүн ажилласан нь албан бус салбарт ажиллагчдын 22.2 хувийг бүрдүүлж байгаа бөгөөд энэ мэргэжлээр эрэгтэйчүүдийн 33.5 мянга /35.4 хувь/ нь ажилласан байна.

Албан бус салбарт хөдөлмөр эрхэлж буй ажиллагчдын үндсэн үйл ажиллагаагаараа хувиараа хөдөлмөр эрхэлж байгаа хүмүүсийг албан бус салбарт эрхэлж буй үйл ажиллагаандаа хэр сэтгэл ханамжтай байдгийг дараах зургаар харууллаа.

Зураг 7.3. Албан бус салбарт ажиллагчдын сэтгэл ханамжийн байдал

Дээрх зурагт үзүүлснээр албан бус салбарт хөдөлмөр эрхлэгчдийн дийлэнх нь буюу таван хүн тутмын дөрөв нь өөрийн эрхэлж буй ажилдаа сэтгэл ханамжтай (сэтгэл ханамжтай+сэтгэл ханамж өндөр) байдаг байна.

БҮЛЭГ VIII

АЖЛЫН ЦАГ БОЛОН ЦАГ
ХУГАЦААНААС ХАМААРСАН БҮРЭН
БУС ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ

8.1 ОЙЛГОЛТ, АРГА ЗҮЙ

Ажлын цагийн статистик нь ажиллагчдын эрүүл мэндийн байдал, хөдөлмөрийн бүтээмж болон хөдөлмөрийн өртөгт нөлөөлөх бөгөөд бүрэн бус цагаар ажиллагчид, үйлдвэрлэлийн осол, гэмтлийн улмаас алдагдсан цаг, цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлтийн статистик үзүүлэлтийг илэрхийлэх гол үзүүлэлтийн нэг юм.

Хөдөлмөрийн Статистикчдийн Олон Улсын 18 дугаар Бага Хурлаар ажлын цагийн хэмжигдэхүүнтэй холбоотой асуудлыг хэлэлцэн, тогтоол гаргасан байдаг бөгөөд ажлын цагийн 7 ойлголтыг тодорхойлсон. Үүнд:

1. Жинхэнэ ажилласан цаг: Статистикийн зорилгоор тогтоосон бүх ажил болон ажиллаж байгаа хүмүүстэй холбогдох ажлын цагийн гол үзэл баримтлал.
2. Байнгын ажилладаг цаг: Урт удаан ажиглалтын хугацаанд ажилд хамгийн түгээмэл ажилласан цаг.
3. Цалинтай ажилласан цаг: Цагийн цалин хөлстэй холбоотой. Магадгүй бүх үйлдвэрлэлд адилхан биш байж болно.
4. Ажлын ердийн цаг: Хууль ёсны дагуух нийтийн ажлын цаг
5. Гэрээгээр хүлээсэн ажлын цаг /гэрээний дагуу/: Хүмүүс гэрээний харилцааны дагуу ердийн цагаас ялгаатай цагаар ажиллах төлөвтэй байна;
6. Илүү ажилласан цаг: Гэрээ эсвэл нормоос давсан гүйцэтгэсэн цаг.
7. Ажил дээрээ байгаагүй цаг: Хэдийгээр ажиллаж байгаа хүмүүс ч ажил дээрээ байхгүй байх.

Ажлын цагийг хэмжихэд хамгийн өргөн хэрэглэгддэг хоёр ойлголт нь “жинхэнэ ажилласан цаг” болон “байнгын ажилладаг цаг” байдаг.

Хөдөлмөрийн зах зээлийн үндсэн үзүүлэлтүүдэд ажиллагчдын ажилдаа хэдий хэмжээний цаг зарцуулдаг талаарх дүр зургийг бий болгоход ашиглагддаг ажлын цагтай холбоотой хоёр хэмжигдэхүүн багтсан байдаг. Үүнд:

1. Долоо хоногт ногдох хүн цаг
2. Нэг хүнд ногдох жинхэнэ ажилласан жилийн дундаж цаг байна.

Долоо хоногт ногдох хүн цаг нь зарим улс орны үндэсний түвшинд хуулиар тогтоогдсон байдаг бөгөөд Монгол Улсын Хөдөлмөрийн тухай хуульд “Долоо хоногийн ажлын цаг нь 40 хүртэл байна” гэж заасан байдаг.

Бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлт нь үндэсний болон бүс нутгийн эдийн засгийн хүртээмжгүй байдлаас үүдэн гарч ажиллагчид болон үйлдвэрлэлийн хүчин чадлыг бүрэн гүйцэд ашиглахгүй, дутуу ашиглаж байгааг харуулдаг. Өөрөөр хэлбэл, тухайн хүний хөдөлмөр эрхлэлт нь өөр бусад ажилд тавигддаг стандарттай харьцуулахад хангалтгүй, мэргэжлийнх нь ур чадварт дүйцээгүй нөхцөлд **бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлт** гэж үздэг. Олон улсад одоогоор бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлтийг ил, далд гэсэн хоёр хэлбэрт ангилан үздэг. Тухайн хүн хийх хүсэлтэй буюу хийхэд бэлэн байгаа өөр ажилтай харьцуулахад одоо

эрхэлж байгаа ажлынх нь цаг бага байгаа үед ил буюу **цаг хугацаагаар тодорхойлогдсон бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлт** гэж үздэг. Бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлтийн далд хэлбэр нь тухайн хүний эзэмшсэн ур чадварыг бүрэн ашиглахгүй хөдөлмөр эрхэлж байгаа нөхцөлд үүсдэг байна. Энэхүү хэлбэр нь эдийн засгийн үйл ажиллагаанаас олж буй орлого бага, бүтээмж доогуур, тухайн хүний ур чадвар гүйцэтгэж буй ажилтайгаа зохицоогүй зэргээр тодорхойлогдож болох юм. Тиймээс өнөөг хүртэл олон улсын хөдөлмөрийн Статистикчдийн хүрээнд санал нэгдэж, зохих ёсоор тодорхойлсон бүрэн бус ажил эрхлэлтийн цорын ганц бүрэлдэхүүн хэсэг нь цаг хугацаагаар тодорхойлогдох бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлтийн хэлбэр юм.

Ажиллагчдыг тухайн цаг хугацаанд цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхэлж буй эсэхийг нь дараах гурван нөхцлөөр судалж үздэг. Үүнд:

1. Тухайн хугацаанд нэмэлт цагаар ажиллахыг хүссэн;
2. Тухайн хугацаанд ажиллаж буй ажлын цаг нь тогтоосон хугацаанаас доогуур байгаа;
3. Нэмэлт ажил өгсөн үед нэмэлт цагаар ажиллах боломжтой байгаа.

Цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхэлж буй ажиллагчдыг тооцсоноор хөдөлмөрийн зах зээлийн үндсэн үзүүлэлтийг бий болгож байгаагаас гадна “Зохистой хөдөлмөр эрхлэлт”-ийн шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд тооцогдох “цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин”-г тооцох боломжийг олгож байна. Уг түвшнийг тооцохдоо:

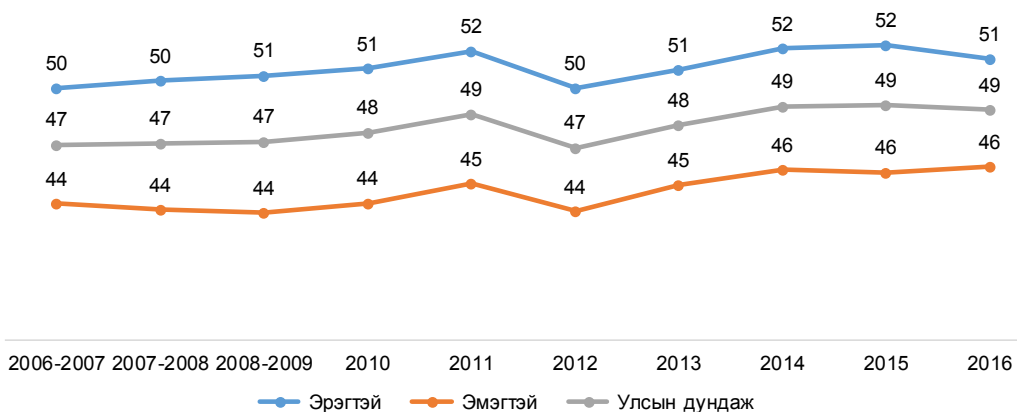
1. Цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхэлсэн ажиллагчид болон ажиллагчдын хоорондын харьцаагаар тодорхойлогдсон цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин;
2. Хэрэв шаардлагатай гэж үзвэл цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхэлсэн ажиллагчид ба эдийн засгийн идэвхтэй хүн амын харьцааг бас тооцож болох цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин.

Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагаас олон улсын түвшинд харьцуулалт хийх боломжийг хангах үүднээс тухайн үеийн туршид жинхэнэ ажилласан цагийг үндэслэн, нэмэлт цагаар ажиллахад бэлэн болон хүсэлтэй байсан нийт ажиллагчдыг тодорхойлж гаргахыг эрмэлзэн зөвлөсөн байдаг хэдий ч улс орнуудын хувьд ойлголт тодорхойлолт, мэдээлэл зэргээс хамааран харилцан адилгүй байсаар байна. Манай орны хувьд жинхэнэ ажилласан цагийн мэдээлэл бүрэн биш байгаа тул уг судалгааны ажлаа байнгын ажлын цагаар авч үзсэн.

8.2 АЖЛЫН ЦАГ

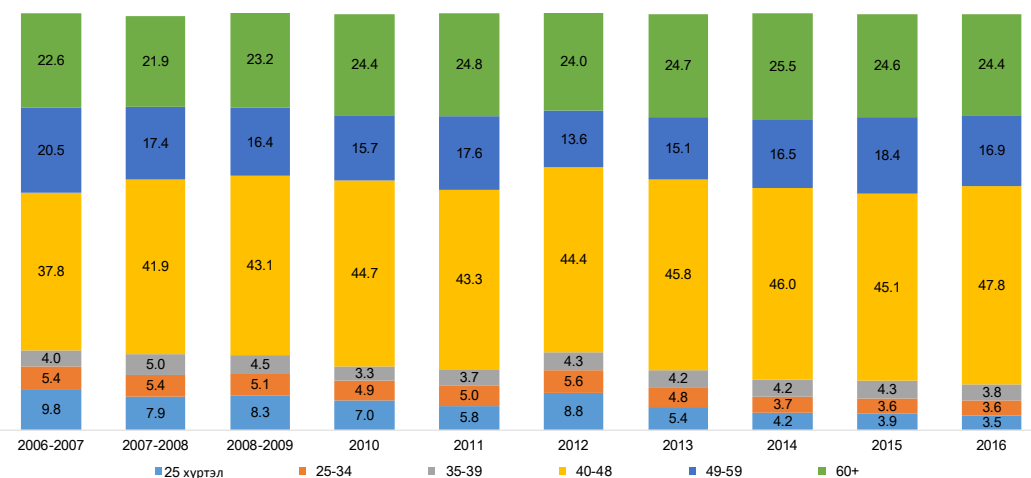
Монгол Улсын нийт ажиллагчдын бүх ажилдаа буюу үндсэн болон давхар ажилдаа зарцуулдаг долоо хоногийн байнгын цагийг Ажиллах хүчний судалгааны 2006-2016 онуудын баазын мэдээллийг ашиглан судалж үзлээ.

Зураг 8.1. Ажиллагчдын бүх/үндсэн болон давхар/ ажилдаа зарцуулдаг долоо хоногийн байнгын ажлын цагийн дундаж, хүйсээр

Ажиллагчдын бүх ажилдаа /үндсэн болон давхар/ зарцуулдаг долоо хоногийн байнгын ажлын цагийн тархалтыг дараах зургаас харахад 2006-2016 онуудад ихэнх нь (37.8-47.8%) долоо хоногт 40-48 цагаар ажилладаг нь харагдаж байна. 2016 онд ажиллагчдын бараг хоёр хүн тутмын нэг нь бүх ажилдаа долоо хоногт зарцуулдаг байнгын ажлын цаг нь 40-48 цаг байна. Нийт ажиллагчдын 16.9 хувь нь 49-59 цагаар, 24.4 хувь нь 60-аас дээш буюу урт цагаар ажиллаж байгаа бол долоо хоногт 35-аас 39 цаг (3.8%), 25-34 цаг (3.6%), 25-аас цөөн цаг ажиллаж байгаа хүний тоо (3.5%) харьцангуй бага байдаг.

Зураг 8.2. Ажиллагчид, бүх ажилдаа зарцуулдаг долоо хоногийн байнгын ажлын цагаар, хувиар

Нийт ажиллагчдаас богино цагаар (долоо хоногт 25-аас бага цаг)

ажиллаж буй ажиллагчдын эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар дахь тархалтыг авч үзэхэд хөдөө аж ахуйн салбарт ажиллагчдын ихэнх нь (7.4%) байна. Мөн хөдөлмөр эрхлэлтийн статусаар тархалтыг авч үзэхэд нөхөрлөл, хоршооны гишүүд болон өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцогчдын ихэнх богино цагаар ажиллаж байхад хот, хөдөөгөөр харахад хөдөөд ажиллагчид илүү бага цагаар ажиллаж байна. Харин хүйсийн хувьд эрэгтэйчүүдийг бодвол эмэгтэйчүүдийн ихэнх хувь нь илүү бага цагаар ажиллаж байгаа хандлага дараах хүснэгтээс ажиглагдаж байна.

Хүснэгт 8.1. Долоо хоногт зарцуулдаг байнгын ажлын цаг нь богино болон урт байдаг ажиллагчид, хувиар, 2016

	Богино цагаар ажиллагчид (долоо хоногт 25 хүртэл цаг)	Урт цагаар ажиллагчид (долоо хоногт 60-аас дээш цаг)
Улсын дундаж	3.5	24.4
Эрэгтэй	2.3	29.6
Эмэгтэй	4.9	18.7
Хот	1.7	22.9
Хөдөө	6.1	26.6
Үндсэн салбараар		
Хөдөө аж ахуйн	7.4	31.9
Үйлдвэрлэлийн	1.6	26.3
Үйлчилгээний салбар	1.9	19.3
Хөдөлмөр эрхлэлтийн статусаар		
Цалин хөлстэй ажиллагч	0.7	16.3
Ажил олгогч	2.6	28.8
Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч	4.6	36.9
Нөхөрлөл, хоршооны гишүүн	12.8	21.3
Мал аж ахуй эрхлэгч	7.3	31.3
Өрхийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээнд цалин хөлсгүй оролцогч	10.2	32.7
Эдгээр статуст хамрагдах боломжгүй ажиллагч	20.2	30.0

Урт цагаар ажиллагчдын тархалтыг харахад (долоо хоногт 60-аас дээш цаг) хүйсийн хувьд эрэгтэй ажиллагчдын, байршлын хувьд мөн хөдөө ажиллагчдын, салбарын хувьд хөдөө аж ахуйн салбарт ажиллагчдын, хөдөлмөр эрхлэлтийн статусын хувьд хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид болон малчдын ихэнх хувь нь урт буюу долоо хоногт 60-аас дээш цагаар ажиллаж байна (Хүснэгт 8.1-г үзнэ үү).

Зохистой хөдөлмөр эрхлэлтийн шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд уртасгасан болон хэт их цагаар үргэлжлүүлэн ажиллах нь хүний бие, мах бодь, сэтгэл санаа, эрүүл мэндэд хохирол учруулахаас гадна энэ нь ажил болон гэр бүлийн амьдралын хоорондын тэнцвэрт байдалд сөргөөр нөлөөлж, улмаар ажлын бүтээмжийг бууруулдаг гэж үздэг.

8.3 ЦАГ ХУГАЦААНААС ХАМААРСАН БҮРЭН БУС ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ

Хүмүүсийг хөдөлмөр эрхлэхэд татан оролцуулах, дур сонирхолтой болгоход шаардлагатай ажлын цагийн нөхцөл бүрдээгүй нөхцөлд цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлт байсаар байдаг. Монгол Улсад сүүлийн жилүүдэд цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэгчид буурсан хандлага ажиглагдаж байна. Энэ нь ажиллагчдын нийт ажилдаа долоо хоногт зарцуулдаг байнгын ажлын цаг сүүлийн жилүүдэд өссөнтэй холбоотой байж болох талтай юм.

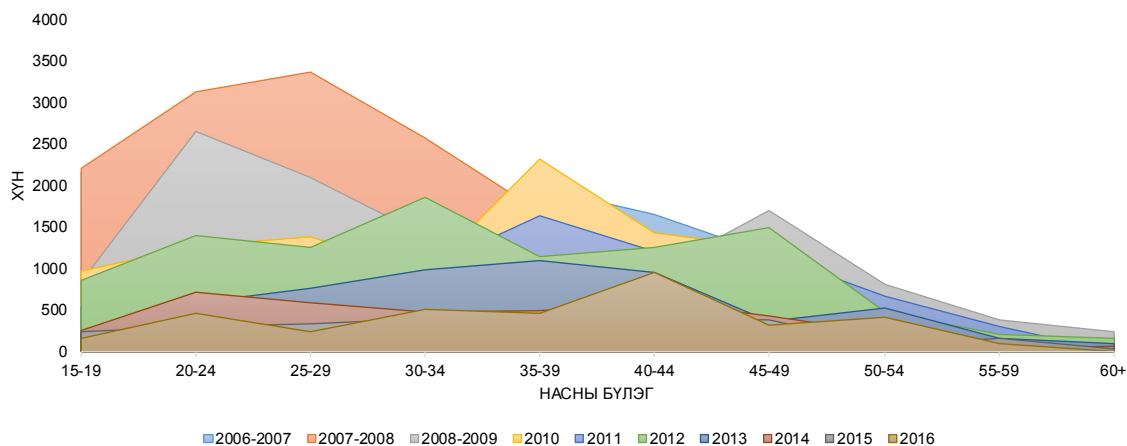
Нийт ажиллагчдад эзлэх цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэгчдийн хувь 2016 оны байдлаар 0.3 хувьтай байна. Энэ нь хөдөлмөрийн зах зээл дээр ажиллагчдын нийлүүлэлтийн дутуу ашиглалтыг харуулж байгаа ба ажилгүй иргэдээс гадна тэр хэмжээний эрэлт мөн хөдөлмөрийн зах зээлд байгааг харуулж байна.

Хүснэгт 8.2. Цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлт, хүйсээр

Судалгааны хугацаа	Эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам	Ажиллагчид	Цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэгчид					
			Бүгд	хүйсээр:		Давхар хөдөлмөр эрхэлдэг	Эдийн засгийн идэвхтэй хүн амд эзлэх хувь	Ажиллагчдад эзлэх хувь
				Эрэгтэй	Эмэгтэй			
2006-2007	1 013 465	898 932	14 307	6 977	7 330	59	1.4	1.6
2007-2008	990 630	899 802	16 213	8 118	8 095	-	1.6	1.8
2008-2009	1 038 060	933 859	12 737	7 408	5 329	166	1.2	1.4
2010	1 147 146	1 033 708	10 161	6 004	4 157	63	0.9	1.0
2011	1 124 711	1 037 681	8 547	4 627	3 920	55	0.8	0.8
2012	1 151 146	1 056 441	10 120	5 724	4 396	269	0.9	1.0
2013	1 198 333	1 103 601	5 760	3 937	1 823	46	0.5	0.5
2014	1 206 554	1 110 698	3 915	2 510	1 405	-	0.3	0.4
2015	1 243 895	1 151 223	2 689	1 344	1 345	41	0.2	0.2
2016	1 275 650	1 147 843	3 627	2 108	1 519	-	0.3	0.3

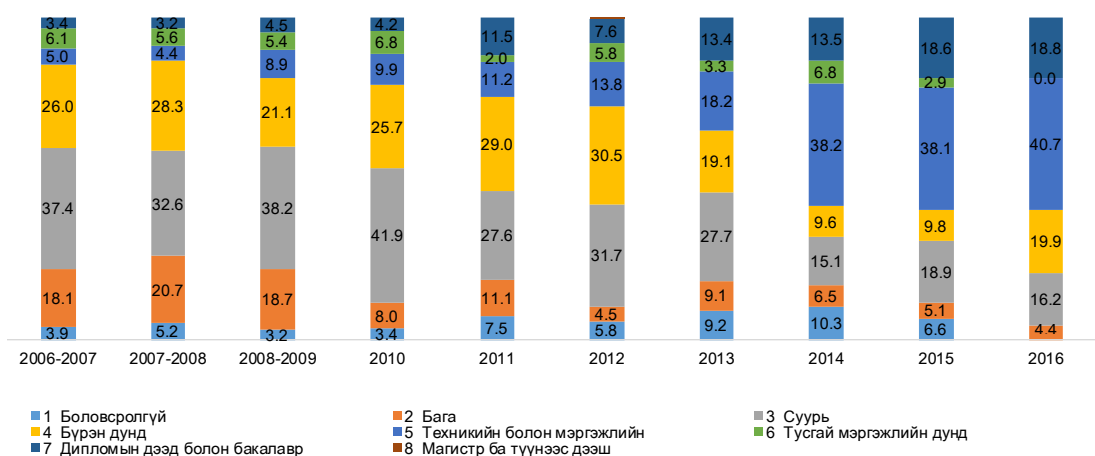
Цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэгчдийн тархалтыг насны бүлгээр авч үзэхэд 2010 он хүртэл 15-29 насныхан их хувийг эзэлж байсан бол 2011 оноос мөн 35-39 насныхан эзэлж, аажмаар жил ирэх тусам тархалт хэвийн тархалттай буюу бүх насанд жигд тархах хандлага харагдаж байна.

Зураг 8.3. Цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлтийн тархалт, насны бүлгээр

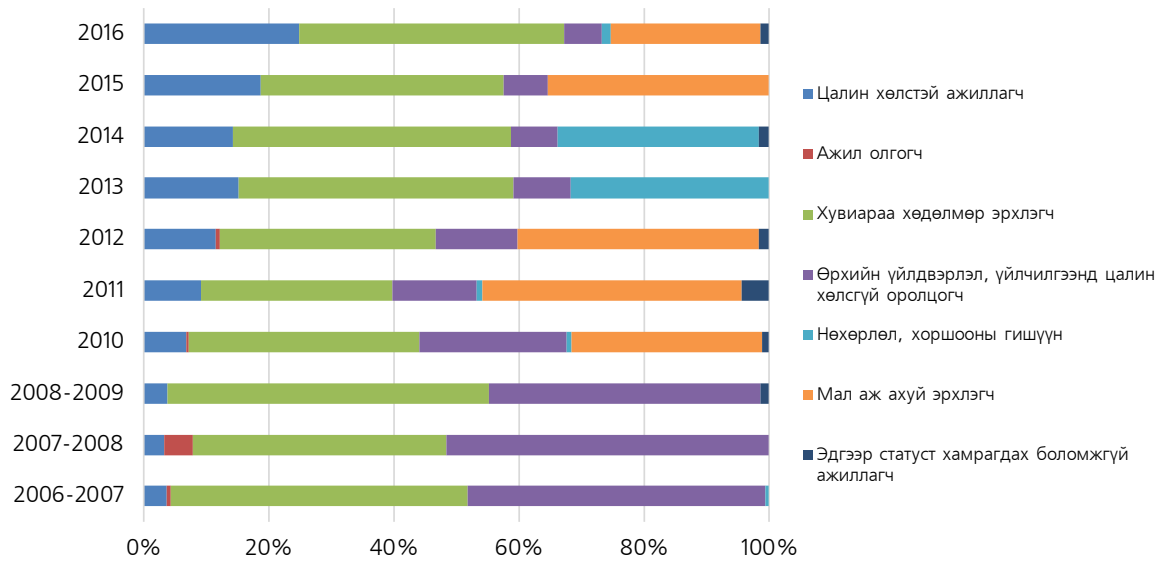
Харин боловсролын хувьд 2013 он хүртэл боловсролгүй, бага, суурь болон бүрэн дунд боловсролтой ажиллагчид зонхилж байсан бол 2014 оноос тодорхой түвшний мэргэжил эзэмшсэн буюу тусгай мэргэжлийн дунд болон техникийн болон мэргэжлийн боловсролын түвшний боловсрол эзэмшсэн хүмүүс өндөр хувийг эзлэх болжээ. Энэ нь сүүлийн жилүүдэд “Төрөөс хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн талаар баримтлах бодлого”-ын хүрээнд мэргэжил олгох сургалтыг хөдөө, орон нутаг болон нийслэлд нэлээдгүй явуулсантай холбоотой байх талтай юм.

Зураг 8.4. Цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлтийн тархалт, боловсролын түвшнээр, дүнд эзлэх хувиар

Цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхэлж буй ажиллагчдыг хөдөлмөр эрхлэлтийн статусаар авч үзэхэд хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид ихэнх хувийг эзэлж байна. Мөн сүүлийн жилүүдэд өрхийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээнд цалин хөлсгүй оролцогчид буурч, цалин хөлстэй ажиллагчид ихэссэн байна.

Зураг 8.5. Цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлтийн тархалт, хөдөлмөр эрхлэлтийн статусаар

Харин үндсэн ажлынх нь эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараарх тархалтыг авч үзэхэд жил ирэх тусам хөдөө аж ахуйн салбарт эзлэх хувь аажмаар буурч, үйлчилгээний салбарын эзлэх хувь ихсэж байна. Мөн үйлдвэрлэлийн салбарын эзлэх хувь өссөн байгаа ч 2014 онд буурч, сүүлийн 2 жил хэлбэлзэлтэй байгаа нь дараах хүснэгтээс харагдаж байна.

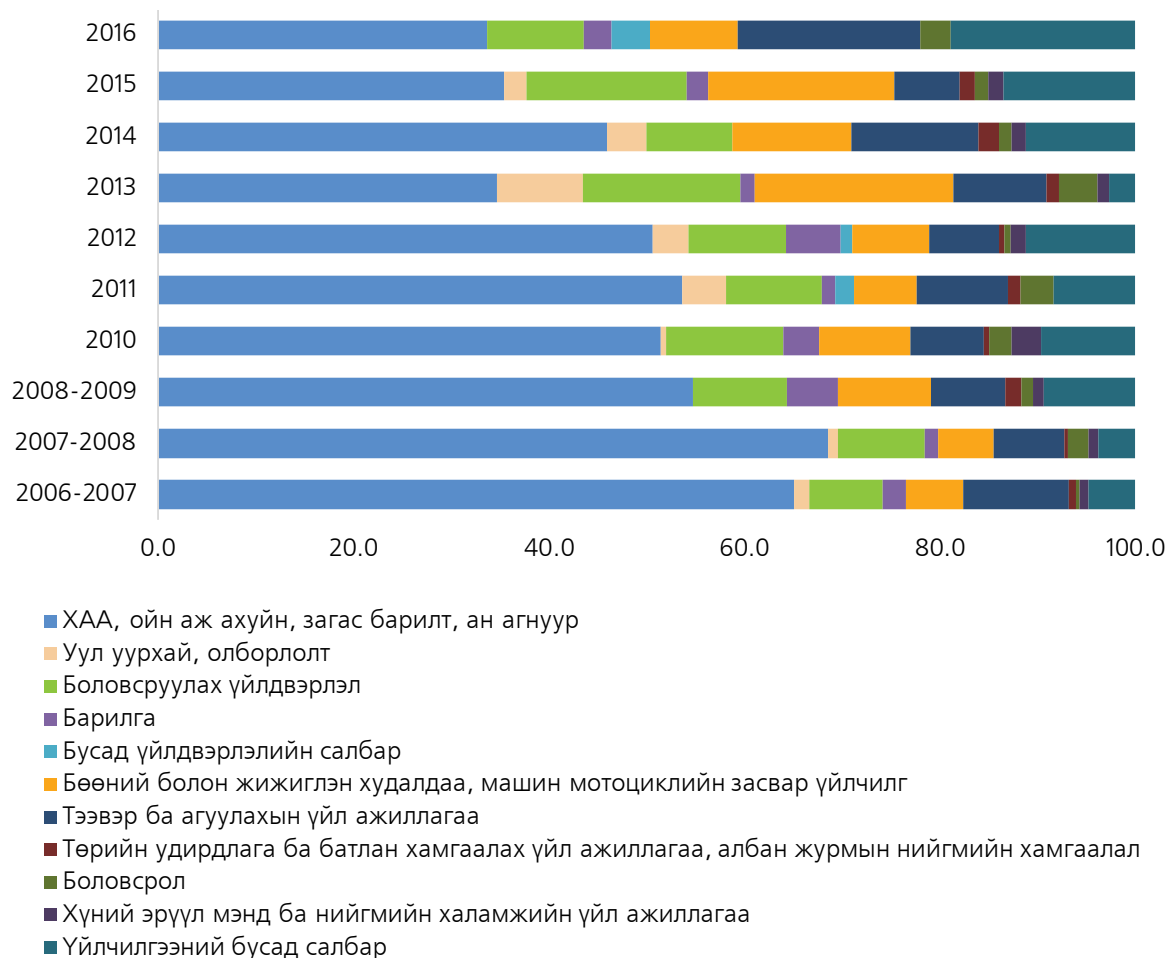
Хүснэгт 8.3. Цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлт, эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбараар, хувиар

	2006-2007	2007-2008	2008-2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Үндсэн салбараар										
Хөдөө аж ахуйн	65.1	68.6	54.7	51.5	53.7	50.7	34.7	46.0	35.5	33.7
Үйлдвэрлэлийн	11.4	11.2	14.8	16.2	17.6	20.4	26.4	12.8	20.9	16.6
Үйлчилгээний салбар	23.5	20.2	30.5	32.3	28.7	28.9	38.9	41.2	43.6	49.7
Дүн, %	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Бүгд	14 307	16 211	12 737	10 161	8 548	10 119	5 759	3 915	2 689	3 627

Уг өөрчлөлтийг нарийвчлан дараах зургаар авч үзэхэд үйлчилгээний салбарт тээвэр ба агуулахын үйл ажиллагаа, бөөний болон жижиглэн худалдаа, машин мотоциклын засвар үйлчилгээ мэдэгдэхүйц өсөлттэй байхад үйлдвэрлэлийн салбарт боловсруулах үйлдвэрлэл сүүлийн жилүүдэд өсөх хандлагатай байсан бол 2014 онд буурсан байна.

Зураг 8.6. Цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлтийн тархалт, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар, дүнд эзлэх хувиар

Цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхэлж буй ажиллагчдыг ажил мэргэжлийнх нь хувьд авч үзэхэд хөдөө аж ахуй, ой, загас агнуурын ажилтан ихэнх хувийг эзэлж байна. Мөн үйлдвэрлэл, барилга, гар урлал, холбогдох ажил, үйлчилгээний ажил мэргэжилтэй ажиллагчдын эзлэх хувь өсөлттэй байсан ч 2014 онд буурсан байна.

Хүснэгт 8.4. Цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлт, ажил мэргэжлийн ангиллаар, дүнд эзлэх хувиар

Ажил мэргэжил	2006-2007	2007-2008	2008-2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Менежер	1.8	-	-	4.1	1.3	1.9	0.8	-	1.8	-
Мэргэжилтэн	1.2	2.1	2.7	2.8	5.4	1.7	2.7	2.3	3.2	5.6
Техникч болон туслах/ дэд мэргэжилтэн	1.3	1.4	0.7	3.2	2.3	1.9	-	2.8	6.7	1.2
Контор, үйлчилгээний ажилтан	0.5	0.4	0.9	0.6	-	1.5	-	-	0.0	1.2
Худалдаа, үйлчилгээний ажилтан	4.0	4.4	8.2	8.5	6.3	9.1	16.9	9.6	17.2	12.6
Хөдөө аж ахуй, ой, загас агнуурын мэргэшсэн ажилтан	62.3	70.6	54.0	50.0	51.6	49.1	35.4	43.3	35.4	33.7
Үйлдвэрлэл, барилга, гар урлал, холбогдох ажил, үйлчилгээний ажил	12.5	9.4	19.1	16.1	14.5	16.3	20.8	16.1	18.7	17.4
Машин механизм, төхөөрөмжийн операторч, угсрагч	9.2	5.6	10.3	8.5	12.8	7.6	10.2	14.3	8.5	16.7
Энгийн ажил, мэргэжил	7.2	6.1	4.1	6.2	5.8	10.9	13.2	11.6	8.5	11.6
Дүн,%	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Бүгд	14 258	16 212	12 738	10 161	8 547	10 119	5 760	3 915	2 689	3 627

БҮЛЭГ IX

АЖИЛЛАХ ХҮЧНИЙ
УЛИРЛЫН ХЭЛБЭЛЗЭЛ

9.1 НИЙТЛЭГ ЗҮЙЛ

Тус судалгааны нэг зорилго нь хүн амын эдийн засгийн идэвхтэй болон идэвхгүй байдлын талаарх мэдээллийг улирлаар цуглуулан үндэсний хэмжээнд болон хот, хөдөөгийн түвшинд судлан тогтоох явдал юм. Энэ зорилгын хүрээнд нийт түүврийн хэмжээг 4 улирлаар бүлэглэн тэнцүү хувааж, түүврийн сонголтыг 3 сар тутам буюу улирал бүрээр хангалттай хэмжээнд хийсэн болно. Нэг улиралд 3204 өрхийг түүвэрлэн хамруулж, нийт дөрвөн улирлын тоо мэдээг нэгтгэн үндсэн үзүүлэлтүүдийг тооцсон бөгөөд улирал тус бүрээр гаргасан үндсэн үзүүлэлтүүдийн үр дүнг энэхүү бүлэгт танилцуулж байна. Судалгаанд нийт 12816 өрхийн 43680 гишүүдийг хамруулж, судалгааны мэдээллийг 2016 оны 1 дүгээр сараас 12 дугаар сарыг дуусталх хугацаанд 4 улирлаар цуглуулав.

9.2 ХҮН АМЫН ЭДИЙН ЗАСГИЙН ИДЭВХИЙН БАЙДАЛ

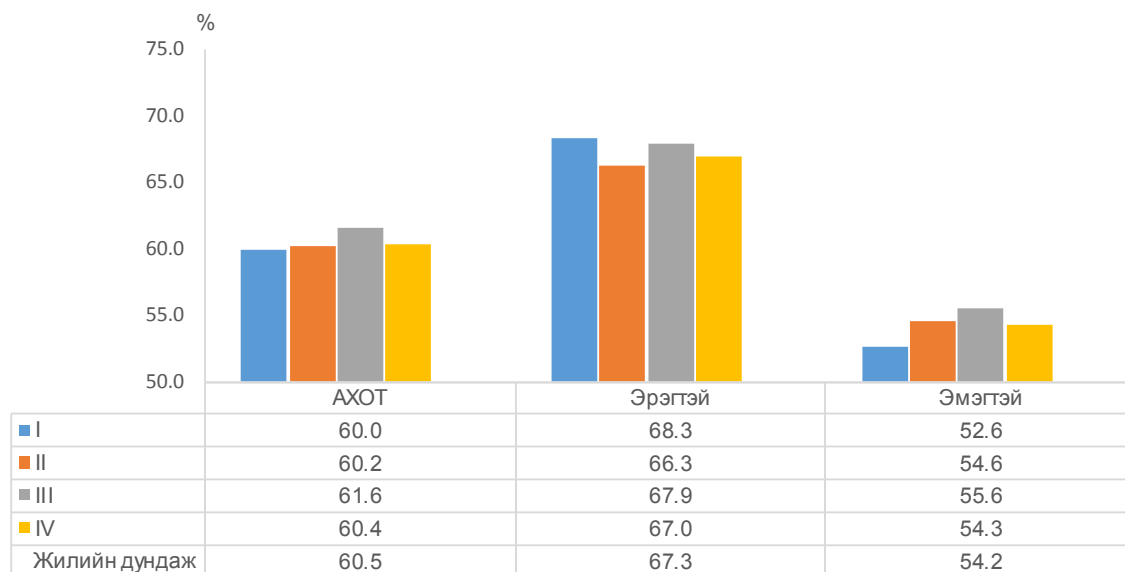
Судалгаагаар 15, түүнээс дээш насны хүн амын эдийн засгийн идэвхийг улирлаар авч үзэхэд дөрвөн улирлын туршид хэлбэлзэл харьцангуй бага байна.

Хүснэгт 9.1. 15, түүнээс дээш насны хүн амын эдийн засгийн идэвх

	Улирал				Жилийн дундаж
	I	II	III	IV	
Эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам	1 232 851	1 263 721	1 263 223	1 239 846	1 275 650
Эрэгтэй	665 040	671 732	681 420	659 675	683 265
Эмэгтэй	567 811	591 989	581 803	580 171	592 385
Хот	770 759	772 649	746 500	698 927	764 583
Хөдөө	462 092	491 072	516 723	540 919	511 067
АХОТ	60.0	60.2	61.6	60.4	60.5
Эрэгтэй	68.3	66.3	67.9	67.0	67.3
Эмэгтэй	52.6	54.6	55.6	54.3	54.2
Хот	54.6	54.5	55.0	52.9	54.3
Хөдөө	72.0	72.1	74.7	73.7	73.2
Эдийн засгийн идэвхгүй хүн ам	821 138	834 322	785 962	814 053	831 366
Эрэгтэй	309 205	341 815	321 741	325 556	331 552
Эмэгтэй	511 933	492 507	464 221	488 497	499 814
Хот	641 482	644 297	610 552	621 358	643 821
Хөдөө	179 656	190 025	175 410	192 695	187 545

Дээрх хүснэгт болон Зураг 9.1-ээс харахад 3 дугаар улиралд буюу улирлын шинж чанартай ажлын байр бий болдогтой холбоотойгоор эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам их байсан нь АХОТ өндөр гарахад нөлөөлсөн байна.

Зураг 9.1. Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, хүйсээр

Зураг 9.1-ээс харахад ажиллах хүчний оролцооны түвшин судалгааны 3 дугаар улиралд хамгийн өндөр буюу 61.6 хувь, 1 дүгээр улиралд хамгийн бага буюу 60.0 хувьтай байна. АХОТ 3 дугаар улиралд өндөр байгаад хөдөө аж ахуйн салбарт ажиллагчид бусад улирлаас өндөр байна.

9.3 АЖИЛЛАГЧИД

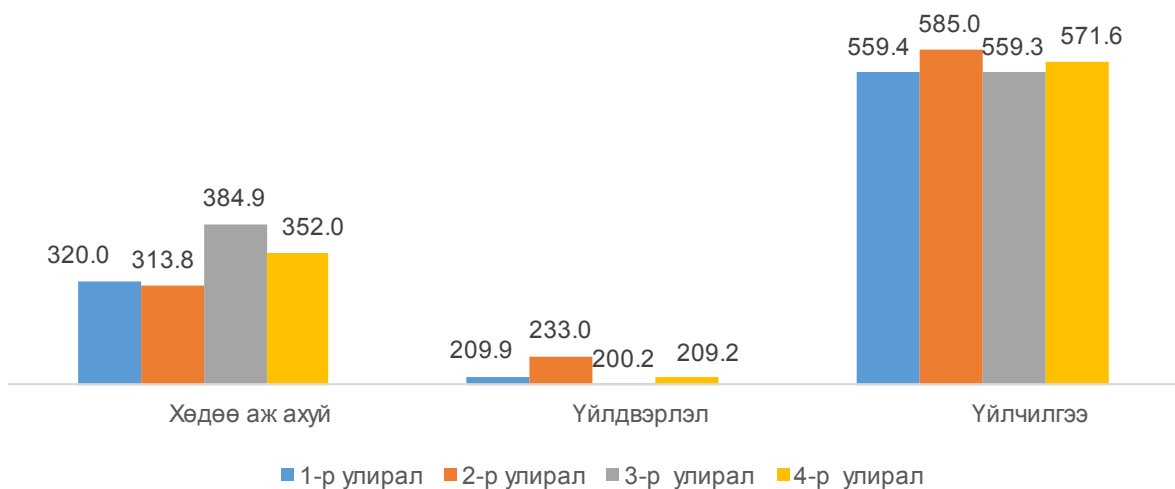
Хүснэгт 9.2-т ажиллагчдын тоо нь улирлаар хэлбэлзэж буйг харуулж байна. 2016 оны 1 дүгээр улиралд 1089.3 мянган хүн хөдөлмөр эрхэлсэн бол 2 дугаар улиралд 1131.8 мянга 3 дугаар улиралд 1144.4 мянга болж өсөн, 4 дүгээр улиралд 1132.8 мянга болж буурсан байна. Үүнээс харахад хавар, зун буюу 2, 3 дугаар улиралд ажиллагчдын тоо их байгаа бөгөөд энэ нь Монгол Улсын хувьд улирлын чанартай хөдөлмөр эрхэлдэгтэй холбоотой юм. Мөн улирлын шинж чанартай ажлын байр бий болдогтой холбоотойгоор иргэдийн эдийн засгийн идэвх нэмэгдэж, эдийн засгийн идэвхгүй хүн амаас ажилгүй иргэдийн эгнээнд шилжих хандлага байдгаас шалтгаална.

Хүснэгт 9.2. **15, түүнээс дээш насны хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн үзүүлэлтүүд, улирлаар**

	Улирал				Жилийн дундаж
	I	II	III	IV	
Ажиллагчдын тоо	1 089 303	1 131 841	1 144 359	1 132 843	1 147 843
Эрэгтэй	576 008	589 325	608 655	592 686	603 885
Эмэгтэй	513 295	542 516	535 704	540 157	543 958
Хот	658 536	677 228	661 792	625 982	671 355
Хөдөө	430 767	454 613	482 567	506 861	476 488
Ажиллагчид, салбараар:					
Хөдөө аж ахуй	320 014	313 776	384 873	352 021	348 487
Үйлдвэрлэл	209 874	233 002	200 154	209 233	217 983
Үйлчилгээ	559 415	585 063	559 332	571 589	581 373
Ажиллагчид, хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлаар:					
Цалин хөлстэй ажиллагч	535 791	621 489	580 429	580 975	592 163
Ажил олгогч	15 241	19 643	16 819	14 631	17 020
Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч	207 068	165 739	160 399	172 185	180 537
Өрхийн үйлдвэрлэл үйлчилгээнд цалин, хөлсгүй оролцогч	28 269	35 746	30 772	36 368	33 548
Мал аж ахуй эрхлэгч	301 396	287 815	354 786	327 310	323 174
Бусад	1 538	1 409	1 154	1 374	1 401

Манай улсын хүн амын хөдөлмөр эрхлэлт улирлаар нэлээд хэлбэлзэлтэй байдаг хандлагыг эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар нь ангилан гаргасан дараах зургаас харж болно.

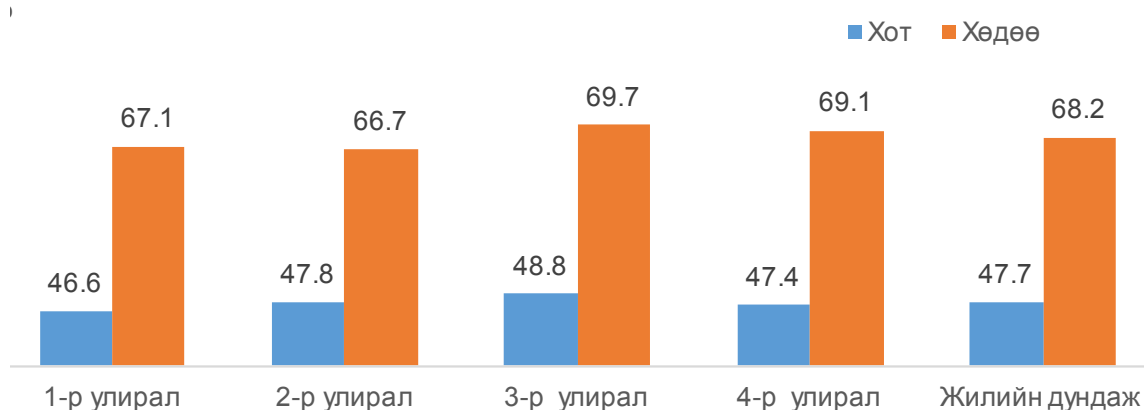
Зураг 9.2. **Ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбараар, улирлаар, мян.хүнээр**

Судалгааны 2 дугаар улиралд үйлдвэрлэл, үйлчилгээний салбар дахь, 3 дугаар улиралд хөдөө аж ахуйн салбар дахь эдийн засгийн үйл ажиллагаа өссөн байна. Энэ нь мөн л хавар, зуны улиралд манай орны онцлог барилга, уул уурхай гэх мэт үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаа болон хөдөө аж ахуйн үйл ажиллагаа өргөжих таатай боломж бүрддэг. Үүнтэй холбоотой тээвэр, худалдаа, үйлчилгээний салбарын үйл ажиллагаа ихэсдэг байж болох талтай юм.

15, түүнээс дээш насны хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин хөдөө орон нутагт хот, суурин газрынхаас (18.9-21.7 пунктээр) илүү байгаа нь хөдөө аж ахуйн салбарт олноороо ажиллаж байгаатай холбоотой юм.

Зураг 9.3. 15, түүнээс дээш насны хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин, байршил, улирлаар, хувиар

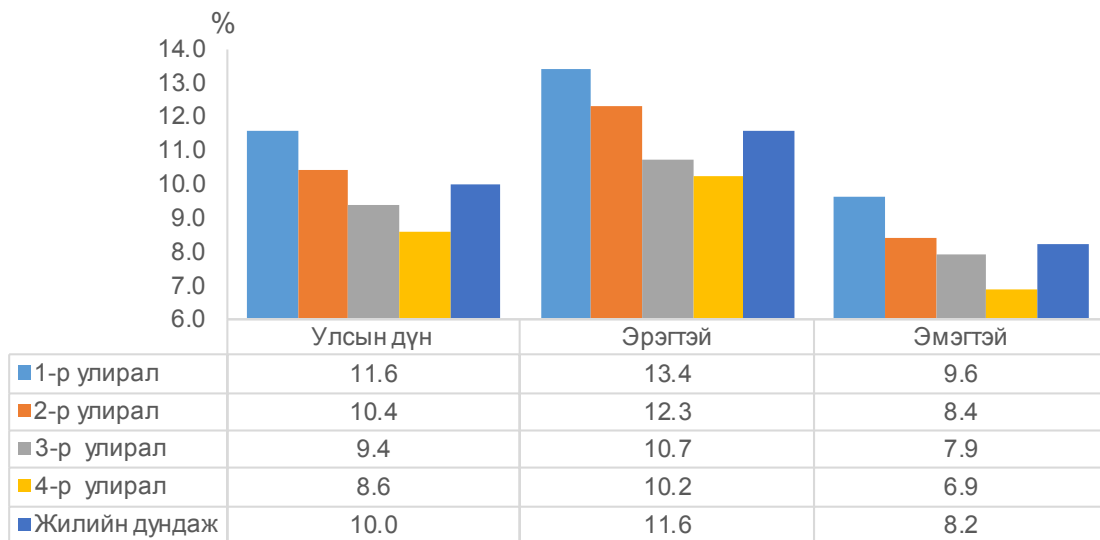

Дээрх зургаас харахад өвлийн буюу 1 дүгээр улирал (20.5 пункт) болон 4 дүгээр улирал (21.7 пункт)-д хөдөө, орон нутагт хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин хот, суурин газрынхаас нэлээд өндөр байгаа бол хаврын буюу 2 дугаар улиралд хөдөө, орон нутаг болон хот, суурин газрын ялгаа багассан (18.9 пункт) байна. Энэ нь хөдөө орон нутагт мал аж ахуй эрхлэгчид их байдаг мөн хот, суурин газарт улирлын шинж чанартай хөдөлмөр эрхлэлт илүү нөлөөлдөг байж болох талтайг харуулж байгаа юм.

9.4 АЖИЛГҮЙ ИРГЭД

Судалгаагаар ажилгүйдлийн төлөв байдлын талаар мэдээлэл цуглуулан, ажилгүйдлийн үзүүлэлтүүд, тэдгээрийн цар хүрээг улирлын хэлбэлзлээр гаргав.

Зураг 9.4. Ажилгүйдлийн түвшин, хүйс, улирлаар, хувиар

2016 оны 1 дүгээр улиралд ажилгүйдлийн түвшин хамгийн их буюу 11.6 хувь, 4 дүгээр улиралд хамгийн бага буюу 8.6 хувь байна.

Хүснэгт 9.3. 15, түүнээс дээш насны ажилгүй иргэд, ажилгүйдлийн түвшин, хүйс, байршлаар, улирлаар

	Улирал				Жилийн дундаж
	I	II	III	IV	
Ажилгүй иргэд	143 548	131 880	118 864	107 003	127 807
Эрэгтэй	89 032	82 407	72 765	66 989	79 380
Эмэгтэй	54 516	49 473	46 099	40 014	48 427
Хот	112 223	95 421	84 708	72 945	93 228
Хөдөө	31 325	36 459	34 156	34 058	34 579
Ажилгүйдлийн түвшин	11.6	10.4	9.4	8.6	10.0
Эрэгтэй	13.4	12.3	10.7	10.2	11.6
Эмэгтэй	9.6	8.4	7.9	6.9	8.2
Хот	14.6	12.3	11.3	10.4	12.2
Хөдөө	6.8	7.4	6.6	6.3	6.8

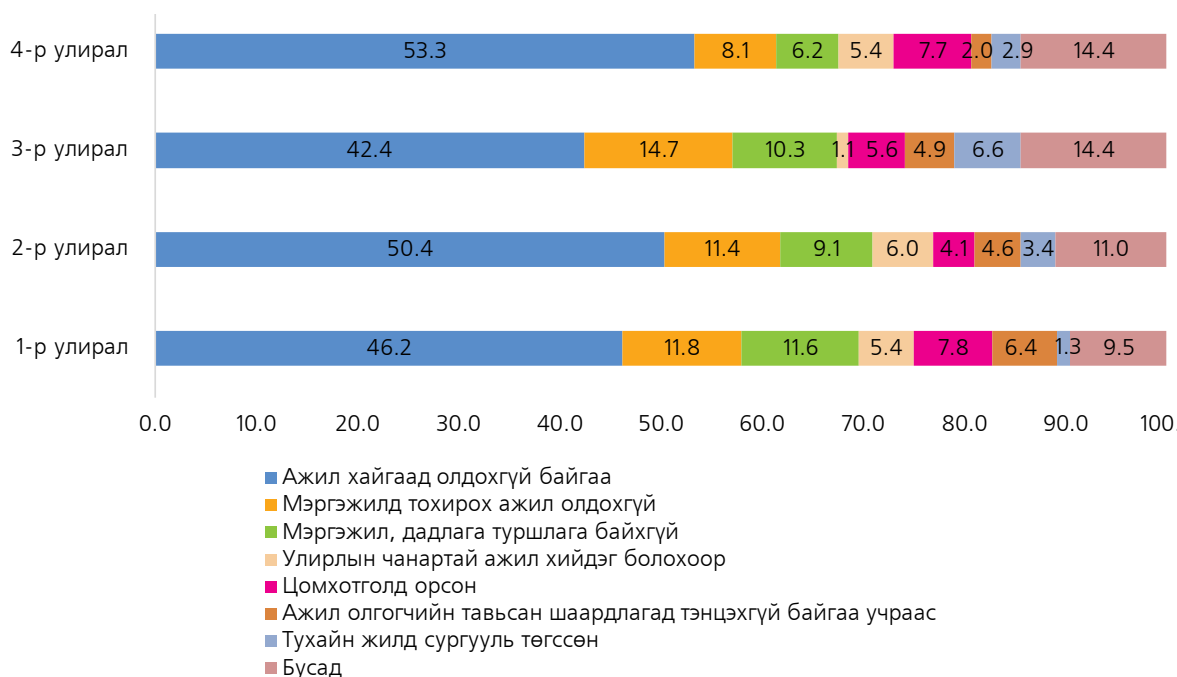
Хүн амын ажилгүйдлийн түвшнийг хүйсээр авч үзэхэд жилийн бүх улиралд эрэгтэйчүүдийнх эмэгтэйчүүдийнхээс (2.8-3.9 пункт) өндөр байгаа бөгөөд энэ ялгаа 2 дугаар улиралд хамгийн их байна. Харин хот, хөдөөгөөр авч үзэхэд бүх улиралд хот, суурин газарт хөдөөгийнхөөс 4.1-7.8 пунктээр

өндөр байна. Хот, суурин болон хөдөө орон нутгийн ажилгүйдлийн түвшний зөрүү 4 дүгээр улиралд ойртож (4.1 пункт) байгаа бөгөөд хоёулаа хамгийн бага түвшиндээ хүрсэн байна.

Ажилгүй иргэдийн ажилгүй байгаа шалтгааныг улирлаар авч үзэхэд бүх улиралд ажил хайгаад олдохгүй байгаа гэсэн шалтгаантай иргэд хамгийн их буюу 42.4-53.3 хувийг эзэлж байна. Мөн мэргэжилд тохирох ажил олдохгүй байгаа шалтгаантай ажилгүй иргэд 8.1-14.7 хувийг эзэлж байна.

Зураг 9.5. Ажилгүй иргэд, шалтгаанаар, улирлаар, хувиар

БҮЛЭГ Х

АЖИЛЛАХ ХҮЧНИЙ СҮҮЛИЙН 10
ЖИЛИЙН ҮНДСЭН ҮР ДҮНГИЙН
ХАРЬЦУУЛАЛТ

10.1. ХҮН АМЫН ЭДИЙН ЗАСГИЙН ИДЭВХИЙН БАЙДАЛ

Энэхүү бүлэгт хөдөлмөр эрхлэлтийн зарим үндсэн үзүүлэлтийг АХС-ны сүүлийн 10 жилийн үр дүнгээр харьцуулан танилцуулж байна.

Судалгааны сүүлийн 10 жилийн байдлаарх үр дүнг дараах хүснэгтээс харахад 15 ба түүнээс дээш насны хүн амын эдийн засгийн идэвх саарах хандлага ажиглагдаж байгаа нь ажиллах хүчний оролцооны түвшний бууралт болон эдийн засгийн идэвхгүй хүн амын өсөлтөөс харагдаж байна.

Хүснэгт 10.1. 15, түүнээс дээш насны хүн амын эдийн засгийн идэвх

Үзүүлэлт	2006- 2007	2007- 2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Бүгд										
15, түүнээс дээш насны хүн ам	1 615.6	1 631.7	1 853.5	1 863.4	1 798.4	1 812.1	1 937.1	1 941.6	2 022.9	2 107.0
Эдийн засгийн идэвхтэй										
хүн ам	1 013.5	990.6	1 137.9	1 147.1	1 124.7	1 151.1	1 198.3	1 206.6	1 243.9	1 275.6
Ажиллагчид	899.0	899.8	1 006.3	1 033.7	1 037.7	1 056.4	1 103.6	1 110.7	1 151.2	1 147.8
Ажилгүй иргэд	114.5	90.8	131.6	113.4	87.0	94.7	94.7	95.9	92.7	127.8
Эдийн засгийн идэвхгүй										
хүн ам	602.0	641.1	715.6	716.3	673.7	661.0	738.8	735.0	779.0	831.4
Ажиллах хүчний оролцооны										
түвшин, %	62.7	60.7	66.8	61.6	62.5	63.5	61.9	62.1	61.5	60.5
Хөдөлмөр эрхлэлтийн										
түвшин, %	55.6	55.1	54.3	55.5	55.7	58.3	57.0	57.2	56.9	54.5
Ажилгүйдлийн түвшин, %	11.3	9.2	11.6	9.9	7.7	8.2	7.9	7.9	7.5	10.0

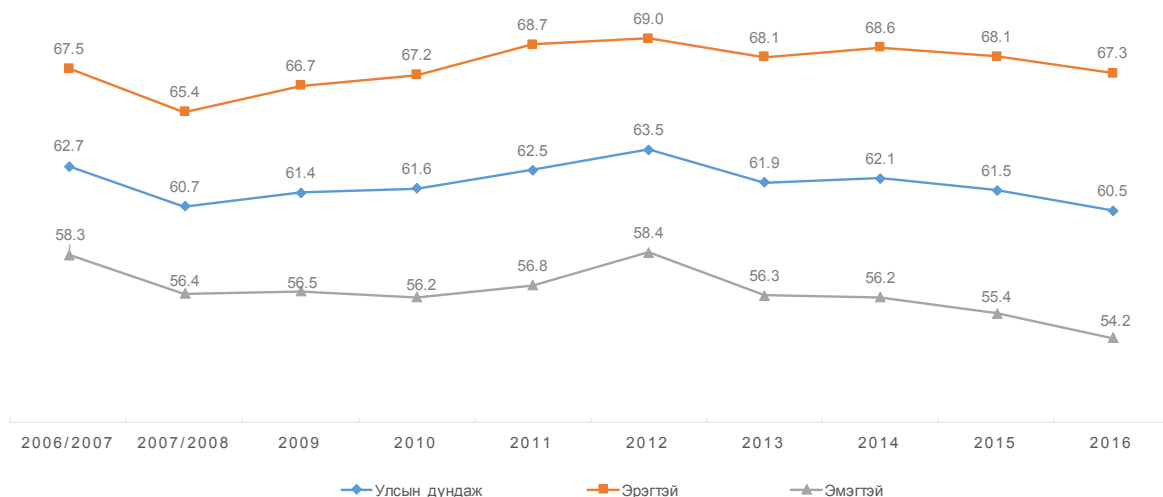
Улсын хэмжээнд АХОТ нь тухайн улсын хөдөлмөрийн насны хүн амын хөдөлмөр эрхлэх эсхүл ажлын байр хайх замаар хөдөлмөрийн зах зээлд идэвхтэй оролцож буй хувь хэмжээг илэрхийлдэг. Ажиллах хүчний түвшин болон оролцооны хэв маяг нь хөдөлмөр эрхлэх боломжууд болон орлогын эрэлт хэрэгцээнээс шалтгаалдаг хэдий ч хүн амын ангилал хооронд ялгаатай байх талтай. Жишээлбэл, эмэгтэйчүүдийн ажиллах хүчний оролцооны түвшин бүх талаараа буюу насны бүлэг, гэр бүлийн байдал, боловсролын түвшний хувьд эрэгтэйчүүдийнхээс их ялгаатай байдаг. Түүнчлэн хот, хөдөөгийн хүн амын оролцооны түвшин ч гэсэн их зөрүүтэй байдаг байна.

10.1.1 АХОТ-ний динамик харьцуулалт, хүйс, насны бүлэг, бүс нутгаар

2016 оны байдлаар ажиллах хүчний оролцооны улсын дундаж түвшин 60.5 хувьд хүрч, 2015 оныхоос 1.0 пунктээр, 2014 оныхоос 1.6 пунктээр буурсан байна. Хүйсийн хувьд эрэгтэйчүүдийн ажиллах хүчний оролцооны түвшин 2016 онд 67.3 хувь болж 2015 оныхоос 0.8 пунктээр, 2014 оныхоос 1.3 пунктээр буурсан байгаа бол эмэгтэйчүүдийн ажиллах хүчний оролцооны түвшин өмнөх оныхоос 1.2 пунктээр, 2014 оныхоос 2.0 пунктээр буурч 54.2 хувь болжээ. Уг бууралтад эдийн засгийн идэвхгүй хүн амын тоо нэмэгдсэн нь нөлөөлсөн байна.

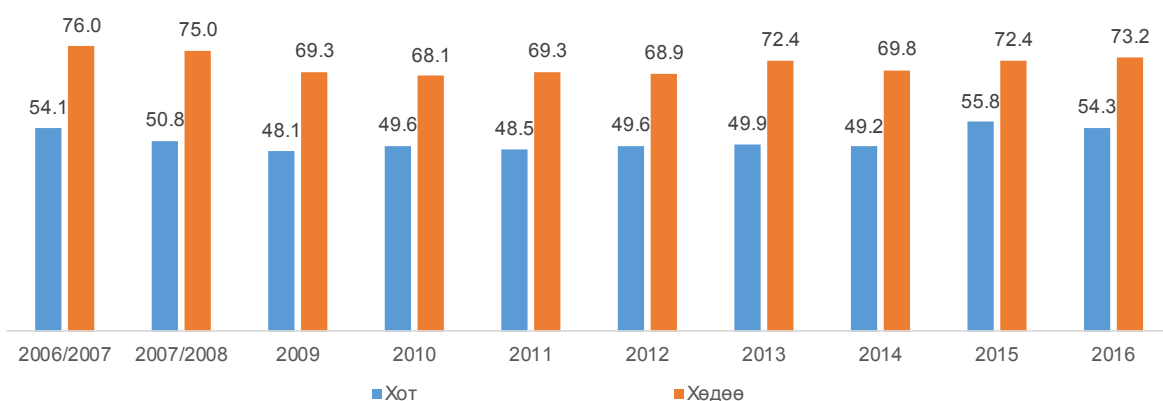
Судалгааны сүүлийн 10 жилийн үр дүнгээс харахад эрэгтэйчүүд, эмэгтэйчүүдийн ажиллах хүчний оролцооны түвшин дунджаар 11.2/9.0-13.1/ пунктээр зөрүүтэй байна.

Зураг 10.1. Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, хүйсээр

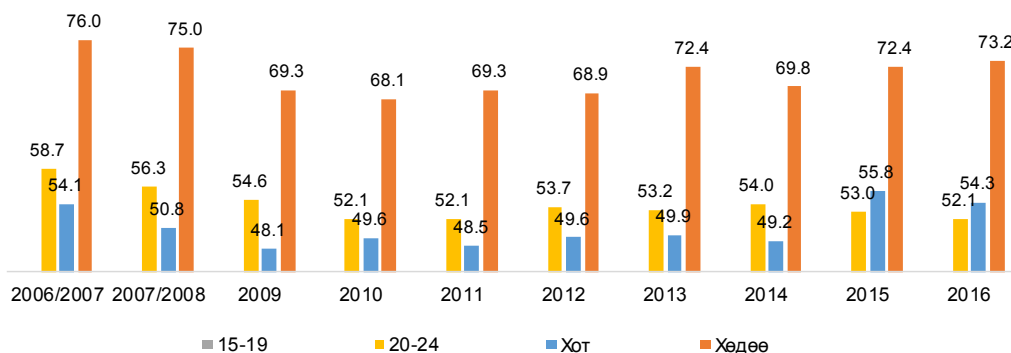
Сүүлийн 10 жилийн АХОТ –г байршлаар нь авч үзэхэд хот, суурин газарт 48.1-55.8 хувьтай, хөдөөд үүнээс харьцангуй өндөр 68.1-76.0 хувьтай байгаа нь хот, суурин газарт сургуульд хамрагдалтын түвшин хөдөө орон нутгийнхнаас өндөр байгаатай холбоотой юм (Зураг 10.2). Мөн манай орны эдийн засагт мал аж ахуй голлох үүргийг гүйцэтгэж, ажил эрхэлж буй дөрвөн хүний нэг нь малчин хүн байдаг нь нөлөөлсөн байх талтай.

Зураг 10.2. Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, байршлаар

Залуучуудын (15-24 нас) АХОТ нь тухайн оронд боловсролын боломжууд хэр элбэг байгааг илтгэдэг бол ахимаг насныхны (55-64 нас эсхүл 65-аас дээш нас) АХОТ нь ахмад ажилтнуудын тэтгэвэрт гарах хандлага, тэтгэврийн насны хүмүүст зориулсан нийгмийн хамгааллын сүлжээ байгаа эсэхийг илэрхийлдэг ажээ.

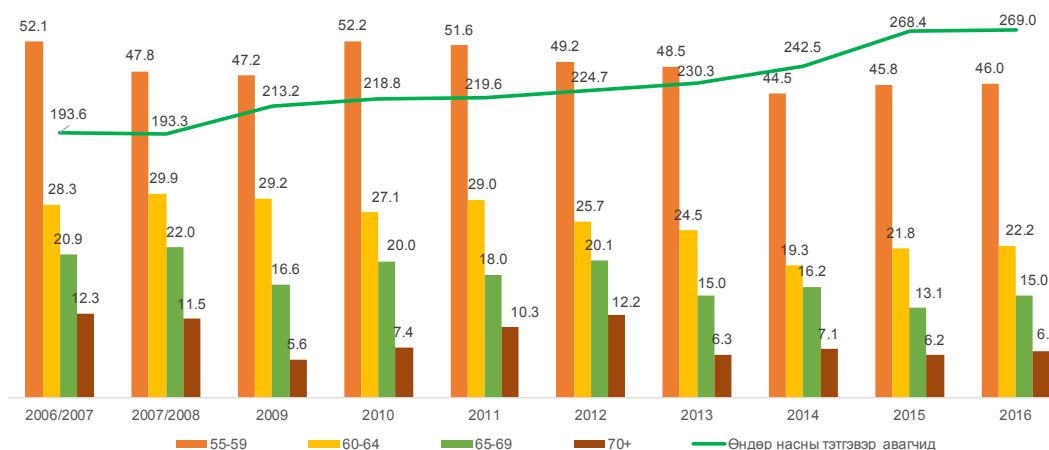
Зураг 10.3. 15-24 насны залуучуудын ажиллах хүчний оролцооны түвшин

Манай орны хувьд сүүлийн 10 жилийн хугацаанд 20-24 насны залуучуудын АХОТ 58.7 хувиас аажмаар буурч /6.6 пунктээр/ 52.1 хувьд хүрсэн бол 15-19 насныхны хувьд энэ хандлага мөн ажиглагдаж 24.1 хувиас 9.5 хувь болж буурсан дүн харагдаж байна (Зураг 10.3). Энэ нь сүүлийн жилүүдэд их, дээд сургууль, коллежийн тоо нэмэгдээгүй, буурсан ч гэсэн суралцагчдынх нь тоо 2016 оны байдлаар 157.1 мянга болж, 33.3 хувиар (2006 онд 123.8 мянга байсан), харин мэргэжил, сургалт үйлдвэрлэлийн төвийн тоо бараг 2 дахин буюу 42-оор нэмэгдэж 86 болсонтой холбогдон түүнд суралцагчдын тоо 2006 онтой харьцуулахад 61.1 хувиар өсөж 40.1 мянгад хүрсэн нь 15-19 насны залуучуудын ажиллах хүчний оролцооны түвшнийг 2.5 дахин буурахад нөлөөлсөн байна.

Харин Монгол Улсын Засгийн газраас 2012 оныг “Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих жил” болгосонтой холбогдуулан нэлээдгүй төсөл, хөтөлбөр хэрэгжүүлсний дотор оюутан, залуучуудыг цагийн ажлаар хангах, байнгын ажлын байртай болгох зорилгоор “Залуучуудын хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих дэд хөтөлбөр”-ийн хүрээнд залуучуудын бичил бизнесийг дэмжих болон оюутан, залуучуудыг цагийн болон байнгын ажлын байраар хангах ажил бодлого хэрэгжүүлсэн нь 2012 онд 15-19 насны залуучуудын ажиллах хүчний оролцооны түвшин өндөр гарахад нөлөөлжээ.

Зураг 10.4. Ахимаг настны (55-аас дээш) ажиллах хүчний оролцооны түвшин

Хөдөлмөрийн хуулийн дагуу эмэгтэй 55, эрэгтэй 60-аас дээш насны хүмүүс тэтгэвэрт гардагтай холбоотойгоор ахмад насны хүмүүсийн АХОТ өндөр байх талтай байдаг. Судалгааны үр дүнгээс харахад ахмад настны АХОТ сүүлийн 10 жилд суурь он буюу 2006 оноос аажмаар буурсаар, сүүлийн 2 жилд өмнөх оноосоо өссөн нь дээрх зургаас харагдаж байна. Мөн өндөр настны тэтгэвэр авагчид сүүлийн жилүүдэд өсөх хандлага ажиглагдаж байна. Энэ нь тухайн насны хүн амын АХОТ-г буурахад нөлөөлсөн байх талтай юм.

10.1.2 АХОТ, боловсролын түвшин болон гэрлэлтийн байдлаар

Сүүлийн 10 жилийн АХОТ-ний динамикийг боловсролын түвшний хувьд авч үзэхэд боловсролын түвшин өсөх тутам АХОТ мөн өссөн нь ажиглагдаж байна. Мөн бакалаврын зэрэгтэй дээд боловсролтой хүмүүсийн АХОТ нь 71.2-78.2 хувь, магистраас дээш боловсролтой хүмүүсийнх 78.2-93.0 хувь, тусгай мэргэжлийн дунд боловсролтой хүмүүсийнх 56.1-73.3 хувьтай байгаа нь бусад түвшнээс өндөр байх хандлага харагдаж байна.

Хүснэгт 10.2. Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, боловсролын түвшнээр

Үзүүлэлтүүд	2006- 2007	2007- 2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Магистр ба түүнээс дээш	85.1	81.5	89.8	79.9	93.0	86.2	83.6	86.2	83.1	78.2
Дипломын дээд болон бакалавр	77.0	74.4	78.2	76.9	76.7	74.7	73.0	74.4	72.8	71.2
Тусгай мэргэжлийн дунд	73.3	71.2	69.5	70.8	69.2	65.3	65.8	64.8	57.3	56.1
Техникийн болон мэргэжлийн	75.3	70.5	74.0	72.9	75.1	70.3	70.8	72.0	71.5	69.9
Бүрэн дунд	60.6	55.0	56.8	54.7	56.9	56.7	51.9	46.3	47.9	48.4
Суурь	59.2	57.5	56.1	57.8	57.5	62.4	55.5	51.3	49.9	47.8
Бага	51.8	54.1	52.9	53.8	50.8	57.2	55.5	53.6	53.2	55.8
Боловсролгүй	54.8	58.2	47.9	54.9	58.6	56.9	54.9	54.9	56.9	52.6
Бүгд	62.7	60.7	61.4	61.6	62.5	63.5	61.9	62.1	61.5	60.5

АХОТ нь хүйсийн хувьд бүх онд эмэгтэйчүүдийнх эрэгтэйчүүдийнхээс бага байгаа бөгөөд эмэгтэйчүүдийн АХОТ-г гэрлэлтийн байдлаар авч үзэхэд гэр бүл тусгаарласан болон цуцалсан эмэгтэйчүүдийн АХОТ гэрлэсэн болон огт гэрлээгүй эмэгтэйчүүдийнхээс өндөр байгаа нь ганцаараа гэр бүлээ тэжээх учраас ажиллах, эдийн засгийн идэвхтэй байх шаардлага зүй ёсоор тавигдаж оролцооны түвшин нь өндөр гарч байна гэж үзэж болох юм. Харин бэлэвсэн эмэгтэйчүүдийн оролцооны түвшин бага байгаа нь тэдний настай холбоотой байж болно. Ер нь нас ахих тутам оролцооны түвшин бага байдаг хандлага ч нөлөөлсөн байх талтай.

эрлэлтийн байдлаасаа хамааран эмэгтэйчүүдийн оролцооны түвшин сүүлийн 10 жилийн дотор хэрхэн өөрчлөгдсөн болохыг дараах хүснэгтээр үзүүлж байна.

Хүснэгт 10.3. Эмэгтэйчүүдийн ажиллах хүчний оролцооны түвшин, гэрлэлтийн байдлаар

Үзүүлэлтүүд	2006- 2007	2007- 2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Огт гэрлээгүй	44.2	40.1	39.8	40.1	40.6	46.7	41.6	40.1	34.5	35.1
Гэрлэсэн:										
- Батлуулсан	77.5	75.9	76.2	75.9	76.9	75.6	75.1	75.2	67.8	65.5
- Батлуулаагүй	69.9	68.2	68.9	73.2	72.1	69.4	66.3	68.1	58.9	57.3
Тусгаарласан	74.1	65.6	69.5	70.9	76.2	72.9	69.0	75.4	74.1	69.7
Цуцалсан	72.7	74.5	74.1	72.7	69.9	69.7	75.4	69.7	70.4	66.8
Бэлэвсэн	36.9	34.2	37.4	35.3	36.6	35.7	32.2	32.6	30.7	31.3
Бүгд	62.7	60.7	61.4	61.6	62.5	63.5	61.9	62.1	55.4	54.2

10.2 АЖИЛЛАГЧИД

Ажиллах хүчний судалгааны 2016 оны үр дүнгээрх 15, түүнээс дээш насны хөдөлмөр эрхэлсэн хүний тоог 2015 оныхтой харьцуулахад 0.3 хувиар буурч, 1147.8 мянгад хүрчээ (Хүснэгт 10.4).

Ажиллагчдын тоог хот, хөдөөгөөр 2015 онтой харьцуулж авч үзэхэд хот суурин газарт ажиллагчдын тоо 2016 онд 671.4 мянгад хүрч 0.7 хувиар буурсан хөдөө орон нутагт ажиллагчдын тоо 476.5 мянгад хүрч 0.3 хувиар өсжээ.

2015 онтой харьцуулахад цалин хөлстэй ажиллагч 2016 онд 25.4 мянгаар, мал аж ахуй эрхлэгч 18.8 мянгаар, өрхийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээнд цалин хөлсгүй оролцогч 11.4 мянгаар, ажил олгогч 1.6 мянгаар, хөдөлмөр эрхлэлтийн бусад байдалд хамаарах ажиллагч 0.7 мянгаар өссөн байна. Энэ хугацаанд хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч 25.4 хувиар буурсан байна.

2016 оны байдлаар үйлдвэрлэлийн салбарт ажиллагчдын эзлэх хувь 2015 оныхоос 1.3 пунктээр, 2014 оныхоос 1.7 пунктээр, харин үйлчилгээний салбарт ажиллагчдын эзлэх хувь 2015 болон 2014 онуудаас 0.7 пунктээр буурсан байна. Харин хөдөө аж ахуйн салбарт ажиллагчдын эзлэх хувь 2015 оныхоос 2.0 пунктээр, 2014 оныхоос 2.4 пунктээр өсжээ.

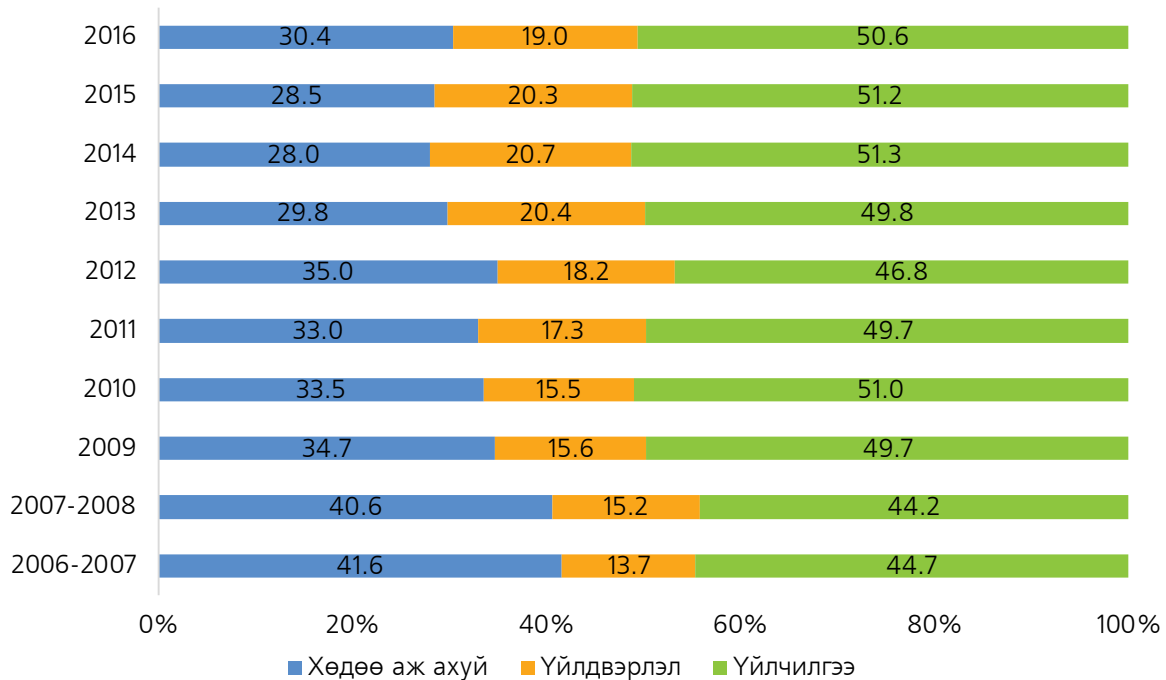

Хүснэгт 10.4. 15, түүнээс дээш насны ажиллагчид, хөдөлмөр эрхлэлтийн үзүүлэлтээр

Ажиллагчид	2006-2007	2007-2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Бүгд	898 932	899 802	1 006 286	1 033 708	1 037 681	1 056 441	1 103 601	1 110 698	1 151 223	1 147 843
Эрэгтэй	463 780	466 052	526 191	543 103	547 508	550 310	579 222	584 371	604 677	603 885
Эмэгтэй	435 152	433 750	480 095	490 605	490 173	506 131	524 379	526 327	546 546	543 958
Хот	442 498	423 186	531 583	547 060	568 355	550 077	626 537	656 496	676 064	671 355
Хөдөө	456 434	476 616	474 703	486 648	469 326	506 364	477 064	454 202	475 159	476 488
Эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбараар										
Хөдөө аж ахуй	373 760	365 229	348 794	346 574	342 770	369 960	329 055	310 721	327 560	348 487
Үйлдвэрлэл	123 035	137 022	156 652	160 040	179 938	191 975	225 335	230 141	233 542	217 983
Үйлчилгээ	402 137	397 551	500 840	527 094	514 973	494 506	549 211	569 836	590 121	581 373
Хөдөлмөр эрхлэлтийн статус										
Цалин хөлстэй ажиллагч	374 129	383 426	401 878	439 121	450 329	501 487	541 634	551 006	566 721	592 163
Ажил олгогч	43 696	11 428	18 501	12 419	12 924	9 194	12 656	17 579	15 439	17 020
Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч	260 628	329 750	237 154	242 761	231 273	178 354	222 410	228 242	241921	180 537
Мал аж ахуй эрхлэгч	-	-	225 336	236 722	270 683	319 121	298 331	285 843	304 351	323 174
Өрхийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээнд цалин хөлстгүй оролцогч	221 126	208 526	118 429	99 607	66 179	45 133	25 863	26 484	22 103	33 548
Бусад*	223	729	4 988	3 078	6 293	3 152	2 707	1 544	688	1 401

*- Нөхөрлөл хоршооны гишүүдийг энэ ангилалд оруулан тооцсон.

Зураг 10.5. Ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбараар, хувиар

10.3 АЖИЛГҮЙ ИРГЭД

Сүүлийн 8 жилээр ажилгүйдлийн түвшнийг авч үзэхэд 2009-2011 онуудаас 11.6 хувиас 7.7 хувь болж буурсан хэдий ч 2012 онд өсөж 8.2 хувьд хүрэн, 2013, 2014 онуудад өөрчлөлтгүй 7.9 хувьтай байсан бол 2016 онд ахин өсөж 10.0 хувьд хүрээд байна.

2016 оны судалгааны дүнгээр ажилгүйдлийн түвшин 10.0 хувьд хүрсэн нь өмнөх оныхоос 2.5 пунктээр өссөн байна. Уг өсөлтөд ажиллагчдын тоо өмнөх оныхоос 3.4 мянгаар буурч, ажилгүй иргэд 35.1 мянгаар нэмэгдсэн нь нөлөөлсөн байна.

Хүснэгт 10.5. Залуучуудын болон нийт ажилгүйдлийн түвшний харьцаа

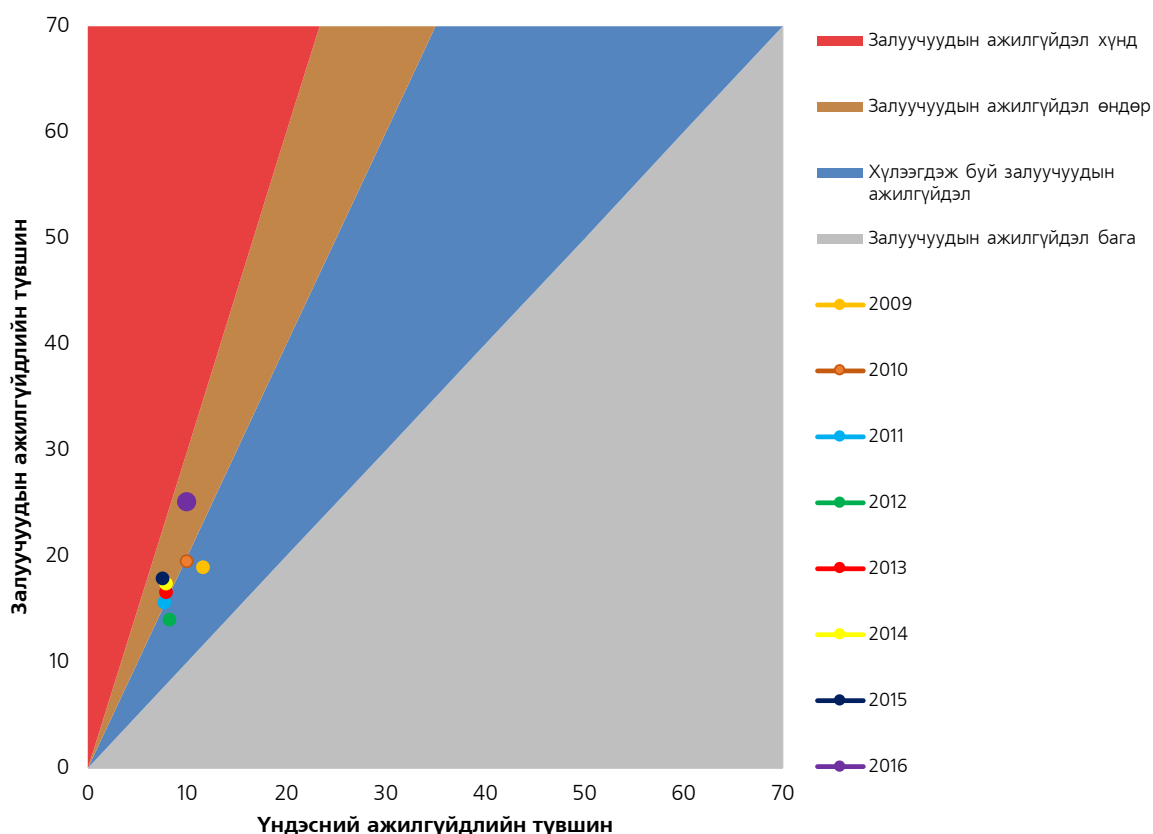
Үзүүлэлтүүд	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Нийт ажилгүйдлийн түвшин (15+)	11.6	9.9	7.7	8.2	7.9	7.9	7.5	10.0
Залуучуудын ажилгүйдлийн түвшин (15-24)	19.0	19.5	15.6	14.0	16.6	17.4	17.9	25.1
Залуучуудын болон нийт ажилгүйдлийн түвшний харьцаа	1.6	2.0	2.0	1.7	2.1	2.2	2.4	2.5

Залуучуудын болон үндэсний ажилгүйдлийн түвшнийг харьцуулсан байдлаар Зураг 10.6-д үзүүлэв. Босоо тэнхлэгт залуучуудын ажилгүйдлийн түвшин (15-24 насныхан), хэвтээ тэнхлэгт нийт хүн амын ажилгүйдлийн түвшин (15, түүнээс дээш насны)-г харуулав.

Зурагт харуулснаар, саарал талбай нь залуучуудын ажилгүйдлийн түвшин нь үндэсний ажилгүйдлийн түвшингээс бага, цэнхэр талбай нь залуучуудын ажилгүйдлийн түвшин нь үндэсний ажилгүйдлийн түвшингээс их боловч 2 дахин их биш хүлээгдэж буй байдлыг хариулна. Харин ногоон талбай нь

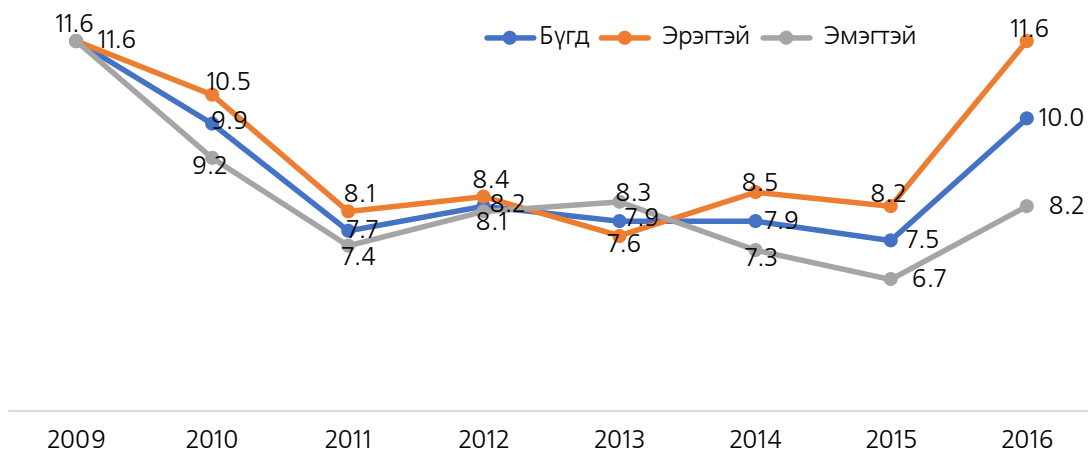
залуучуудын ажилгүйдлийн түвшин нь үндэсний ажилгүйдлийн түвшингээс өндөр буюу 2-3 дахин их, улаан талбай нь залуучуудын ажилгүйдлийн түвшин нь үндэсний ажилгүйдлийн түвшингээс 3-аас дээш дахин их буюу тухайн улсын залуучуудын ажилгүйдэл хүнд байгаа харуулдаг.

Зураг 10.6. Үндэсний болон залуучуудын ажилгүйдлийн түвшний харьцаа, хувиар

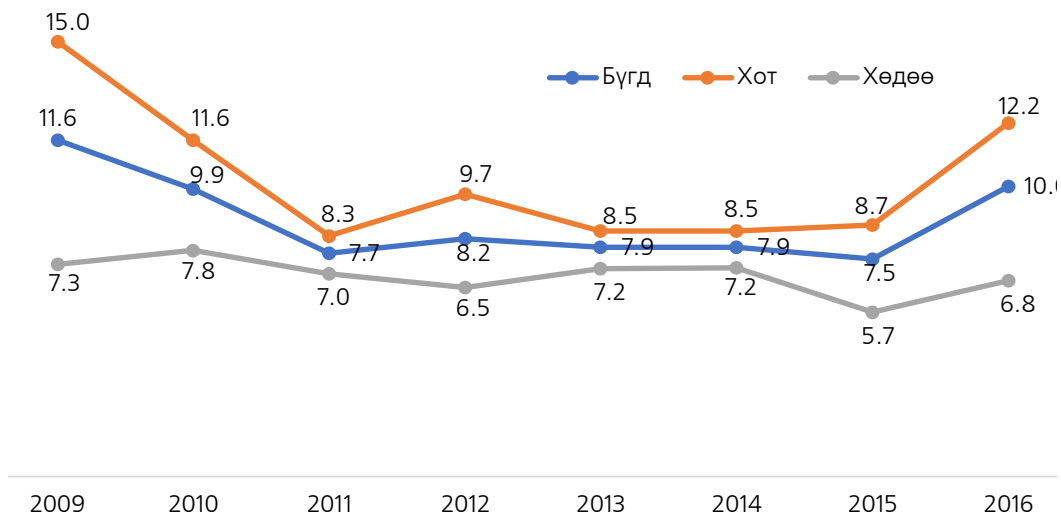
Зурагт 2009-өөс 2014 он хүртэлх сүүлийн 8 жилийн Монгол Улсын залуучууд болон үндэсний ажилгүйдлийн түвшнийг харьцуулан харуулсан бөгөөд энэ харьцаа 2009, 2010, 2012 онуудад цэнхэр талбайд байсан бол бусад онуудад ногоон талбайд байна. Өөрөөр хэлбэл 2009, 2010, 2012 онуудад залуучуудын ажилгүйдлийн түвшин үндэсний ажилгүйдлийн түвшингээс их боловч 2 дахин их биш, бусад онуудад 2-3 дахин их байсан байна. Ажилгүйдлийн түвшнийг хүйсээр авч үзвэл сүүлийн 8 жилд 2013 оноос бусад онуудад эрэгтэйчүүдийн ажилгүйдлийн түвшин эмэгтэйчүүдийнхээс ямагт өндөр байсан байна.

Зураг 10.7. Ажилгүйдлийн түвшин, хүйсээр

Ажилгүйдлийн түвшнийг байршлаар авч үзвэл харилцан адилгүй байгаа бөгөөд хотод ажилгүйдлийн түвшин хөдөөгөөс өндөр байна. 2009 оноос хойших ажилгүйдлийн түвшнийг байршлаар авч үзэхэд 2009 онд хотод ажилгүйдлийн түвшин хөдөөгөөс 2 дахин өндөр буюу 13.6 хувь байсан бол энэ зөрүү жил ирэх тутам ойртсоор 2014 онд ажилгүйдлийн түвшин хотод 8.5 хувь, хөдөөд 7.2 хувь болсон байна. Харин сүүлийн 2 жилд уг зөрүү ахин өсөж 5.4 пункт болж, ажилгүйдлийн түвшин хотод 12.2 хувь, хөдөөд 6.8 хувь болсон байна.

Зураг 10.8. Ажилгүйдлийн түвшин, байршлаар

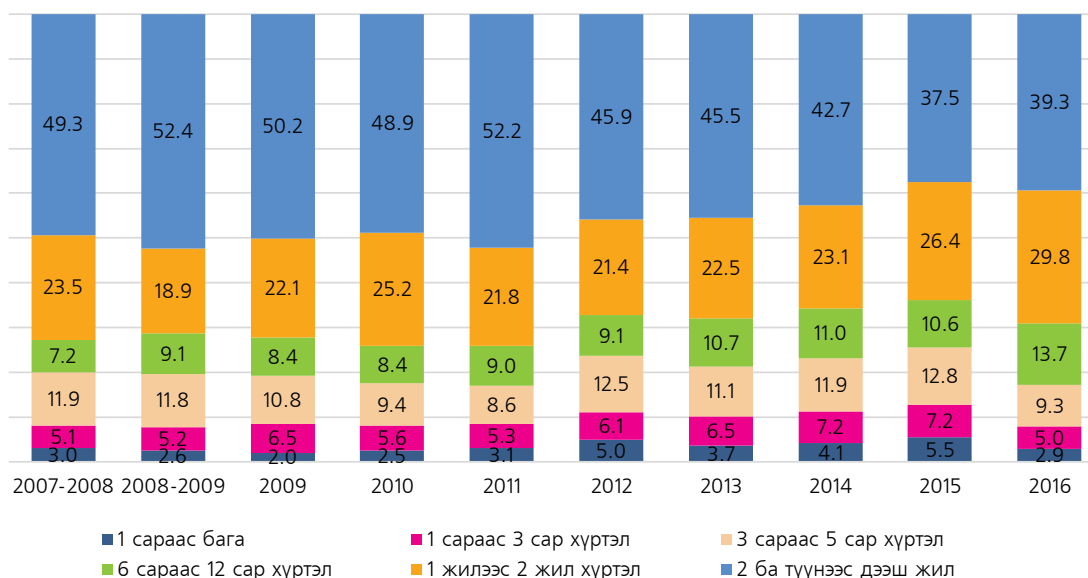

Урт хугацааны ажилгүйдлийн үзүүлэлт нь ажилгүйдлийн нийт хугацаа, өөрөөр хэлбэл тухайн хүний ажилгүй байгаа болон ажил хайж байгаа үеийн хугацааны талаар авч үздэг. Урт хугацааны ажилгүйдэл нь нэг жилээс илүү урт хугацаагаар ажил эрхлээгүй буюу урт хугацааны ажилгүйдэл, өөр бусад хугацаанд хамаарах ажилгүйдэл гэсэн хоёр үзүүлэлтээс бүрдэнэ.

Энэхүү үзүүлэлт нь хөдөлмөрийн зах зээл дээр хүндрэл, бэрхшээлтэй тулгарч буй бүлэг хүмүүсийн талаарх мэдээлэл болж өгдөг.

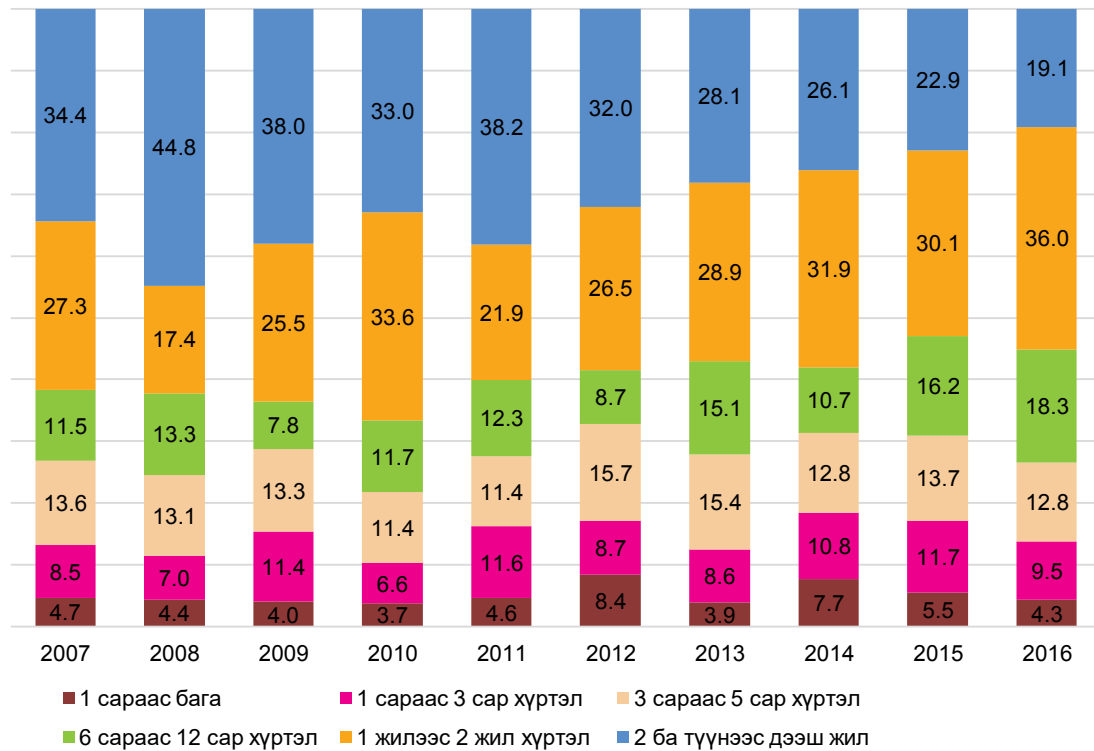
Зураг 10.9-д ажилгүй иргэдийг ажил хийх боломжтой байсан хугацаагаар, сүүлийн 10 жилийн байдлаар харуулав. Жил ирэх тусам 2 ба түүнээс дээш жилээр ажил хийх боломжтой байсан ажилгүй иргэдийн хувь аажмаар буурч, 6-12 сарын болон 1-2 жилийн хугацаагаар ажил хийх боломжтой ажилгүй иргэдийн хувь аажмаар өссөн байна. Мөн 2010, 2011 онуудад урт хугацааны ажилгүйдэл хамгийн их буюу нийт ажилгүй иргэдийн 74 хувийг эзэлж байсан бол үүнээс хойш бага зэрэг буурч 2012 онд 67.2 хувь, 2013 онд 71 хувь, 2014 онд 67.3 хувь, 2015 онд 63.9 хувь, 2016 онд 69.1 хувь болсон байна.

Зураг 10.9. Ажилгүй иргэд, ажил хийх боломжтой байсан хугацаагаар, хувиар

Дээрх үзүүлэлтийг залуучуудын хувьд тооцож Зураг 10.10-т харуулав. Залуучуудын хувьд урт хугацааны ажилгүйдэлд өртөх нь насанд хүрэгчдийг бодвол харьцангуй бага байна. 2010 онд урт хугацаагаар буюу 1-ээс дээш жил ажилгүй байгаа залуучууд нийт ажилгүй байгаа залуучуудын 66.6 хувийг эзэлж байсан бол үүнээс хойш аажмаар буурч 2014 онд 55.1 хувьд хүрсэн байна.

Зураг 10.10. Ажилгүй 15–24 насны залуу иргэдийн хувь, ажил хийх боломжтой байсан хугацаагаар

БҮЛЭГ XI

ТҮҮВРИЙН АЛДАА

11.1 НИЙТЛЭГ ЗҮЙЛ

АХС нь өрхөд суурилсан судалгаа учир түүвэрлэлтийн нэгж нь өрх байна. Нэг орон байранд хамт амьдардаг, нэгдмэл төсөвтэй, хүнс, амьдралын наад захын бусад хэрэгцээгээ хамтран хангадаг нэг буюу хэсэг бүлэг хүмүүсийг өрх гэнэ. Өрхийн ам бүлийн тоонд тухайн өрхөд 6 сараас дээш хугацаагаар эзгүй байгаа /хугацаат цэргийн албан хаагч, оюутан сурагчид, гадаадад ажиллаж, амьдарч байгаа болон цагдан хоригдож байгаа/ иргэдийг өрхийн гишүүнд тооцохгүй.

11.2 ТҮҮВЭРЛЭЛТ

Ажиллах хүчний түүвэр судалгааны бүлэглэлтийг засаг захиргааны нэгж буюу бүх аймаг, Улаанбаатар хотын дүүргүүд байхаар хийсэн. Энэ нь бодлого боловсруулагчдад хөдөлмөрийн статистикийн түлхүүр үзүүлэлтүүд тухайлбал, ажилгүйдлийг аймаг, дүүргээр гаргаж өгөх боломжийг бүрдүүлэх юм. Энд Улаанбаатар хотын дүүрэг, хорооны бүх хэсгүүд, аймгийн түвшинд сумын нийт багууд нь ТАШН болж байгаа юм. Ажиллах хүчний түүвэр судалгаанд 12816 өрх хамрагдсан бөгөөд улирал тутам 3204 өрх шинээр түүвэрлэгдсэн болно. Судалгааны түүвэрлэлтийн хүрээ нь Монгол Улсын нийт өрх бөгөөд үүнд Хүн ам, өрхийн мэдээллийн сангийн 2015 оны жилийн тайлан, мэдээний үр дүнг ашигласан.

Түүвэрт хэдий хэмжээний нэгж /өрх/ хамрагдах нь судалгааны санхүүжилт болон түүвэр судалгааны үр дүнгийн нарийвчлалаас ихээхэн хамаарна. Судалгаанд хамрагдсан 12816 өрхөөс авсан мэдээлэл нь Монгол Улсын нийт өрхийг төлөөлөхдөө судалгааны асуулгаар цуглуулсан мэдээллийн бодит байдлын алдааны магадлал нь үндэсний хэмжээнд 5 хувиас хэтрэхгүй ба түүвэрлэлтийн загварын нөлөөний утга нь 1.5 хувиас хэтрэхгүй байхаар түүвэрлэлт хийсэн.

Бүлэглэлт:

Улаанбаатар хотын хэмжээнд дүүрэг тус бүр түүврийн бүлэг болох бөгөөд өмнө дурдсаны дагуу хамгийн цөөн өрх, хүн амтай 2 дүүргийг нэгтгэн нэг бүлэг болгон нийт 8 бүлэг үүсгэсэн. 21 аймаг тус бүрийг нэг бүлэг хэмээн тооцож 21 бүлэг үүсгэсэн юм. Нийтдээ $21+8=29$ бүлгээс 2 үе шаттай түүвэр хийсэн.

Бүлэг 1: УБ хотын Хан-Уул дүүргийн бүх хэсгүүд

Бүлэг 2: УБ хотын Багахангай болон Багануур дүүргийн бүх хэсгүүд

.....

Бүлэг 7: УБ хотын Чингэлтэй дүүргийн бүх хэсгүүд

Бүлэг 8: УБ хотын Сонгинохайрхан дүүргийн бүх хэсгүүд

Бүлэг 9: Архангай аймгийн бүх багууд

Бүлэг 10: Баян-Өлгий аймгийн бүх багууд

Бүлэг 29: Говьсүмбэр аймгийн бүх багууд

Түүвэрлэлтийг хийхдээ 2 шатлалт түүврийн аргыг хэрэглэсэн. Эхний шатанд ТАШН, хоёр дахь шатанд түүвэрлэгдсэн анхан шатны нэгж дэх өрхийг сонгосон. Түүвэрлэлтийн эхний шатанд судалгааны нэгж /баг, хорооны хэсэг/ буюу ТАШН-ийг түүвэрлэлтийн пропорциональ магадлалт системчилсэн түүврийн аргаар бүлэг тус бүрт түүвэрлэлт хийсэн. Ийнхүү түүвэрлэлт хийхдээ албан бус хөдөлмөр эрхлэлтийн сонгогдох магадлалыг нэмэгдүүлэх зорилгоор дэд бүлэглэлтийг хийж өглөө. Хөдөө аж ахуйн бус чиглэлээр хувиараа хөдөлмөр эрхэлдэг гишүүнтэй өрхийн хувийн жинг тодорхойлогч үзүүлэлт болгон сонгож авсан.

Бүлэг доторх судалгааны бүх нэгжийг аймаг, сум, баг, хорооны хэсгийн нэрийн дагуу жагсааж, судалгааны нэгж бүрд тоологдсон өрхийн тоог тавьж түүврийн хүрээг бэлтгэсэн.

Хэмжээнд нь пропорциональ магадлалт түүврийн аргаар анхан шатны нэгжийг сонгоход ТАШН дэхь хүн амын тоо M_h -г хэмжээний тодорхойлогч болгон ашигласан. Бүлэглэлт тус бүрээс хэмжээнд нь пропорциональ магадлалт системчилсэн түүврийн арга (ХПМСТА)-ыг хэрэглэсэн болно.

Түүвэрлэлтийн үйл ажиллагааг дараах байдлаар үзүүлэв.

" h " бүлэг доторх " i " ТАШН-ийн түүвэрлэгдэх магадлал дараах томъёогоор илэрхийлэгдэнэ.

$$P_h^{(i)} = \frac{a_h M_h}{M_h}$$

Үүнд:

a_h = бүлэг тус бүрээс авсан ТАШН-ийн тоо

$M_h = i$ ТАШН-д түүврийн хүрээнд тодорхойлогдсон хүн амын тоо

$M_h = \sum M_h$ = бүлэг бүр дэх түүврийн хүрээгээр тогтоогдсон нийт хүн амын тоо

" h " бүлэг дэх ТАШН-үүдийг аймаг, сумын нэрийн дагуу жагсааж ТАШН-ийн түүвэрлэлтийг хийсэн ба тогтоогдсон хүн амын тоог хэмжээний үзүүлэлт болгож авсан юм. " M_h " өсөн нэмэгдэх утгуудыг тооцоолж уг утгуудыг ТАШН тус бүрийн харалдаа тавьсан болно. Түүврийн интервал I_h -ийг дараах байдлаар тооцоолсон.

$$I_h = \frac{M_h}{a_h} - \text{хамгийн ойр бүхэл тоонд шилжүүлнэ.}$$

" R_h " санамсаргүй тоо нь 0-с I_h хүртэлх дурын тоо байх ба үүнийг Excel программын санамсаргүй тооны функцийн тусламжтайгаар тодорхойлов.

" a_h " тодорхойлогч тоонуудын дарааллыг өмнөх сонгогдсон тоон дээр I_{h1} -г нэмж олсон болно.

$$R_h, (R_h + I_{h1}), (R_h + 2I_{h1}), (R_h + 3I_{h1}), \dots, (R_h + (j-1)I_{h1}), (R_h + (a_h - 1)I_{h1})$$

Хоёр дахь шатанд сонгогдсон ТАШН бүрээс түүвэр олонлогийг бүрдүүлэх өрхүүдийг энгийн санамсаргүй түүврийн аргаар сонгосон. ТАШН-үүдээс ирүүлсэн өрхийн жагсаалтанд үндэслэн санамсаргүйгээр 12 өрхийг сонгож, судалгаанд хамруулсан.

Түүврийн жин

Судалгааны түүврийн жин доорх томъёоны дагуу тодорхойлогдоно.

1. Дэд түүвэрлэлт тус бүр дэх түүврийн анхан шатны жин тооцох томъёо

$$M_{srij} = \frac{P_s \times H_{srij}}{n_{sr} \times p_{sri} \times h_{srij}}$$

2. Дэд түүвэрлэлтийг нэгтгэсэн түүврийн анхан шатны нэгжийн жин тооцох томъёо

$$M_{sij} = \frac{1}{2} \times \frac{P_s \times H_{srij}}{n_{sr} \times p_{sri} \times h_{srij}}$$

3. t-р улирлын жин тооцох томъёо

$$M_{tsij} = \frac{1}{2} \times \frac{P_s \times H_{srij}}{n_{tsr} \times p_{sri} \times h_{srij}}$$

Энд P, p, n, H & h-ийн утгууд

- P – тухайн бүлгийн хэмжээ буюу бүлгийн нийт хүн амын тоо.
- p – тухайн анхан шатны нэгж дэх нийт хүн амын тоо
- n – тухайн дэд түүвэрлэтээр тоологдох түүврийн анхан шатны нэгжийн тоо
- H – тухайн бүлгийн анхан шатны нэгжийн дэд түүвэрлэлт дэх өрхийн нийт тоо.
- h – тухайн бүлгийн анхан шатны нэгжийн дэд түүвэрлэлт дэх түүвэрлэгдэх өрхийн тоо.

Вариаци болон стандарт алдааны тооцоо

Судалгааны үр дүнгийн нарийвчлал, төлөөлөх чадварыг гаргах нь тооцооны зайлшгүй хэсэг юм.

Тухайн сонгож авсан “y” үзүүлэлтийн вариацийг тооцох томъёо:

$$var(y) = e \left[(1 - f_h) \left(\frac{a_h}{a_h - 1} \right) e \left(y_{hi}^2 - \frac{y_h^2}{a_h} \right) \right]$$

Энд:

- f_h – “h” бүлгийн түүврийн хувь
- a_h – “h” бүлгээс түүвэрлэсэн ТАШН-ийн тоо
- y_{hi} – “h” бүлгийн “i” тооллогын нэгжийн “y” үзүүлэлтийн утга

Судалгааны үр дүнгийн стандарт алдааны утга нь түүвэр хийснээс шалтгаалан ерөнхий олонлогийн бодит утга буюу параметрээс түүврийн утга хэр зэрэг хэлбэлзэж байгааг үзүүлнэ. Стандарт алдаа($se(y)$)-г түүврийн үндсэн дээр

$$se(y) = \text{var}(y)^{1/2} \text{ гэсэн томъёогоор тооцно}$$

Харьцангуй стандарт алдаа буюу вариацийн коэффициент нь cv , түүврийн тооцооны утгын харьцангуй вариацийн утгыг илэрхийлэх ба өөрөөр хэлбэл түүврийн алдаа нь тооцооны утгатайгаа харьцуулахад ямархуу далайцтай байна гэдгийг үзүүлнэ. Вариацийн коэффициентыг дараах аргаар тооцно.

$$cv(y) = se(y) / y.$$

Дундаж харьцаа гэх мэт үзүүлэлтийн тооцооны утгын далайц, хэмжих нэгж нь өөр өөр байдгаас хамааран тухайн судлагдаж байгаа үзүүлэлтийн талаар хийгдсэн янз бүрийн судалгааны үр дүнгийн стандарт алдаануудыг шууд харьцуулах боломж олгодог. Түүврийн хэмжээ болон түүврийн арга нь түүврийн алдаа хэр зэрэг их, бага байхыг тодорхойлох бөгөөд зарим үзүүлэлтийн хувьд түүврийн алдаа өндөр байх боломжтой бөгөөд эдгээр тоог ашиглахдаа анхааралтай байх хэрэгтэй.

11.3. ТҮҮВРИЙН АЛДАА

Түүвэр судалгаа хийгдэж байгаатай уялдан дараах 2 төрлийн алдаа гарч байдаг.

Үүнд:

- 1) Түүврийн алдаа;
- 2) Түүвэрлэлтийн бус алдаа;

Түүвэрлэлтийн бус алдаа нь тоон мэдээллийг цуглуулах, боловсруулах, тархаах үйл явцын үед гардаг. Энэхүү алдаанд судалгааны бэлтгэл үе шат, мэдээлэл цуглуулах үед хийсэн судлаач, мэдээлэгчийн санамсаргүй болон санаатай хийсэн алдаа, боловсруулалтын шатанд гарсан алдааг хамруулан авч үздэг. Түүвэрлэлтийн бус алдаа нь гарсаар байдаг бөгөөд судалгааг явуулах бүхий л үе шатанд багасгах арга хэмжээг авдаг. Нөгөөтэйгүүр түүвэрлэлтийн бус алдааг статистикийн аргаар тооцоолох боломж хомс байдаг. Харин түүврийн алдааг статистикийн аргаар тооцоолдог.

Нийт олонлогоос түүвэрлэн авсан ажиглалт дээр тулгуурлан үр дүнг тооцдоггоос улбаалан түүврийн алдаа гардаг. Түүврийн алдаа тухайн судалгааг хийхэд ашигласан түүврийн төрөл болон түүврийн хэмжээнээс хамаарна. Энэхүү алдааг боломжит түвшинд байлгах үүднээс түүврийн загвар болон түүврийн хэмжээг сонгосон.

Улсын хэмжээнд тодорхойлогдсон түүврийн анхан шатны нэгжээс судалгаа авч үр дүнг тооцсонтой холбоотойгоор судалгааны үр дүн бодит утгаас ямар хэмжээний хэлбэлзэлтэй байгааг түүвэрлэлтийн алдаа илэрхийлнэ. Түүврийн загвар болон түүврийн хэмжээнд тулгуурлан алдааг тооцсон бөгөөд зарим нэг үзүүлэлтийн алдааны хязгаар өндөр байх нь түүврийн загварыг сонгох үе шатанд харагдаж байсан.

Судалгааны түүвэрлэлтийн алдааг дараах үзүүлэлтийн тусламжтайгаар тооцоолсон бөгөөд түүврийн алдааг илэрхийлэх гол үзүүлэлт нь вариацийн коэффициент болно.

- Ерөнхийн олонлогийн үзүүлэлтийн тооцооны утга
- Стандарт алдаа
- Вариацийн коэффициент
- 95 хувийн итгэмжлэгдэх интервал
- Тооцоо хийхэд ашиглагдсан ажиглалтын тоо

Түүвэрлэлтийн алдааг судалгааны үндсэн үзүүлэлтүүдийн хувьд улсын түвшин, хот, хөдөө, хүйс, бүс нутаг, аймгийн хэмжээнд гэсэн ангиллаар тооцсон.

АЖИЛЛАХ ХҮЧ

	Тооцооны утга	Ажиглалтын тоо	Стандарт алдаа	95% итгэмжлэгдэх магадлал		Вариацийн коэффициент
				Доод	Дээд	
НИЙТ	1 275 651	19 133	148.2	1 275 354	1 275 947	0.8
ХОТ, ХӨДӨӨ						
Хот	764 583	9 418	168.7	764 245	764 920	1.8
Хөдөө	511 068	9 715	170.2	510 727	511 408	1.8
ХҮЙС						
Эрэгтэй	683 265	10 166	90.3	683 085	683 446	0.9
Эмэгтэй	592 385	8 967	84.0	592 217	592 553	0.9
БҮС						
Баруун	180 608	3 830	54.5	180 499	180 717	1.4
Хангай	274 625	4 392	63.5	274 498	274 752	1.4
Төв	215 219	4 238	69.9	215 079	215 359	1.6
Зүүн	93 688	1 889	43.1	93 602	93 774	2.3
Улаанбаатар	511 510	4 784	69.2	511 372	511 649	1.4
АЙМАГ						
Архангай	44 629	777	21.0	44 587	44 671	2.7
Баян-Өлгий	43 941	832	26.9	43 887	43 994	3.2
Баянхонгор	45 076	869	25.2	45 025	45 126	2.9
Булган	28 163	646	23.9	28 115	28 211	3.7
Говь-Алтай	26 403	702	24.5	26 354	26 452	3.5
Дорноговь	31 178	649	24.4	31 129	31 227	3.8
Дорнод	31 054	567	19.6	31 015	31 093	3.5
Дундговь	22 243	767	27.5	22 188	22 298	3.6
Завхан	33 570	770	21.4	33 527	33 612	2.8
Өвөрхангай	54 398	774	22.8	54 352	54 443	2.9
Өмнөговь	28 369	599	21.1	28 327	28 411	3.5
Сүхбаатар	29 994	740	21.1	29 952	30 036	2.8
Сэлэнгэ	40 159	579	27.4	40 105	40 214	4.7
Төв	49 039	793	17.5	49 004	49 074	2.2
Увс	36 578	746	21.3	36 536	36 621	2.9
Ховд	40 116	780	20.5	40 075	40 157	2.6
Хөвсгөл	59 655	679	34.4	59 586	59 723	5.1
Хэнтий	32 640	582	23.3	32 593	32 687	4.0
Дархан-Уул	37 992	562	34.0	37 924	38 060	6.0
Орхон	42 705	647	19.9	42 665	42 744	3.1
Говьсүмбэр	6 238	289	15.5	6 207	6 269	5.4

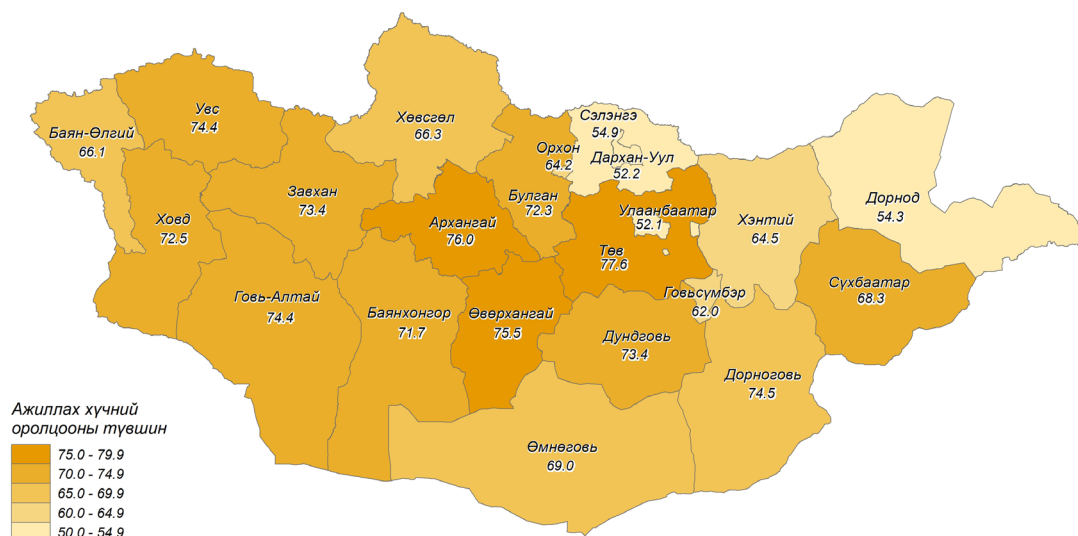
АЖИЛЛАГЧИД

	Тооцооны утга	Ажиглалтын тоо	Стандарт алдаа	95% итгэмжлэгдэх магадлал		Вариацийн коэффициент
				Доод	Дээд	
НИЙТ	1 147 843	17 160	158.0	1 147 527	1 148 159	0.9
ХОТ, ХӨДӨӨ						
Хот	671 355	8 109	93.0	671 169	671 541	1.1
Хөдөө	476 488	9 051	104.8	476 279	476 698	1.2
ХҮЙС						
Эрэгтэй	603 885	8 970	96.4	603 692	604 078	1.1
Эмэгтэй	543 959	8 190	84.2	543 790	544 127	1.0
БҮС						
Баруун	158 782	3 377	64.2	158 654	158 911	1.9
Хангай	245 598	3 937	77.1	245 444	245 752	2.0
Төв	195 363	3 840	75.5	195 212	195 514	2.0
Зүүн	83 009	1 677	48.6	82 912	83 106	2.9
Улаанбаатар	465 092	4 329	67.4	464 957	465 226	1.6
АЙМАГ						
Архангай	42 415	738	26.1	42 363	42 468	3.5
Баян-Өлгий	39 873	754	31.1	39 811	39 936	4.1
Баянхонгор	40 009	774	34.0	39 941	40 077	4.4
Булган	25 860	594	29.7	25 801	25 920	5.0
Говь-Алтай	23 737	633	31.9	23 673	23 800	5.0
Дорноговь	28 079	583	26.7	28 026	28 132	4.6
Дорнод	27 562	502	20.6	27 521	27 604	4.1
Дундговь	21 110	728	27.8	21 055	21 166	3.8
Завхан	29 731	683	22.8	29 685	29 776	3.3
Өвөрхангай	49 583	705	28.9	49 525	49 641	4.1
Өмнөговь	24 314	514	23.1	24 267	24 360	4.5
Сүхбаатар	27 013	668	23.9	26 965	27 061	3.6
Сэлэнгэ	36 906	533	29.3	36 848	36 965	5.5
Төв	47 718	771	19.2	47 680	47 757	2.5
Увс	31 381	644	30.1	31 321	31 441	4.7
Ховд	34 061	663	21.5	34 017	34 104	3.2
Хөвсгөл	54 598	623	37.6	54 522	54 673	6.0
Хэнтий	28 433	507	30.2	28 373	28 494	6.0
Дархан-Уул	32 125	474	30.7	32 064	32 187	6.5
Орхон	33 133	503	21.0	33 091	33 175	4.2
Говьсүмбэр	5 110	237	15.6	5 079	5 142	6.6

АЖИЛГҮЙ ИРГЭД

	Тооцооны утга	Ажиглалтын тоо	Стандарт алдаа	95% итгэмжлэгдэх магадлал		Вариацийн коэффициент
				Доод	Дээд	
НИЙТ	127 807	1 973	52.6	127 702	127 912	2.7
ХОТ, ХӨДӨӨ						
Хот	93 228	1 309	43.3	93 141	93 314	3.3
Хөдөө	34 579	664	28.7	34 522	34 637	4.3
ХҮЙС						
Эрэгтэй	79 381	1 196	31.9	79 317	79 444	2.7
Эмэгтэй	48 427	777	21.5	48 384	48 469	2.8
БҮС						
Баруун	21 826	453	26.3	21 773	21 878	5.8
Хангай	29 027	455	26.2	28 975	29 080	5.8
Төв	19 856	398	20.7	19 815	19 897	5.2
Зүүн	10 679	212	19.6	10 640	10 719	9.3
Улаанбаатар	46 419	455	22.3	46 374	46 463	4.9
АЙМАГ						
Архангай	2 214	39	5.1	2 204	2 224	13.1
Баян-Өлгий	4 067	78	9.6	4 048	4 086	12.3
Баянхонгор	5 067	95	9.7	5 047	5 086	10.2
Булган	2 303	52	7.0	2 289	2 317	13.5
Говь-Алтай	2 667	69	13.7	2 639	2 694	19.8
Дорноговь	3 099	66	7.5	3 084	3 114	11.4
Дорнод	3 491	65	7.5	3 476	3 506	11.5
Дундговь	1 133	39	4.0	1 125	1 141	10.3
Завхан	3 839	87	8.0	3 823	3 855	9.1
Өвөрхангай	4 815	69	10.7	4 794	4 836	15.5
Өмнөговь	4 055	85	6.7	4 042	4 069	7.9
Сүхбаатар	2 981	72	12.7	2 956	3 007	17.6
Сэлэнгэ	3 253	46	10.3	3 232	3 274	22.4
Төв	1 321	22	2.0	1 317	1 325	9.1
Увс	5 197	102	12.8	5 172	5 223	12.5
Ховд	6 056	117	13.9	6 028	6 083	11.9
Хөвсгөл	5 057	56	6.9	5 043	5 071	12.3
Хэнтий	4 207	75	13.3	4 180	4 233	17.7
Дархан-Уул	5 867	88	9.3	5 848	5 886	10.6
Орхон	9 572	144	16.9	9 538	9 606	11.7
Говьсүмбэр	1 128	52	7.6	1 113	1 143	14.6

АЖИЛЛАХ ХҮЧНИЙ ОРОЛЦООНЫ ТҮВШИН, АЙМГААР

АЖИЛГҮЙДЛИЙН ТҮВШИН, АЙМГААР

